Intervju: Dubravka Ugrešić
Odgajanje za konobare

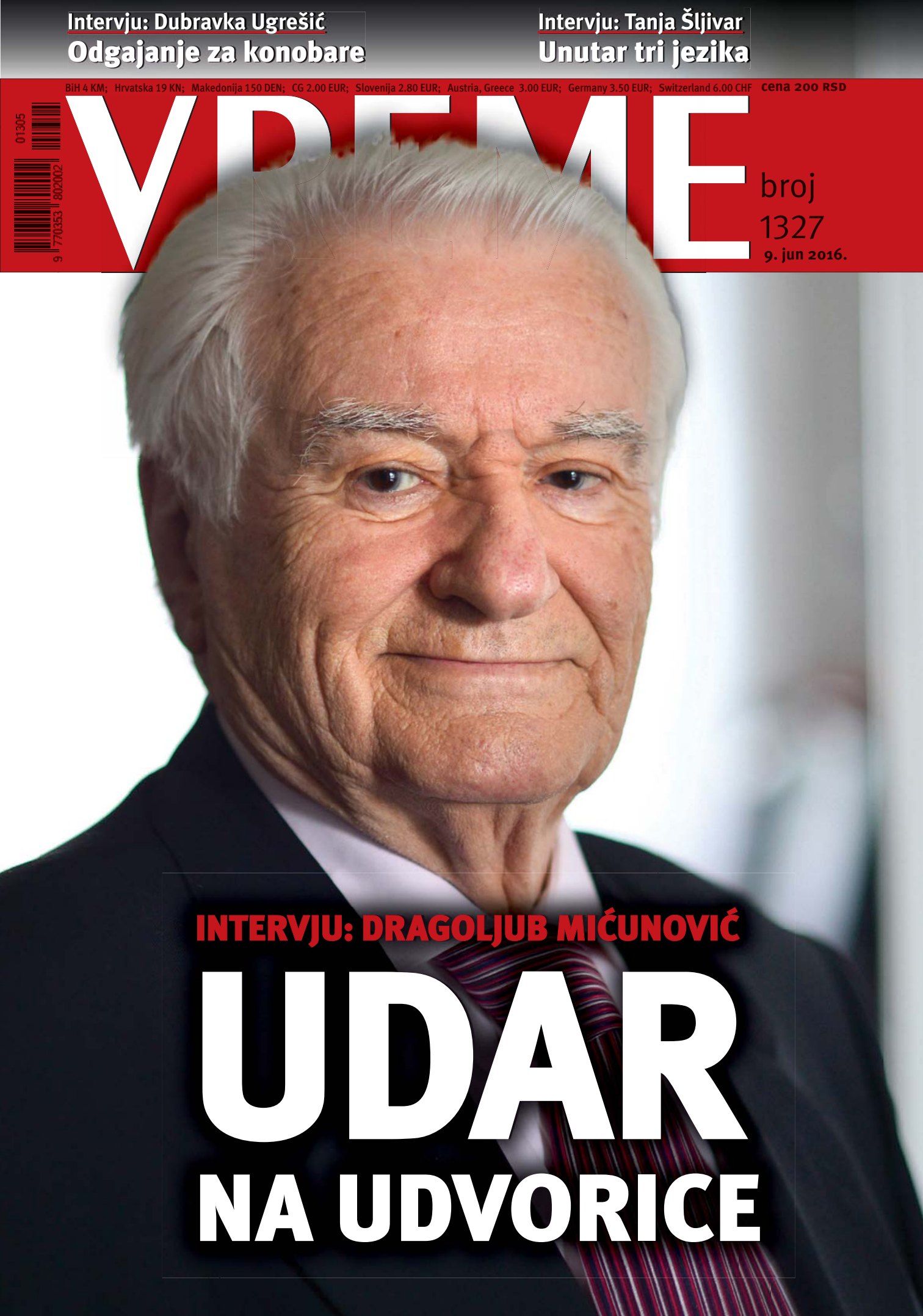
Intervju: Tanja Šljivar
Unutar tri jezika

BiH 4 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 150 DEN; CG 2.00 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Austria, Greece 3.00 EUR; Germany 3.50 EUR; Switzerland 6.00 CHF cena 200 RSD

01305
9 770353 802002

VREME

broj 1327
9. jun 2016.

INTERVJU: DRAGOLJUB MIĆUNOVIĆ

UDAR NA UDVORICE

Distribucija + Logistika

DELTA DMD jedan je od vodećih distributera robe široke potrošnje na tržištu Srbije, a svoje poslovanje uspešno realizuje i na tržištu Crne Gore (DMD DELTA Podgorica).

DTS nudi kompletan set usluga, transport, skladištenje, špediciju i manipulaciju robom. DTS nije samo transport, već ceo spektar logističkih usluga integrisanih u redovno poslovanje klijenta.

Delta DMD poslovni partneri

Beiersdorf · FERRERO · DIAGEO · SC Johnson A Family Company Une Entreprise Familiale · MEGGLE Najbolje od mleka. · Fruvita

Unilever · FICOSOTA · ITALFOOD INDUSTRY · YUHOR Još od 1902. · Fun&Fit COMPANY · MONI · LEDEN KVAS

ZLATNI PELIN · Segafredo ZANETTI · SAN BENEDETTO · ARMAND de BRIGNAC CHAMPAGNE · stara Rakija · Buitoni · SUPERMAX Simply Innovate

Distributivni centri

DC Nova Pazova
Centralna radna zona - Celina G, Ulica 1.
Tel. +381 (11) 20 70 100

DC Novi Sad
Kanalska 8 (Luka Novi Sad)
Tel. +381 (21) 45 18 80

DC Podgorica
Vladike Ruvima II Boljevica 22
Tel: +382 (20) 89 13 93

DC Čačak
Nikole Tesle 44
Tel. +381 (32) 55 76 090

DC Niš
Čamurlijski put bb
Tel. +381 (18) 45 85 821

DELTA DMD
www.deltadmd.rs

dts DELTA TRANSPORTNI SISTEM
www.dts.rs

VREME
BROJ 1327
9. jun 2016.

04 Zoom: Mladi lavovi oštre zube

06 Intervju: Dragoljub Mićunović

12 Nuspojave: Vesela braća, žalosna im majka

14 **Političko podzemlje: Ukazivanje Jedinice u Beogradu na vodi**

16 Intervju: Dubravka Ugrešić

20 Sezonski radnici: Nevidljiva Srbija

24 Akustično zoniranje u Beogradu: Buka i muka

27 Lisica i ždral: Lelek sebra

KULTURA

28 Intervju: Tanja Šljivar

32 Sterijino pozorje 2016 (2): Pijani fazan, unosno mesto i dremljivo brašno

34 Holokaust na filmu: Nečiji drugi život

36 Roman: Moj lepi život u paklu

37 Kultura i njeno Ministarstvo: Kontrolisani sukob interesa

39 Priče sa izložbe: Dešifrovati pobedu

40 Nove nade: Odlično se kapiramo

42 Hektor German Osterheld: Pašće crni sneg

45 TV manijak: Kontrolisana javnost i tajnost

SVET

46 **Sudbonosni referendum u Britaniji: Ostanak ili opstanak**

48 Nemačka vs. Turska: Jermeni, izbeglice, Erdogan

50 Kriza u Venecueli: Ima li socijalizma bez nafte

MOZAIK

52 **Muhamed Ali (1942-2016): Rekvijem za teškaša**

58 Knjiga "Izbeglištvo u učionici": Brod za bolju budućnost

61 Navigator: Kralj rejtinga

62 Vreme uživanja: Dnevnik

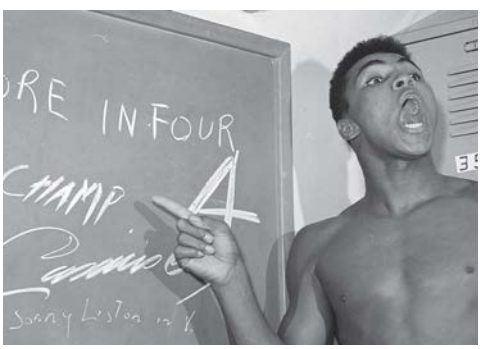
Ako je Arkanu i Slobodanu Miloševiću Legija služio kao beskrupulozni izvršilac najprljavijih poslova, pravo je pitanje kome su sada i zbog čega potrebne usluge ovog štićenika najčuvanijeg dijela požarevačkog zatvora

PIŠE: FILIP ŠVARM

U četvrtak, 16. juna, oko četrdeset pet miliona britanskih glasača imaće priliku da se izjasni o sudbonosnom pitanju: da li Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske treba da ostane u Evropskoj uniji ili da je napusti

PIŠE: DEJAN ANASTASIJEVIĆ

Kasijus Marselijus Klej, alijas Muhamed Ali, ostavio je snažan trag u boksu, u osećanju digniteta američkih crnaca, u transformaciji Amerike i u duhu vremena u globalnom selu, u koje smo i mi bili uključeni preko naših crno-belih televizora, čiju je sliku kvario „sneg"

PIŠE: MILAN MILOŠEVIĆ

Fotografija na naslovnoj strani: **Milovan Milenković**

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Trg Republike 5, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

sekretarijat
Jovana Prešić

redakcija
Dejan Anastasijević, Muharem Bazdulj, Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Sonja Ćirić, Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Nebojša Grujičić (kultura), Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Jasmina Lazić, Zoran Majdin, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Milovan Milenković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Tatjana Tagirov, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić, Marija Vidić, Ljubomir Živkov

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Katarina Pantić, Živana Rašković, Ivana Smolović;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa
Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

SAVET ZA ŠTAMPU
Brzo, besplatno, pravično.

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ

Mladi lavovi oštre zube: Šta se događalo u Skupštini i kako nas Vučić zamajava sa sastavom vlade

Vučić je ubeđen da je prosvećeni apsolutizam najbolji oblik upravljanja Srbijom. Sumnjivo je njegovo sve češće poistovećivanje s knjazom Milošem. U tom smislu on pokazuje jasan prezir i prema parlamentu

KRITERIJUM: KO ISTRPI 25 PO TURU

Mandatar za sastav vlade Aleksandar Vučić izjavio je u utorak, posle prvog kruga razgovora sa parlamentarnim strankama, da nema sastav vlade, da će ona možda biti formirana i posle 16. juna, ali da je svakako cilj da se formira najbolja moguća vlada. Ne bih da poredim, ali to vam je isto kao sa fantomkama u Savamali. Istekao je rok Vučićevom obećanju da ćemo koliko u taj isti utorak znati ko je pod okriljem noći preuzeo u delu Beograda vlast u svoje ruke.

Niko ga ne bije po ušima da obećava više nego što može, ali izgleda da je to jače od njega. Postaje već bespredmetno komentarisati ta Vučićeva obećanja koja se odlažu iz pretpostavljam objektivnih razloga, ali gomilanje obećanja ima jasnu svrhu: prethodno je zatrpano novim i točak vlasti se okreće, samo što ima i onih zluradih koji misle da je to prazan hod.

Verujem Vučiću da će vlada biti sastavljena u zakonskom roku, a to je, ako dobro računam, 7. septembar. Biće to, naravno, mnogo pre tog krajnjeg zakonskog roka, ali širenje "slatke jeze" deo je omiljene Vučićeve taktike kad treba odvući pažnju javnosti. I pre ovog "prvog kruga" razgovora sa opozicionim strankama mediji su se bavili temom ko će biti u Vučićevom kabinetu, a to će se sada rasplamsati.

Koliko znam čoveka, Vučića dakle, verovatno se u opuštenom društvu podsmeva tim nagađanjima. On ima sastav vlade samo što se pravi da na to ima uticaja i domaći politički faktor, pa se, tobože, saldumi, premišlja oko nekih programskih rešenja, kao što je, na primer, plan Dveri oko nataliteta, pa će da razmisli ko će biti ministar za pravljenje dece narodu, a tu, barem, ima kandidata.

Nema dana da me neko ne pita ko će biti ministar u vladi Srbije i niko mi ne veruje da pojma nemam i da me to slabo zanima, jer ni Vučića ne zanima previše. On je ubeđen da je prosvećeni apsolutizam najbolji oblik upravljanja Srbijom makar zbog toga što veruje da mu to garantuje dugoročnu vlast. Sumnjivo je njegovo sve češće poistovećivanje s knjazom Milošem. U tom smislu on pokazuje jasan prezir i prema parlamentu, a nema sumnje da će nastaviti tradiciju upravljanja vladom po "ja pa ja" sistemu, a neće biti u vladi tog majčinog sina koji neće istrpeti "25 po turu" kao što su trpeli ovi u prethodnom sazivu.

RIBAROV SAN: KAKO JE DAČIĆ ULOVIO "ZLATNU RIBICU"

Neki su sami, unapred, počeli da skidaju pantalone. Dačić je pominjao neki blagdan kada se, kao kad uhvatiš zlatnu ribicu, ispunjavaju tri želje. Jedna je očigledna – da ostane u vladi. Premijer se najduže zadržao u razgovoru sa Čedom Jovanovićem i Nenadom Čankom. Prvi bi rado da uđe, a drugi je na izborima video koliko ga košta namigivanje "naprednjacima" pa glumi autonomnu politiku i vlada ga tobože ne zanima, mada mu slabo ko još veruje.

S Vojislavom Šešeljom se sastao u četiri oka kakav je i uobičajen red kad se sklapa neki trgovački aranžman.

Kandidat za predsednika Vlade Srbije Aleksandar Vučić izjavio je da je lideru pokreta "Dosta je bilo" Saši Raduloviću na sastanku rekao u lice istinu i sve što misli o njemu, a da Radulović na sastanak nije ni došao da priča.

"Najkraće sam razgovarao sa predstavnicima DJB, prosto ne bih to komentarisao, kada neko nije ni došao da razgovara, a onda izašao napolje i rekao – drugarice, učiteljice, Perica mi je rekao to i to. Samo on neka plače i kuka, ja sam kao i svaki put govorio istinu, tako sam i njima saopštio istinu u lice", rekao je Vučić na konferenciji za novinare po završetku konsultacija sa strankama.

Kaže da mu je Radulović doneo nešto i spustio ispred sebe, da mu ništa nije dao, a da je on Raduloviću rekao da je "nepristojan, nevaspitan i još neke stvari".

"Ali, rekao sam im u oči, njih je bilo dvostruko više, nas dvojica, rekao sam mu sve što mislim o njemu i da nema nikakvu politiku. Mislim da je brzo izleteo napolje", naveo je Vučić.

Dodao je da su se neki borili da se dočepaju skupštinskog restorana, da su postali "ćevap" i "kafe" majstori, a što se Radulovića tiče, da je dobio zasluženu lekciju.

foto: FoNet

GAĐANJE CIPELAMA: VAĐENJE ŠTETE

Inače, Vučićev prezir prema parlamentu nije od juče. Rekao je pre jedno mesec dana da ga je baš briga kako će da se vređaju i "gađaju cipelama", da on ima preča posla i svašta drugo u tom smislu. Verovatno da bi popravio tu brljotinu, izvadio štetu, odlučio se da s predstavnicima opozicije razgovara u Skupštini Srbije, što je Maja Gojković iskoristila da istakne kako premijer poštuje parlament.

Još onog dana kada je Republička izborna komisija proglasila sastav jedanaestog saziva Skupštine Srbije bilo je jasno da će veći broj lista od parlamenta učiniti zanimljivo mesto.

U prošlom sazivu poslanici SNS-a i njihovi koalicioni partneri imali su znatno efikasniju većinu i sa malo rasprave kroz skupštinske procedure prolazili su zakoni, uredbe i sve drugo što je u korpusu skupštinskih ovlašćenja.

Sada se dogodilo da je tu više raznorodnih poslaničkih klubova (ukupno 16) pa će procedure biti tegobnije, u odborima će se više i duže raspravljati, očekuje se veći broj amandmana... Sve to ne mora da bude loše. Naprotiv.

Zakonodavna delatnost možda neće biti efikasna kao u prošlom sazivu, ali će morati da uvažava volju i mišljenje većeg broja političkih faktora koji pojedinačno, ali i skupa, nemaju moć da menjaju volju vladajuće stranke, ali će imati moć da u javnosti predstave svoje političke vizije, pa i da ispune ulogu kontrolora vladajuće većine.

Kada sam napisao da će parlament biti zanimljivo mesto, mislio sam na politički sadržaj rada u promenjenim okolnostima, a samo neko krajnje pakostan vidi zanimljivost u pretvaranju parlamenta u cirkusku šatru. Ali tim pakosnicima zasedanje u prošli petak kao da daje za pravo.

Kao najstariji poslanik u novom sazivu Skupštine Srbije, Dragoljub Mićunović (vidi intervju na narednim stranicama ovog broja "Vremena") predsedavao je konstitutivnom sednicom. Predsedavao je okruglo deset sati. Kad je procenio da sednica gubi smisao, prekinuo ju je i zakazao nastavak za ponedeljak, 6. jun. Novi poslanici su uspeli da, kako bog zapoveda, samo polože zakletvu. Umesto da izglasaju Maju Gojković (SNS) za predsednicu parlamenta, deset sati su se svađali, međusobno optuživali i dobacivali. Čak je i predsednik poslaničkog kluba SNS-a Aleksandar Martinović tek ovlaš pomenuo predlog da Gojković bude predsednica parlamenta, a onda opleo po opoziciji.

Sad najjača vladajuća stranka optužuje Mićunovića da je zloupotrebio demokratiju i šta sve ne. Uverljivo, međutim, zvuči Mićunovićevo objašnjenje po kom je hteo da spase dostojanstvo Skupštine Srbije.

Opozicija, kao i svaka opozicija, jedva je dočekala prvo zasedanje da saspe vlasti sve što ima. Skupštinska većina, umesto da je pustila da se izduvaju i elegantno izabrala Maju Gojković za predsednicu, imala je potrebu da na svaku optužbu odgovori odmah.

Da li je to Martinović hteo da se istakne u novoj ulozi "mladog lava", ili je nešto drugo u pitanju, videćemo već u nastavku ovog serijala. Većina je ovog puta pokazala nemoć da se ponaša racionalno. ¶

UDAR NA U

DVORICE

Fotografije: Milovan Milenković

Ako Srpska napredna stranka želi stabilnost u državi, ona prvo mora da omogući da parlament normalno radi, bez ovog "ratnog stanja". Da ne može neko, samo zato što pripada većini, da izjavi šta god hoće, da zagluši koga god hoće. Drugo, moraju se poštovati dostojanstvo i nezavisnost parlamenta. Zato sam, između ostalog, prekinuo sednicu. U prethodnom sazivu bilo je krajnje ponižavajuće zakazivanje sednica i nedeljom i uveče. Apsolutno nikakav autoritet predsednica parlamenta nije imala. Zakaže sednicu u nedelju, u subotu, po podne u šest ili u sedam uveče. Dakle, gore je tretiranje parlamenta nego što bi se neka opštinska služba tretirala, a parlament je nosilac suvereniteta

Kada je u ponedeljak uveče, 6. juna, sve bilo gotovo i kada je posle burnog početka i još burnijeg prekida konstitutivne sednice Narodne skupštine Republike Srbije, iz drugog pokušaja, predsednica ipak izabrana, prisutnima se obratio po "starešinstvu" predsedavajući Dragoljub Mićunović: "Nećete me nagovoriti da vam ponovo vodim ovu skupštinu. Uzmite to kako hoćete, kao šalu ili ne." Profesor univerziteta, sociolog, šezdesetosmaš, utemeljivač višestranačja u Srbiji, politički aktivan još od osnivačke skupštine Demokratske stranke, vedeta, kako neko u skupštini reče, demokratije i parlamentarizma, trebalo je tog petka, 3. juna, u svojoj devetoj deceniji života da obavi više počasnu, skupštinsku formalnost. Umesto toga, postavljen je u centar skupštinskog grotla koje je valjda samo on, razboritošću, duhom i političkom kulturom, mogao da nadvlada. I da zaustavi "proces" i okrene leđa onda kada je to najpotrebnije.

"VREME": Prekinuli ste konstitutivnu sednicu skupštine i time ste, uglavnom, kod pristalica vlasti izazvali ogorčenje, dok su vam drugi dali punu podršku. Šta je bio glavni okidač da to uradite?

DRAGOLJUB MIĆUNOVIĆ: Pozivao sam poslanike na toleranciju i na odbranu dostojanstva skupštine. Očekivao sam da ćemo birati reči uvažavajući jedni druge i tako obaviti posao u toku dana. Umesto toga, pošto je u tom trenutku bila velika gledanost TV prenosa iz skupštine, kod nekih koji se prvi put pojavljuju u svojstvu šefova poslaničkih grupa postojala je ambicija da vreme treba da iskoriste za svoje političke poruke i, što je najvažnije, za kritiku koja je često apsolutno uvredljiva i klevetnička. Kada se javio Martinović iz SNS-a kao predlagač, očekivao sam da će govoriti o Maji Gojković, o njenim delima, zaslugama, vrlinama i tako dalje, kako već treba da nahvali svog kandidata. Ali, rekao je 2-3 rečenice o njoj i odmah se obrušio na opoziciju, stranku »

po stranku, sa potpuno nekontrolisanim izrazima i klevetama koje su se već upotrebljavale tokom izborne kampanje. Nisam odmah hteo da ga prekidam, predlagač je, neka ispriča šta hoće, a taj njegov govor se produžio na čitavih 40 minuta.

Po poslovniku, on kao predlagač nema ograničenje izlaganja?

Nema, i može da se javi da govori kad hoće. Ima velikih manjkavosti u poslovniku jer nejednako tretira poslanike s obzirom na funkcije i uloge. Recimo, predlagač zakona može da se javi deset puta ako hoće i da govori koliko hoće, isto je dozvoljeno i premijeru i članovima vlade kada dođu u skupštinu. Postavi im se pitanje u jednoj rečenici, a oni po poslovniku mogu da pričaju po pola sata. To je neravnopravnost. Poslovnik ima manjkavosti, ali potrebna je saglasnost da se on sada menja, jer odgovara skupštinskoj većini, što je bio slučaj i kad je bila drukčija većina u ranijim sazivima. Rekao sam na toj sednici da mi biramo Maju Gojković, a ne ni Sandu Rašković ni Pajtića, o kojima je Martinović potrošio devet desetina svog vremena. I to je, normalno, izazvalo polemike. I u svakoj prilici, na svakih deset minuta javljao se Martinović i govorio i polemisao o različitim temama.

Šta je, po vama, pravi razlog da se vreme predviđeno za izbor predsednika skupštine iskoristi za silovit obračun sa opozicijom?

Pojavilo se nešto što ja zovem suficitom lojalnosti, kada se preteruje u dodvoravanju nadređenom. Neki hoće da se dokažu i pokažu, a onda preteraju. Upozoravao sam, najviše Martinovića, da na taj način "opstruira" izbor predsednice, jer kako je bilo krenulo, mi iz tih replika nismo mogli da izađemo čitav dan. Rekao sam i da nemam nameru da radim u ponoć, iz prostog razloga što to poslovnik ne predviđa, a drugo, nismo u ratnom stanju pa da i po noći radimo. I to samo zato što neko hoće da izgovori sve što je naumio. Imali smo pauzu, pozvao sam šefove poslaničkih grupa da se dogovorimo oko izbora potpredsednika, oko izbora odbora, administrativnog pre svega, kako bi mogla da radi skupština. Izgledalo je da će stvari posle toga teći nekako mirnije. Međutim, kad smo ušli u salu, opet je počela serija uvreda, odgovora i tome nije bilo kraja.

Po poslovniku je, inače, ograničeno vreme rada skupštine?

Kako da ne. Radno vreme je od 10 do 18 časova. Da bi se radilo posle 18 časova, mora se prethodno izglasati da se može raditi i posle 18. Ne kaže se koliko, znači može i 10 minuta posle 18 časova, a može i nekoliko sati, što su inače praktikovali pojedinci. Dobro, ali to nisam uradio, računao sam, sad je blizu kraj, završiće se. Međutim, trajalo je beskrajno, ponovo i ponovo, svako je hteo da se dokaže. Već je bilo skoro osam sati, to više nije imalo smisla, a imali smo još 33 govornika i još nekoliko ovlašćenih koji imaju pravo da govore skoro po pola sata. Video sam da je potpuno besmisleno i neracionalno da se dalje radi i onda sam rekao da ćemo posle pauze nastaviti sednicu u ponedeljak. To je izazvalo buru, potpuno neočekivanu. Naprednjaci su doleteli za sto, opkolili me, vređali i pravili pritisak. Međutim, ja sam sednicu završio. Maja Gojković me pored niza uvreda pred gomilom ljudi optužila i za državni udar. Šaleći se, kasnije sam rekao da celu noć nisam spavao, drhtao sam od straha čekajući da dođu da me hapse jer se za državni udar valjda hapsi. Nadao sam se da će se u ponedeljak malo ohladiti glave. Rekao sam u ponedeljak ćemo nastaviti tamo gde smo stali po listi govornika, a ako budu nastavili sa replikama, opet ćemo kasniti. Problem je bilo i nepridržavanje dnevnog reda. Možete ih sto puta opominjati i ništa, kad bih svakog opomenuo i kaznio ostala bi sala prazna. Jer, problem je, u replikama pogotovo, da poslanik čak i ne mora da se drži strogo dnevnog reda, tu zloupotrebe mogu da budu beskrajne.

Dok su jedni tražili reč, ljutili se, vređali one druge, drugi su se uporno žalili na vas i povredu poslovnika. Na trenutke se činilo da se nalazite u razredu punom nezrelih pubertetlija...

Pa, u tome i jeste stvar. U početku sam imao nameru da se striktno pridržavam poslovnika, međutim ništa od toga, govore čak i kad im ne date reč. Pa onda dobacivanje s mesta, beskrajni aplauzi, nekima su otekli dlanovi od aplaudiranja. Sve to nije davalo prilog atmosferi u kojoj treba da se obavi jedan normalan čin, da se svi organi skupštine izaberu. Nekome je bilo strašno stalo da se izbor završi u tom danu, a pritom ti isti činili su sve da taj izbor sve duže traje. Imali su dva suprotna cilja: jedan je da kažu što više, okleveću opoziciju što više, a sa druge strane želeli su da se što pre izbor završi. A ako ste većina i hoćete da se što pre završi, onda ne govorite, pogotovo ne govorite one stvari koje nisu na dnevnom redu, o kojima nije reč, da li o razvojnoj banci ili ne znam o čemu. Tako da sam uradio jedino što je bilo normalno, racionalno i što je po poslovniku – prekinuo sednicu, dajući pauzu do ponedeljka. Moje zadovoljstvo nije što sam bio najstariji, ali u svakom slučaju nešto su morali znati, da nikakvim pritiskom na mene ne mogu proizvesti odluku, koju ne smatram racionalnom i u skladu sa poslovnikom.

Demonstrirali ste tog dana zaboravljene manire parlamentarnog života, smiren govor, razum i autoritet. Mislite li da je takva neafektivna komunikacija primenjiva naročito u ovom sada sazivu skupštine?

Sada je u skupštini jako mnogo ljudi koji su učestvovali u predizbornoj kampanji, i to ne samo ovoj nego i ranijim, sa mnogim predrasudama, animozitetima. To stvara atmosferu koja nije najbolja za zajednički rad. S druge strane, sve ipak zavisi od rukovodstva političkih stranaka. Ako Srpska napredna stranka želi stabilnost u državi, ona prvo mora da omogući da parlament normalno radi, bez ovog "ratnog stanja". Da ne može neko, samo zato što pripada većini, da izjavi šta god hoće, da zagluši koga god hoće. Drugo, moraju se poštovati dostojanstvo

i nezavisnost parlamenta. Zato sam, između ostalog, prekinuo sednicu. U prethodnom sazivu bilo je krajnje ponižavajuće zakazivanje sednica i nedeljom i uveče. Apsolutno nikakav autoritet predsednica parlamenta nije imala. Zakaže sednicu u nedelju, u subotu, po podne u šest ili u sedam uveče. Dakle, gore je tretiranje parlamenta nego što bi se neka opštinska služba tretirala, a parlament je nosilac suvereniteta. Sve je nešto "po hitnom postupku", mada nisu oni jedini tako radili, radili su i prethodni, demokrate, ali prekinimo jednom sa tom praksom. Poštujmo parlament. Imajmo ljude koji će reći Vladi, čekaj malo, ako se vama žuri, nama se ne žuri, što niste požurili pa predlog zakona poslali pre? Zašto ste nam dali materijal u poslednji čas? Zašto ste nam

Sećam se, došao je jednom Milošević da održi ekspoze, završio je govor, ja sam izašao za govornicu i rekao: "Gospodine predsedniče, verujem da ste 'igrali' najbolje što ste umeli, ali ste utakmicu izgubili. U vašem je interesu i u interesu naroda da podnesete ostavku." Socijalisti su negodovali, ali je on to mirno saslušao bez komentara, a onda je došao Đinđić koji je to sve ponovio. Hoću da kažem, bilo je sve nekako normalnije. Sad zamislite da neko danas kaže to Vučiću. Pa ovi njegovi bi glas izgubili od protesta

ostavili pet minuta vremena da pogledamo te predloge? Onda je rezultat loš kvalitet zakona, nema se vremena da se ljudski pogleda tekst, pa ih menjaju svaka dva meseca "izmenama i dopunama".

U našoj državi ima mnogo stvari koje su loše postavljene, nema podele vlasti, nema nezavisnog parlamenta, smatra se da sve može da se uradi snagom većine. To nije dobro, nije demokratski. Velike probleme možemo imati kada se otvore poglavlja, na primer, 23, jer onda smo pod punim monitoringom. I ako neko misli da je dovoljno što će neko da ga potapše po ramenu na prijemu i kaže "super ste vi, dobri ste", vara se, greši. Dolaze komisije, pravnici, počev od Venecijanske komisije pa nadalje, koji analiziraju implementaciju, kako se taj zakon sprovodi u praksi. Možete doneti koji god hoćete zakon, a ako ga ne poštujete, onda to ne vredi ničemu, čak je još gore. To su problemi koji se vide već u startu. Ako vlada misli da može na stari način da upravlja, onda se vara i mi ćemo imati konflikte i u parlamentu, a verovatno i u nekim vanparlamentarnim oblicima protesta. Ako pak vlada ima neku strategiju i ozbiljno opredeljenje prema evropskim orijentacijama, onda će morati drukčije da razgovara, radi i dogovara.

U parlamentu ste od njegovog prvog saziva 1990. godine i prošli ste s njim od tada četiri države, različite ideologije, sisteme. U kakvom sistemu danas živimo?

To je naša tužna sudbina. Čovek je ovde mogao ne seleći se nigde, ostajući u jednoj ulici koja će da menja imena, da promeni osam država a da se ne pomeri sa mesta. Ja sam živeo u Kraljevini Jugoslaviji, pa u Nedićevom protektoratu, u DFJ, u FNRJ, menjani su ustavi, ali i ideološka obeležja, nastala je SFRJ, koja se kasnije raspala, pa je bila SRJ, ni to nije odgovaralo, pa Državna zajednica SCG i na kraju Srbija. To je nekome najviše odgovaralo, mnogi su se obradovali što žive u maloj zemlji, nadajući se da se ona dalje ne može deliti i smanjivati. Menjali su se društveni sistemi. Srbija je bila agrarna, tradicionalna, zemlja sa monarhističkim uređenjem, posle toga je pod okupacijom bila potpuno obespravljena, a onda je došla socijalistička država sa novom ideologijom. I ono što su nekad bile vrline, ugledna zanimanja i socijalni statusi, gazde, biznismeni, kapitalisti, postali su u promenjenim sistemima nešto pežorativno, nešto čega se treba stideti, pa su mnogi izmišljali radničko i seljačko poreklo. A sada? Profit je opet važan, biznismeni su ljudi kojima treba da se divimo, i sve je to nekako trebalo da se složi u glavama ljudi. A ne može ni lako ni brzo.

Sada smo u jednom prelaznom sistemu – vidimo autoritarnu vlast koja se puzeći oblikuje, malo-pomalo, kao vlast jednog čoveka. To je oblik vlasti bez budućnosti. Neki svetski analitičari ukazuju na tu pojavu u Evropi, naročito na Balkanu, analizirajući Makedoniju, Albaniju, nas, Hrvatsku, Mađarsku, gde se pojedini lideri malo-pomalo osamostaljuju u vršenju vlasti. To ugrožava demokratiju, jer demokratija je definisana kao suprotnost vladavini jednog čoveka. Vlast, s druge strane, kako kaže Monteskije, uvek teži da se sužava, zbog toga se istovremeno stvaraju institucije koje to onemogućavaju. Sada živimo u prelaznom periodu i veoma se ljuljamo u svakom pogledu, institucionalnom, ideološkom, spoljnopolitičkom i pitanje je kako će se završiti.

Potrebno je dosta mudrosti da se izbegnu sukobi. Ako nema dovoljno tolerancije, a čini mi se da ova vlast izbegava toleranciju, bar što se tiče skupštine to vidimo, onda smo na lošem putu koji vodi ka jednom neprekidnom konfliktnom stanju. Ono ne mora da bude oružano, nego verbalno, klevetama, pretnjama, stvaranjem straha. Onda, što je mnogo opasnije, sve se prenosi i na institucije, na sudstvo koje postaje zavisno, prenosi se na tabloidne medije, koji su udruženi sa tužiocima kao jedna "batina" koja preti svakome da će biti oklevetan, optužen, bez obzira na to što neće izdržavati kaznu, u svakom slučaju ostaće osramoćen. To su sve elementi vezani za vrlo autoritarne, da ne kažem fašističke poretke, kao što je bio Musolinijev, gde čoveka prvo izbrukaju, pa onda kad ga uhapse niko više i ne zna zašto su ga uhapsili.

Na koji period rada u parlamentu vas podseća ovaj saziv skupštine »

i atmosfera koja u njemu vlada? Ili, po čemu je današnji parlament poseban?

Nikad nije bilo potrebe za iskazivanjima ovako velike lojalnosti. Na primer, prvi parlament Srbije bio je izabran 1990. po većinskom sistemu. Zato nije čudo što je preko 50 lekara bilo u njemu, jer su lekari bili popularni, narod ih je poznavao i bili su vrlo primetni u radu skupštine. Demokratska stranka je tada pobedila u svim centralnim beogradskim opštinama. Zoran Đinđić i Đorđe Zečević na Vračaru, Velimir Simonović na Paliluli, Mirko Petrović na Zvezdari, Slobodan Vučković na Savskom vencu, Vojislav Koštunica i ja u Starom gradu, tako da smo s jedne strane bili mi, intelektualci, profesori univerziteta, a s druge strane bilo je takođe intelektualaca, pisaca, i u drugim partijama, na primer Miodrag Bulatović. I tada je bilo situacija nedovoljno prilagođenih za višepartijski sistem, ali skupštinom je predsedavao Slobodan Unković, profesor univerziteta, koji je imao manire. Dopuštao je da se polemika razvije, normalno je tekla debata, sem u nekim kritičnim situacijama. U međuvremenu, počeo je rat i ono najgore u skupštini, busanje u patriotske grudi, što je uvek izazivalo konflikte. Sećam se, došao je jednom Milošević da održi ekspoze, završio je govor, tada nije bilo digitalne tehnike i izlazilo se za govornicu, a ja sam izašao i rekao: "Gospodine predsedniče, verujem da ste 'igrali' najbolje što ste umeli, ali ste utakmicu izgubili. U vašem je interesu i u interesu naroda da podnesete ostavku." Socijalisti su negodovali, ali je on to mirno saslušao bez komentara, a onda je došao Đinđić koji je to sve ponovio. Hoću da kažem, bilo je sve nekako normalnije. Sad zamislite da neko danas kaže to Vučiću. Pa ovi njegovi bi glas izgubili od protesta. Drugo, bio je drukčiji poslovnik, to je na sednici u petak pomenuo i Šešelj. Ljudi nisu bili ograničeni vremenom. Ja sam, a mislim da je i Paroški, probao da opstruiram rad skupštine, mislim da sam govorio preko dva i po sata. Branio sam "Politiku" da se ne donese zakon kojim se ona podržavljuje. "Politika" je bila stupila u štrajk i trebalo je vreme da se interveniše kod Dobrice Ćosića, da on interveniše kod Slobodana Miloševića da se taj zakon ne potpiše. A zakon je gurao tadašnji predsednik skupštine, mislim Radoman Božović. Tako da je sve bilo moguće, pa i privremeno napuštanje sednice. Bilo je od pojedinih poslanika uvreda i diskvalifikacija da je neko izdajnik, plaćenik, ali na to se uvek moglo odgovoriti. Ono što je važno to je da je bilo mnogo debate. Ova sadašnja tehnologija koja treba da racionalizuje utrošeno vreme, uvela je nešto što je po mom mišljenju potpuno besmisleno, a to je da se ograniči vreme prema broju poslanika. I onda neke manje stranke dobiju vreme na kašičicu i ne čujete njihove argumente. Danas je sve to postalo industrija i brzina. Stranačke oligarhije ubrzavaju donošenje odluka

telefonskim sednicama. Jedva smo napravili jednu korekciju u zakonu, po kojoj je poslanik ipak vlasnik mandata, da samo on može da podnese ostavku, a da ga niko ne može smeniti ili zameniti svojom voljom nekim drugim. E, ali to je sad otvorilo vrata drugoj vrsti trgovine, što je na lokalu već postalo skaredno i smešno.

Ako govorimo o iskazivanju lojalnosti u skupštini kao o karakteristici ove vlasti, mora se priznati da je ono postojalo i ranije, zaista ima mnogo upečatljivih primera.

Ne, u ovoj meri nije postojalo. Sada imate predsednika partije koji je istovremeno predsednik vlade, a onda imate vladu u kojoj je on uglavnom "vlada", a ostali su dekor kome on deli zadatke. Tako da oni znaju da u kadrovskom smislu sve zavisi od njega, on je mandatar i odlučuje koga će sve postaviti i smeniti. Dakle, on sve drži u svojim rukama, sva kadrovska rešenja i svakog od njih u svakom trenutku može da smeni. Otuda ta ogromna lojalnost koja neprekidno mora da se dokazuje. A ta zavisnost je opasna, jer sputava svaku moguću kritiku.

Nasuprot tome, Demokratsku stranku u septembru čekaju novi izbori za predsednika stranke, neposredni. Zašto je taj izbor odložen, bio je prvo zakazan za jul?

Neposredni izbori su demokratskiji, mada su i malo komplikovaniji, za njih treba vremena. Da izbori budu 10. jula bio je predlog predsednika stranke, koji je on izneo iz svojih motiva, da ne ispadne da beži od izbora. Onda je većina bila protiv tog gledišta, predsednika Pajtića i njegovog protivkandidata Šutanovca, i donela odluku da izbor bude u septembru. Na predsedništvu sam se poslužio poslovicom, citirajući Nikitu Hruščova, koji je jednom rekao "brzina je dobra samo za hvatanje buva". U vezi sa datumom izbora pojavila se i ženska inicijativa, što je jako pohvalno, jer mi imamo dosta žena i u Glavnom odboru i u parlamentu. Njoj se onda priključila i grupa nas muškaraca.

Da li to znači da vi podržavate neku kandidatkinju kao buduću predsednicu stranke?

Za sada su samo muškarci najavili svoju kandidaturu: Pajtić i Šutanovac. Ali to ne znači da ih neće biti još do jeseni. Što se kandidatkinja tiče, pominjana je u medijima i stranačkim razgovorima jedino Nataša Vučković. S obzirom na moju stranačku istoriju prvog predsednika Demokratske stranke, smatram da nije korektno da se opredeljujem za jednog kandidata. Pošto su izbori tajni, ja ću staviti cedulju gde u datom trenutku

budem mislio da treba da je stavim. A što se kandidata tiče, moguće da će ih biti još, međutim, ja se nikome ne obavezujem da ću glasati za njega.

Od toga, mnogo je bitnija atmosfera na Glavnom odboru po kojoj se videlo da ljudi kažu – pa čekajte, ne možemo tako na brzinu, sad imamo vremena da "pročešljamo stranku", da vidimo gde smo, šta smo, gde smo grešili, ko je ostao, ko je otišao i da se sve uradi na jedan demokratski i transparentan način. To je nešto što bi trebalo da bude i primer drugim strankama, a ne da nas preko medija kritikuju što imamo više kandidata... Na primer, istoga dana kada i naš glavni odbor bila je skupština vladajuće stranke i isticana je jednodušnost sa jednim kandidatom, a ne kao na Glavnom odboru DS-a "gde je letelo perje". Mnogi smatraju da ne valja kada imate više kandidata, jer demokratija više košta i malo je sporija. Dok se ne demokratizuju stranke, ne možemo očekivati da će se demokratizovati institucije. Jer, ljudi iz stranaka ulaze i u institucije.

Da li je neophodno da se uvek posle izbora, počev od 2012, menja predsednik Demokratske stranke? I kakav to utisak ostavlja ne samo kod rivala, nego i kod birača?

To je sad pitanje na šta se javnost orijentiše. Imamo silne istraživače, sociologe, psihologe koji stalno potvrđuju da smo mi strašno autoritaran narod i da hoćemo "vođu" i da zato stranke treba da budu liderske. Ja mislim da je to klevetanje naroda. Naš narod ima drugi problem, veliki deo je u užasnom siromaštvu, a siromaštvo ga je uvelo u nepismenost. Nepismen i siromašan čovek nema čak ni mnogo kapaciteta za pobunu, on gleda samo da preživi. Međutim, ako pogledate onaj drugi deo koji to ne mora, inteligenciju koja se stalno nešto buni, ovoga bi hteli, ovoga ne, tu ima mesta za normalan pluralizam i za normalno izgrađivanje demokratskih institucija. Da u to ne verujem, ne bih se time bavio 50 godina.

Kako objašnjavate sve glasnije pokušaje revizije ove najnovije istorije? Događanja Petog oktobra, na primer, vladajuća većina upadljivo svodi na puko rušenje skupštine od strane DS-a. A tu su i još neki primeri...

Istoga dana kada i naš glavni odbor bila je skupština vladajuće stranke i isticana je jednodušnost sa jednim kandidatom, a ne kao na Glavnom odboru DS-a "gde je letelo perje". Mnogi smatraju da ne valja kada imate više kandidata, jer demokratija više košta i malo je sporija. Dok se ne demokratizuju stranke, ne možemo očekivati da će se demokratizovati institucije

Ima kod Orvela jedan vrlo jasan stav: svaki diktator mora da ovlada sa sve tri vremenske dimenzije, prošlošću, sadašnjošću i budućnošću. Budućnošću ovladava tako što priča i obećava šta god hoće, a prošlost mora da falsifikuje. SNS ima problem, to nije demokratska stranka. Ona nema demokratsku istoriju, naprotiv, ima jedan period na koji se oslanja, odakle izlazi, a to je Radikalna stranka koja je vodila borbu protiv DS-a devedesetih i podržavala ratove. Sada, time što izjavljuju da će podržati EU, da će podići spomenike, što će ići po prošlosti i skupljati i mrtve i žive, time nisu stekli pravo na demokratsku legitimaciju, jer se ona proverava stalno. U tom nedostatku onda kroje istoriju.

Što se tiče 5. oktobra, to je najveličanstveniji događaj u kome je učestvovalo pola miliona ljudi i gde je samo jedna osoba nesrećnim slučajem stradala. Pola miliona ljudi, protiv policije, vojske i, srećom, nije se dogodio nikakav krvavi pir, trebalo bi da to pozdravimo, to se retko događa u istoriji. Osim toga, to je svetli događaj kojim je jedna diktatura skinuta i to prvo na izborima. E sada, druga je stvar gde je tada bio SPS, gde su bili radikali. Jesu li bili sa narodom? Jesu li dobili mnogo glasova? Da li su oni ti koji su onda primljeni nazad u UN, u Savet Evrope, u OEBS, u MMF? Ti njihovi falsifikati, ti pokušaji da se uzme i političko nasleđe DS-u, ne mogu uspeti. Prvo su upotrebili Pekića, sada hoće i Đinđića, pa tako dalje, sinoć je Kesić u šali rekao da sam sledeći ja na redu, samo treba prvo da umrem, "neka se pripremi Mićunović".

Hoću da kažem, demokratsko nasleđe mora da se brani u ime istorijske istine, u ime dobre istorije ovoga naroda, u kojoj se on izborio za poštovanje svojih glasova, za demokratiju. Zadatak intelektualaca je da se suprotstave svakom istorijskom falsifikatu, a ako hoće to da rade, neka rade, ako oni neće – uradiće drugi.

Znači, vi ste protiv premijerovog predloga da se podigne spomenik Zoranu Đinđiću?

Ja sam već rekao da je to šokantno. Nemam ništa protiv spomenika Zoranu Đinđiću, naprotiv, ali treba da ga podignu oni koji su njegovi saborci. O njemu i obeležavanju njegovog imena radi se svake godine, a to je i više od spomenika, specijalna takmičenja u besedništvu, nagrada "Zoran Đinđić", Fondacija "Zoran Đinđić". Osim toga, jedan plato u centru grada i bulevar na Novom Beogradu nose njegovo ime...

Ali nešto je zanimljivo iz čega izvodim jedan zaključak. Ako je, kako oni kažu, sve zlo nastalo 5. oktobra i ako je DS najveći rasipnik, lopov u istoriji bližoj i daljoj, kako oni vole da kažu, ako je "vlada Zorana Đinđića rasprodala sve živo, činila kriminalne privatizacije koje su odnele milijarde i čije dugove svi sada plaćamo", čekajte, kako onda takvom čoveku i takvoj vladi podižete spomenik? I da li to znači da je ono što ste o njemu pričali i o demokratama takođe bila čista laž i da se sada toga odričete? Kažite onda, "ove četiri godine u kojima smo klevetali, izvrtali, pretili, radili svašta, falsifikovali, to nije imalo smisla, toga se odričemo, to je sve laž, evo mi tom reformatoru, čoveku koji je bio za evropski put, podižemo spomenik". Dakle, to pitanje »

su na brzinu smislili, ali im se vraća kao bumerang, hoćete i raspravu o ubistvu Đinđića, izvolite.

Šta je u pitanju, problem njihovog identiteta ili pokušaj da se i u simboličkom smislu uništi Demokratska stranka?

To je problem s kojim će se oni tek sretati. A prvo moraju da se sretnu sami sa sobom i da vide šta su u političkom i ideološkom smislu. Da li oni hoće da budu Evropljani, demokrati i hoće li takvu državu ili će malo Evropa, malo Evroazija, pa ćemo sve tako da izbalansiramo. Ali, to je već njihov problem. Demokratsku stranku uništiti ne mogu, ona je brend, ima svoju istoriju, tradiciju, zasluge, vodila je ovu zemlju, prema tome, toga treba da se okanu. Dokle god vode borbu protiv DS-a oni vode borbu protiv demokratske Evrope. Ako to ne razumeju, onda će ih činjenice opovrgnuti.

Već sada imaju mnogo posla, da se opredele oko predsednika države, oko Ustava, oko niza drugih stvari, međutim, s kim oni mogu u savez? Kako oni mogu da ratuju protiv svih, a da veruju da imaju mir u zemlji i stabilnost u regionu? Izvinite gospodo, kada je zemlja ugrožena, onda se ne raspiruju unutrašnje svađe do beskraja i ne raspiruje se govor mržnje.

Od kada poznajete Nikolića i Vučića?

Od 1991, kada su se pojavili.

U kakvoj relaciji ste ranije bili sa njima, a u kakvoj danas kada je jedan od njih premijer, a drugi predsednik države?

Od kada je jedan premijer, a drugi predsednik, nemamo nikakve kontakte. Ranije, kada sam ja bio predsednik u parlamentu, trudio sam se da sa svima budem u dobrim odnosima. Kao predsednik parlamenta dolazio sam u njihove kancelarije da pričamo, da napravimo prijatnu atmosferu za rad. Tada nije bilo ovog rigidnog poslovnika, bilo je ograničenje mislim na deset minuta, a oni su kao opozicija uvek dobijali bonus. To oni vrlo dobro znaju.

Vašom dobrom voljom?

Da, i to je normalno, prema opoziciji uvek morate da budete malo blaži. Nije bilo nikakvog osećanja mržnje. Međutim, sada smo ušli u neki međustranački odnos koji je daleko ispod onoga što je nekada bio. Zabrinjavajuće je kuda vodi ta žestina koja je došla u parlament, ta većina koja uvek mora da pobedi, da zgazi opoziciju. To je jedna potpuno agresivna kultura koja ne dozvoljava normalan rad. I to se mora menjati, jer ovako bićemo samo jedna televizijska zabava, jedno ružno poprište.

Imamo silne istraživače, sociologe, psihologe koji stalno ponavljaju da smo mi autoritaran narod, da hoćemo "vođu" i da zato stranke treba da budu liderske. Ja mislim da je to klevetanje naroda. Naš narod ima drugi problem: veliki deo je u užasnom siromaštvu, a siromaštvo ga je uvelo u nepismenost. Nepismen i siromašan čovek nema mnogo kapaciteta za pobunu

Koga vidite kao sledećeg predsednika Srbije i da li Nikolić i dalje najviše odgovara premijeru, kako sam kaže?

Pa ne znam, to je sada malo rano. Za sada, Toma je u velikom deficitu, uskraćen mu je veliki deo lojalnosti i publiciteta, koliko će ta podrška biti iskrena, to će videti. Vidim da se i Šešelj kandiduje. U svakom slučaju, ući ćemo opet u jednu burnu kampanju. Opet će otići jedna godina u međustranačkom ratu koji će možda još više pogoršati odnose.

Ono što je važno i čemu se ja radujem jesu otvaranja poglavlja. Još kada smo ušli u Savet Evrope rekao sam da se više radujem obavezama koje nam slede u poštovanju ljudskih prava, nego privilegijama koje ćemo dobiti. Tako i sada, radujem se otvaranju poglavlja jer ćemo morati da suočimo svoju stvarnost sa nekim idealima koji se pretpostavljaju. Naravno, nisu u tom pogledu idealne ni sve zemlje u Evropi, ali veoma je važno kada postoji standard. Pa kad ideš izvan njega, onda dobiješ packe, kao što su dobili Poljaci, kao što će biti u Mađarskoj. Dakle, taj konflikt između individualnog i evropskog potisnuće ovo individualno, a time i deo tog "samovoljnog" suvereniteta. Ti standardi postaju planetarni, njih podržavaju UN, podržava svet i ne može se više reći: nemoj da se neko meša u naše unutrašnje stvari. I te kako će da se mešaju. Nažalost, to ide s jednom drugom opasnošću, da velike sile onda mogu da diktiraju određene uslove, ali to sada ostaje predmet nekih širih rasprava.

I opet imamo kontrast. S jedne strane, veći uticaj sveta na razvoj demokratije, poglavlja i standarde, a sa druge, kako ste rekli na početku, vođe u poslednje vreme niču na sve strane, posebno u našem okruženju.

Nažalost, vrlo često, čak i međunarodne institucije i velike države ponašaju se pragmatično. Negde čak i zatvore oči, ali kada stvari pređu meru, onda se reaguje. Balkan je bio malo ostavljen po strani, zbog ratova na Bliskom istoku, pa su se vlastodršci odmah osilili. Vladaju po sistemu – slušaćemo one velike, važno je samo spolja da nas ne diraju, a mi ćemo unutra raditi kako mi smatramo da je dobro. Sada se reflektori premeštaju ka Balkanu, a to nije dobra vest za vlastodršce. Za njih je mnogo bolje kada je sve u tami, da se ne vidi šta rade. ¶

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

TEOFIL PANČIĆ

Vesela braća, žalosna im majka

Šta nam modni performans poslanika Dveri otkriva o ideološkim fantazmima desnice (i ne samo njenim)

Nema boljeg kvasca za narastanje plebiscitarne diktature od širenja uverenja kako je parlament nešto između Hajd parka i cirkusa, a poslanici skupo plaćeni pajaci, žongleri ili u najboljem slučaju gladijatori. U tom smislu, novi je saziv Skupštine Srbije, za svega dva radna dana, već zabeležio fenomenalne rezultate, prosto čovek ne zna šta bi pre istakao: onog neverovatnog Martinovića njim samim (ako Šešelja ikada vrate u Hag, trebalo bi nekako izdejstvovati da ga povede sa sobom kao ordonansa), Šešeljevo i Čankovo zdravljenje pred liftom, Radulovićevo "iju, sestro slatka" ibrećenje i teatralno padanje u nesves' nad cenama u skupštinskoj menzi, Gojkovićkino i druga dociranja doajenu debelih živaca Mićunu, brutalno vređanje Đoleta Vukadinovića na nacionalnoj osnovi samo zato što je ponekad i u nekim raspoloženjima Vlah (zar je u tome nešto loše, i zar nam ti simpatični Vlasi – šta god inače bili – nisu brana pred pretenzijama zlih i opakih Velikorumuna?), Pajtićeva stomačna "oprem dobro" reakcija na milioniti nastavak naprednjačkog iživljavanja oko tobožnjeg "potkradanja dece s posebnim potrebama" i tako dalje.

Pa ipak, moj favorit nije ništa od toga, nego jedan mali performans u režiji (uvek produhovljenih) Dveri. Eto, da je Vučiću i njegovoj kamarili beskorisnih, ali univerzalno upotrebljivih likova lepljivih političkih prstiju ne daj bože uspelo da ih šutnu ispod cenzusa, i da im demokratska opozicija nije pritekla u pomoć, za ovo bismo bili uskraćeni... Elem, nekoliko se budućih narodnih poslanika iz ovog pokreta pojavilo u prošli petak u skupštini u tzv. narodnim nošnjama od glave do pete, kostimirani kao da su upravo odbegli sa probe KUD Abrašević, ili šmugnuli iz autobusa kojim amatersko folklorno društvo iz Žitišta putuje na turneju po klubovima naših radnika u Donjoj i Gornjoj Austriji. E sad, da je to naprosto privatna odevna praksa tih građanki i građana, ne bih mario uopšte, pristalica sam bezobalnog modnog pluralizma; živim za dan kad će neko ušetati u skupštinu s brižljivo uzgojenom pankerskom krestom, zvanom irokez iliti čirokana (recimo, možda bi Vladimir Pavićević to učinio, ali sprečiše ga dušmani da se ponovo *ostvari* kao poslanik). Ali nije, nego je dogovoreni *politički statement*, nešto čime su Dveri valjda htele na dan svoje parlamentarne premijere da prikažu po čemu se to već na prvi pogled razlikuju od drugih (aj dobro, znam da i bez toga imate ideju po čemu se to razlikuju, ali ne budite zlobni, bre!).

Šta je, dakle, u pitanju? Govorio je o tome lider Dveri Boško "što bežite" Obradović, takođe i kostimirani poslanik Ševarlić, i sukus tih umnih objašnjenja otprilike je ovaj: hteli smo tako da *ispoštujemo* srpskog seljaka, individualnog poljoprivrednog proizvođača, da vidi kako ima svoje predstavnike u Skupštini...

Lepo: tome parlament valjda i služi, da nediskriminativno predstavlja različite slojeve građana, u skladu s njihovim opredeljenjima. Megjutoa, šta je ovde problem? U epicentru ove simbolike ima nečega trulog, ona je u najboljem slučaju pasatistička, a nije neumesno reći ni da je otvoreno lažljiva. Naime, u današnjoj Srbiji (a ni jučerašnjoj, bogme) doslovno se niko ne oblači ovako kako su se obukli pojedini Dverjani ne bi li simbolički prikazali one za koje tvrde da ih predstavljaju. Okej, nađe se možda poneki ekscentrični pojedinac sa egzibicionističkim sklonostima, ali tu se radi o ekscentričnosti (koja je po sebi prilično "urbana" vrsta benigne sociopatije), a ne o običajnosti. Niti ko u Pomoravlju, zapadnoj Srbiji, "južnoj pruzi" ili bilo gde drugde hoda po selu maskiran kao za sabor "Prođoh Levač, prođoh Šumadiju", niti ko po šorovima vojvođanskih sela ide u širokim belim gaćama, crnom prslučetu i onakom šemširiću kao sa starih karikatura, ili pak sa šubarom kao na slici "Vesela braća, žalosna im majka" Uroša Predića. Ljudi koji su se tako odevali odavno su pomrli, zameo ih vetar vremena; današnji starci ni u mladosti se nisu tako nosili, pa ni njihovi roditelji, a mnogo gde ni njihovi dedovi i babe. Pravo da vam kažem, ne poznajem nikoga ko je takvo nešto uopšte imao u kući, makar među robom zaostalom od predaka, a oboje roditelja su mi rođeni na selu.

Pa, o čemu se onda tu radi? Ništa neobično, bez brige, to je tipično desničarska rabota: prosta(čka) desnica se uvek poziva na pripadnika sopstvenog plemena u nekom veoma prethodnom izdanju, zamrznutog u vremenu, identiteta jednom zauvek zaleđenog na nekom stadijumu koji odgovara izvesnoj kičastoj predstavi o tome šta je, kako se ponaša i kako izgleda "pravi Srbin" (ili šta god već). To je otelotvorenje njenog fantazma autentičnosti; nije paradoks, nego neizbežnost, da baš u takvoj slici nema ni "a" od autentičnosti, da je ona potpuno veštačka konstrukcija, na granici brutalne laži. Samo, ne treba imati iluzija da je ovaj fantazam ekskluzivno desničarska boljka: ne, hipsterski "levičari", razni "alter" likovi, maštaju o istom, ali svoju autentičnost traže negde daleko od zavičajnog plemena, među raznim, na primer, rastafarijancima ili tako nečim egzotično tribalnim. Stvarnost je negde drugde: u njoj, svi i u Gornjem Taoru kod Valjeva i u Bašaidu kod Kikinde i u istočnoj Moldaviji i u Laosu i u Togou zapravo izgledaju, ili teže da izgledaju, kao sasvim obični evropsko-američki civili. Pardon, ne baš svi: izuzimam one koji se ritualno kostimiraju iz ovog ili onog političkog interesa ili ideološkog svraba. ¶

Ukazivanje Jedinice u Be

Ako je Arkanu i Slobodanu Miloševiću Legija služio kao beskrupulozni izvršilac najprljavijih poslova, pravo je pitanje kome su sada i zbog čega potrebne usluge ovog štićenika najčuvanijeg dijela požarevačkog zatvora

U nepotpisanom intervju sa Miloradom Ulemekom Legijom u nedjeljniku "Ekspres" ima svega i svačeg, ali ničeg novog. Tu je čitav niz teorija zavjera dobro poznatih sa suđenja, poricanja odavno utvrđenog činjeničnog stanja, izvrtanja istine, ruganja zdravom razumu, "patriotskog" kukumavčenja; tu je standardno prozivanje Čedomira Jovanovića, Žarka Koraća, Nebojše Čovića, Ljubiše Buhe Čumeta... Cinici primjećuju da je zapravo jedina novost izostanak Vladimira Bebe Popovića sa ovog spiska.

Ukratko: kakav je Legija bio na slobodi – kao operativni komandant Srpske dobrovoljačke garde Željka Ražnatovića Arkana, potom Jedinice za specijalne operacije Resora državne bezbjednosti MUP-a Srbije, te zajedno sa Dušanom Spasojevićem vođa Zemunskog klana, najmoćnije kriminalne organizacije u regionu – takav je ostao i nakon dvanaest godina provedenih iza rešetaka. Ovaj čovjek, pravomoćno osuđen na jedinstvenu kaznu od četrdeset godina zatvora za organizaciju atentata na premijera Zorana Đinđića i lidera Srpskog pokreta obnove Vuka Draškovića na Ibarskoj magistrali i u Budvi, mučku otmicu i ubojstvo bivšeg predsjednika Predsjedništva Srbije Ivana Stambolića, kao i za brojne naručene likvidacije, nijednim svojim gestom nije pokazao da se zbog bilo čega kaje, niti da će ikad biti u stanju da kaže istinu.

LEGIJA IMA REČ

Tokom čitave svoje karijere Legija je demonstrirao dvije klasične mafijaške sposobnosti – da se uvijek priklanja najmoćnijem i da stalno jaše na sukobima političkih i javnih aktera. Početkom devedesetih, služio je Arkanu kao udarna pesnica, poslije njegove smrti direktno Državnoj bezbjednosti Slobodana Miloševića i, na kraju, kao jedini pretekli iz tog kruga, našao se u prilici da postane sam svoj gazda. Za sve to vrijeme, neumorno je lagao, podmetao i spletkario: u bivšoj Krajini i Republici Srpskoj meta su mu bile veze tamošnjih vlasti i vojno-političkih struktura u Beogradu; u posljednjim Miloševićevim godinama – interesne grupe u okviru establišmenta; za vrijeme Petog oktobra 2000 – vlast i opozicija; poslije njega – odnos između Đinđića i predsjednika SR Jugoslavije Vojislava Koštunice; u podzemlju tokom cijelog ovog perioda – izigravanje jednog kriminalnog klana protiv drugog kao bi obezbjedio sopstveni primat.

Jasno je što je Legija imao od svega ovog tokom devedesetih i kratko nakon njih. To su bile pare i uspinjanje na hijerarhijskoj ljestvici moći. Jasno je i što ima danas od svog posljednjeg intervjua. Riječ je, po svoj prilici, o robijaškima povlasticama i vjerojatno nabacivanju "poslića" osobama iz njegovog porodičnog i prijateljskog okruženja. Međutim, ako je Arkanu i Slobodanu Miloševiću služio kao beskrupulozni izvršilac za najprljavije poslove, neizbježno je pitanje kome je sada i zbog čega potreban kao štićenik najčuvanijeg dijela požarevačkog zatvora.

Odgovor na ovo pitanje treba tražiti u noći od 24. na 25. aprila kada je još uvijek nepoznata grupa ljudi krenula da ruši objekte u Hercegovačkoj, "teritoriji" čuvenog Beograda na vodi, sve pod fantomkama protupravno privodeći i maltretirajući građane. Zna se da je policija dok se sve ovo odvijalo imala naređenje da ne intervenira; zna se da je vlast na sve moguće načine pokušala da minorizira i zabašuri ovaj nezapamćeni skandal; zna se i da je sve skupa dovelo do ogorčenog protesta građana čiji se kraj i dalje ne može sagledati. Na kraju, u operaciji kontrole štete, odnosno u namjeri da relativizira i skrene pažnju javnosti, bivši i budući premijer Aleksandar Vučić potegao je hapšenje Slobodana Miloševića.

"Ljudi koji sada kritikuju događaje u Savamali, isti su oni koji su svojevremeno zajedno sa Demokratskom strankom angažovali Zemunski klan da u fantomkama preskače Miloševićevu ogradu i da ga hapse", jedna je od njegovih izjava, to jest varijacija na ovu temu.

Sve što je potom preostalo, jeste samo izbor trenutka u kome će nekadašnji komandant Jedinice za specijalne operacije i drugi šef Zemunskog klana opet "dobiti riječ".

Nije se dugo čekalo, a postoji i razlog. Naime, Vučić i njegovi naprednjaci svjesni su da je javnost uveliko oguglala na njihovo konstantno mijenjanje teza i žučljive optužbe umjesto odgovora; svjesni su i koliko su se ugruvali lažnim i kontradiktornim izjavama o skandalu

ogradu na vodi

NIT SE KAJE, NITI ŠTA PRIZNAJE: Milorad Ulemek Legija
Foto: A. Anđić

u Hercegovačkoj; svjesni su i da sve zajedno i te kako podsjeća domaću i međunarodnu javnost na njihov lik i djelo za vrijeme devedesetih. Zato, dobro upoznati sa Legijinim "opusom" izrečenim na suđenjima, omogućavaju mu da u svojstvu "krunskog svjedoka" još jednom spletkari, laže, vrijeđa, dodatno doprinosi satanizaciji Petog oktobra i njegovih protagonista...

Na taj način vjeruju da će po oprobanom tabloidnom receptu od 2014. uspjeti još jednom kriminalizirati i delegitimizirati sve svoje oponente i kritičare. Cilj je da se oni po tko zna koji put natjeraju na pravdanje zbog podrške DOS-ovoj vladi, učešća u njoj, stvarnoj ili nametnutoj bliskosti sa njenim nosiocima... A sve ovo pod smokvinim listom tobožnje brige da se rasvijetli pozadina atentata na Đinđića, kao da ga za života i poslije njega nisu napadali na sve moguće načine. I dalje – kao da se nekadašnji Vučićev neprikosnoveni šef Vojislav Šešelj nije sastajao sa Spasojevićem, a aktualni mandatar lično nije stajao na bini sa koje se Srbiji prijetilo krvavim proljećem i smrću prvom demokratski izabranom premijeru.

Ova najnovija haranga na istinu, poštenje i zdrav razum ima i još jedan cilj. To su klanovski obračuni, podmetanja i difamiranje u grebanju za funkcije i položaje, kako u vladajućim strukturama tako i kad je u pitanju odabir koalicionih partnera. U tom kontekstu je i reakcija Čedomira Jovanovića.

"Lažni intervju Legije je napad na Vučića zbog straha od našeg dogovora koji ćemo uraditi za Srbiju", izjavio je lider Liberalno demokratske partije kao da poput svih ostalih ne zna tko stvarno stoji iza svega.

PUNOM PAROM KROZ BLATO

Povampirenje Legije u javnosti dio je i još nečeg. Riječ je povratku punom parom na tehnologiju vlasti iz blata devedesetih. Dovoljno je samo obratiti pažnju na Ivicu Dačića, nepogrešivog i najosjetljivijeg senzora za sve ono što omogućava ministarske fotelje i različite sinekure. Elem, ne veliča bez razloga u Banjaluci predsjednik Socijalističke partije Srbije Miloševića, čovjeka koga je upravo on razvlastio u stranci...

Da bude jasno: Vučić, Dačić, predsjednik Srbije Tomislav Nikolić i veliki dio aktualnog establišmenta bar su deceniju i po dijelili sa Legijom iste vrijednosti. Misli se na odnos prema ratovima, granicama, nacionalizmu i šovinizmu, paravojnim formacijama, ratnim zločinima i još mnogo čemu što je iz svega ovoga proizašlo. Otklon od navedenog bio je i mimo i protiv njihove volje. To što su danas u poziciji da se kite imidžima neoliberalnih i evropskih fanatika, te na miran način izborima dolaze na vlast, upravo duguju ljudima koje zajedno sa Legijom toliko prozivaju i difamiraju.

I još nešto. Aktualna vlast, sem prigodno i protokolarno, te stoga licemjerno i neuvjerljivo, nikad se i nije stvarno odredila prema svim onim teorijama zavjera i intrigama kojima Legija nastoji kamuflirati svoja zlodjela. Zauzvrat, po potrebi – poput afere u Hercegovačkoj – izvlače ih za dnevnopolitičke potrebe i reviziju vlastitih uloga u devedesetim. Ako su u jednom periodu po stupanju na vlast i bili prinuđeni da minoriziraju svoj doprinos nacionalnoj nesreći, sada su osokoljeni slabošću i rascjepkanošću i opozicije i javnog mnijenja očito uvjereni da je nastupilo vrijeme u kome mogu zahtjevati potpunu rehabilitaciju.

Legija se nije promjenio. Niti što priznaje, niti se kaje. Oni isto tako. ¶

FILIP ŠVARM

Odgajanje za konobara

“Sve su te državice koje su se izmigoljile ispod trupla bivše Jugoslavije besmislene, muzejske i neodržive. Da bi se vladajuće klike održavale na vlasti i osigurale privid funkcioniranja takve države, one moraju držati u strahu svoje vlastite građane. Ti građani više ne postoje, oni su osiromašeni do krajnjih granica, njihova je jedina funkcija da se ponašaju kao taoci klike na vlasti ili kao gledaoci u kakvom provincijskom prašnom kazalištu”

Jačanje radikalne desnice, porast ksenofobičnih ispada i populizma u Evropi, ali i takozvanoj regiji bude sjećanja iz ne tako davne prošlosti. Tema razgovora sa književnicom Dubravkom Ugrešić, autoricom *Kulture laži*, jeste vreme u kojem živimo i u kojem smo živjeli.

“VREME”: Većina tekstova u *Kulturi laži* je nastala između 1991. i 1994, no mnogi su i dalje poprilično aktualni. Je li se išta promijenilo u (post)jugoslavenskom prostoru u posljednjih 20-25 godina, odnosno jesmo li ikad izašli iz 1990-ih?

DUBRAVKA UGREŠIĆ: Mislim da to ne treba pitati mene, nego naprosto treba uzeti knjigu u ruke i usporediti napisano sa stvarnošću oko sebe. Ja sam, zbog ulomaka iz eseja *Konfiskacija memorije*, koje sam čitala na nastupu u Gisenu, sama malo prelistala *Kulturu laži* i moram priznati da sam ostala pregažena osjećajima, i to ne onim pobjedničkim – gle, kako sam bila u pravu – nego osjećajem totalnog poraza, ljudskog i “profesionalnog”. Pitala sam se, pogledavši datume kada su eseji napisani, kako je moguće da se punih četvrt stoljeća život vrti u krugu, i da nema baš nikakvog pomaka nabolje, što više trenutno izgleda da se pred nama otvorila nova rupa, poput onih rupa koje zinu u asfaltu i koje morate sanirati da bi omogućili kakav-takav promet. Vjerujem da istu nevjericu i gorčinu osjećaju mnogi analitičari postjugoslavenske svakidašnjice, poput Viktora Ivančića, Borisa Budena, Marinka Čulića, Borisa Dežulovića (da nabrojim samo nekoliko među najupornijima), da se svi oni, baš poput mene, pitaju u što su potrošili četvrt stoljeća vlastitog života.

Nedavna javna gesta u Hrvatskoj s čitanjem sjajnog eseja Umberta Eka o profašizmu, umjesto da osvježi pamćenje, djelovala je suprotno, zatrijela je pamćenje

Foto: Milovan Milenković

– a o tom fenomenu, o zatiranju sjećanja s podsjećanjem, govori Umberto Eko u jednom svom drugom tekstu – jer je dobrano zakašnjela, jer sve to traje već 25 godina, i jer nije problem u novoizabranom hrvatskom ministru kulture nego u 25 godina rada na tome da taj ministar bude logičan izbor. A gesta podsjećanja na prvu lekciju iz fašizma je samo potvrdila da su induciranje amnezije, strategije zaborava, brutalnog brisanja, odbijanja suočenja sa

stvarnošću, s vlastitom slikom u ogledalu, laganje, apropriacija tuđeg mišljenja, bilo da se radi o "pravom" ili "krivom", rad na diskontinuitetu, na daljnjem uništenju, i slično – ljepilo u kojemu se, čini se ipak dobrovoljno, koprcaju mnogi građani postjugoslavenskih prostora. Nakon dugog odgovora, evo i kratkog: Ne, ništa se nije promijenilo! I upravo zato se nije promijenilo.

Nacionalizam zaglupljuje, da citiramo i jednog jugoslavenskog pisca. Na koji se način to danas manifestira?

Hajde da se konačno skinemo s eufemizama i kažemo da se radi o radikalnom autoritarnom nacionalizmu. Radikalni autoritarni nacionalizam je, prema definiciji hrvatske Vikipedije, fašizam. Ako imate organiziranu fizičku eliminaciju jedne etničke skupine – Srebrenica, srpski logori za Muslimane, protjerivanje Srba iz Hrvatske, paljenje njihovih kuća, fizička eliminacija, i tako dalje, jer popis zlodjela je nepotpun – onda je to fašizam. Ako nadalje punih dvadeset i pet godina diskriminirate jednu ili više etničkih skupina – otpuštajući ljude s posla, sabotiranjem ostvarivanja njihovih prava, upornim etabliranjem sistema na koji se ideološki oslanjate, Hrvati na svoje "ustaše", Srbi na svoje "četnike", odnosno tzv. povijesnim revizionizmom – onda se to zove fašizmom. Hoćemo li to zvati "domaćim fašizmom" poput "domaće, ljute", "fašizmom s ljudskim licem", "toplim, katoličkim fašizmom" i "raspusnim, pravoslavnim fašizmom", meni je svejedno, ali to jest fašizam.

Takav fašizam je zapravo komforan izbor. Zašto komforan? Zato što jedina kvalifikacija koju morate imati da biste preživjeli i živjeli u tom sistemu jest da pripadate većinskoj "krvnoj grupi". Takav detalj, kao što je "krvna grupa", kvalificira vas kao ljudsko biće ili obratno, kao biće koje treba maknuti, smaknuti, deletirati. Drugi se ljudi moraju debelo potruditi da se ostvare, a Hrvati u Hrvatskoj i Srbi u Srbiji ostvaruju se bez truda, sretnom etničkom pripadnošću. Ta je pozicija, međutim, neodrživa, kao što su sve te državice koje su se izmigoljile ispod trupla bivše Jugoslavije besmislene, muzejske i neodržive. Da bi se vladajuće klike održavale na vlasti i osigurale privid funkcioniranja takve države, one moraju držati u strahu svoje vlastite građane. Ti građani više ne postoje, oni su osiromašeni do krajnjih granica, njihova je jedina funkcija da se ponašaju kao taoci klike na vlasti ili kao gledaoci u kakvom provincijskom prašnom kazalištu. Građani se ne trebaju zamarati teškim štivima, dovoljno je sa svojom djecom pogledati film *Čarobnjak iz Oza*. Svi naši vladari su čarobnjaci iz Oza, oni perpetuiraju trikove, laž, zastrašivanje autoritetom samo da građani ne bi otkrili da su čarobnjaci zapravo ulični šibicari.

Populistička kooptacija protesta, stvaranje podjela, ali i uništavanje alternativa su 1990-ih uvelike doprinijeli širenju netrepeljivosti i konačnoj eskalaciji sukoba. Kako je moguće da iste tehnike "prolaze" i danas, uz svu tehnologiju koju imamo na raspolaganju?

Uvijek se pokazuje da je najprofitabilniji produkt na globalnome tržištu taj koji usput ima emancipatorsku auru. Žene su u jednom trenutku masovno propušile zato što je uz cigarete išla ideja o emancipaciji i ostvarivanju prava na jednakost. Digitalne igračke nude fantastičan osjećaj moći, sve rješavamo prstom kao s čarobnim štapićem, dovoljno je pritisnuti gumbić ili ikonu na ekranu. Uostalom, mnogi ljudi nemaju što za jesti, ali imaju skupe digitalne igračke, upravo zbog toga, zbog osjećaja moći, kao i osjećaja pripadanja globalnoj zajednici. Em ste jedinka, em ste pripadnik globalne zajednice. Nijedna igračka dosada nije svome konzumentu ponudila ništa slično. Pa ipak, nakon euforičnih najava, potaknutima afričkim revolucijama, da će, dakle, digitalne igračke odigrati krucijalnu ulogu u svjetskoj revoluciji, ništa se slično nije dogodilo. Pokazalo se da su najvažniju podršku Zukoti park protestantima u Njujorku pružili Starbaks i Mekdonalds, koji imaju besplatne zahode.

Društvene mreže imaju veliki potencijal, ali ponekad doprinose stvaranju zatvorenih krugova istomišljenika, što na neki način onemogućava konfrontaciju i u konačnici dovodi do podijeljenih društava.

Ja koja se služim isključivo mejlom i nisam ni na jednoj društvenoj mreži, nisam više pozvana ni na rođendane, a kamoli na što drugo. Kada skromno priupitam: "Pa što i mene niste pozvali?", ljudi kažu: "Pa kad nemaš Fejsbuk!" To su ti isti ljudi, a takvih je većina, koji dođu na moje književno veče, pritom ne znaju točno izgovoriti »

moje ime i prezime i nisu pročitali nijednu moju knjigu, ali traže da se slikaju sa mnom da bi mogli staviti fotku na Fejsbuk. Osim toga, niste li primijetili da su se vijesti u novinama svele na to što je netko od celebsa, političkih i drugih, izjavio na Fejsbuku, ili kakvu je Tviter-poruku poslao.

Bodrijar je napisao da tamo gdje postoji obilje informacija, riječi gube na značaju te nismo više u stanju da razlučimo bitno od nebitnog. Tehnologija je povećala mogućnosti komunikacije, ali se nesporazumi, senzacionalizam i gubitak memorije gomilaju.

Istina je, mi živimo u vremenu suviška, prekomjerne produkcije, u vremenu smeća, mi se bukvalno valjamo u smeću.

Evropa se konstantno svodi na priču o kulturi i identitetu, na uštrb politike. Proklamirana evropska multikulturalnost i tolerancija su snažno dovedene u pitanje tijekom migracijske krize, a to je samo jedan primjer. Možete li povući paralelu s bivšom Jugoslavijom, gdje je suživot različitosti neslavno završio?

To se dogodilo zato što je kultura, kao mnogo puta do sada, poslužila kao ideologija. Očito u evropskom ujedinjenju nema neke dovoljno jasne ideologije, ili se pak radi o nečemu što ne bi bilo popularno istaknuti, pa se u takvim slučajevima uvijek spretno iskoristi "kultura". Tako kultura postaje ideologija, kultura "povezuje narode", ona je "most" među narodima, ona "briše sve granice", ona je naš "identitet i naslijeđe", ona je slasni mamac za narode, koji kukaju da su uvijek pripadali evropskoj kulturi i evropskom identitetu, i tako dalje i tomu slično. Mislim da bi taj "veliki evropski narativ" trebalo ohladiti i dekonstruirati.

Važnu ulogu u konstrukciji i dekonstrukciji narativa imaju obrazovne institucije. Kakve ideje danas prožimaju kurikulume?

Mislim da osviješteni edukatori čine sve što je u njihovoj moći da barem umanje, ako ne već i isprave tu ogromnu štetu koja je učinjena u svim postjugoslavenskim zemljama u ovih četvrt stoljeća. Postoje grupe koje se bave uspoređivanjem i analizom udžbenika u Hrvatskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini. Problem je očito tako velik da su se edukatori, ili barem jedan njihov dio, zaista mobilizirali. To se ne odnosi samo na ideološke manipulacije u predmetima kao što su povijest i nacionalni jezici i književnosti, nego i na zastarjelost ideološki indiferentnih predmeta, kao i na opresivnu prisutnost vjeronauka u edukativnom sistemu. Crkva je, naime, odigrala ogromnu regresivnu ulogu u dvadesetpetogodišnjem razdoblju ideološkog resetiranja masa. Katolička crkva je otvorila niz škola i visokoškolskih ustanova, i sada taj na brzinu stvoreni crkveni kadar treba zaposliti. Zato po nekom novom zakonu svaka bolnica mora zaposliti po jednog popa. Nemamo anesteziologe, ali popova imamo za izvoz. Uostalom, do sada po masovnosti i razmjerima najveća peticija podrške s političkih govornica zvao građane "stokom sitnog zuba".

Moja generacija (rođeni u drugoj polovici 1980-ih) od rođenja sluša o krizi (ili o modernijoj paradigmi, traumi) i da je ranije bilo bolje. Zar nije to boljka svake generacije, tj. da je zlatno doba prošlo i da je susjedova trava zelenija?

Ja vjerujem u mladu generaciju, kao što je tih nekoliko studenata koje sam nedavno srela u Gisenu. Sve su to tzv. naša djeca, utoliko što ih je sve osobno dotakla priča o Jugoslaviji, mnogi studiraju u inozemstvu, što je jako važno. Sve u svemu, bivša Jugoslavija pokazala se idealnim predmetom za historijska, politička, sociološka, antropološka istraživanja. Možda će upravo te generacije odigrati ključnu ulogu u razbijanju okoštalih mentalnih obrazaca kojih se što ustrašene, što pragmatične mase na području bivše Jugoslavije drže kao pijan plota. A da bi se to dogodilo, osim dakako teškog rada, entuzijazma, faktičkog znanja i spremnosti na rizike, treba razbiti taj sindrom žrtve u koji su se, kao u kakvu placentu, svi omotali i ne žele izaći iz nje. Svi su nevine žrtve, nitko nizašto nije kriv, niti odgovoran, zlo je rabota viših sila, ratovi su poput vremenskih nepogoda, dođu i prođu, politički režimi su nametnuti i nemaju nikakve veze s nama koji ih živimo. Nas su, dakako, uvijek gazili, i ovi i oni, gazili su nas Turci, davila nas je Austro-Ugarska, ugnjavili su nas jugoslavenski savezi, upropastili partizani, četnici i ustaše, pedeset godina mučili su nas komunisti, a onda su došli i ti nacionalisti, isti davež. Svaka žrtva (a svaka je žrtva, ne zaboravimo, nevina) doživljava svijet kao servis usluga, gdje je svijet, dakle, podijeljen na korisnike usluga i davaoce usluga. Ljudi u svim postjugoslavenskim zemljama svoju djecu odgajaju da budu konobari, da rade u svijetu kao u kakvom općem uslužnom centru. To je sve što znaju. Jer i oni su bili samo konobari, i gle, to je sve što znaju, uslužiti. Zato i svi naši političari, i lijevi i desni, imaju konobarski narativ. Prisjetimo se, uostalom, Dobrice Ćosića koji je u jednom govoru na Palama izjavio: "Ja sam tu da vam služim." ¶

Nije problem u novoizabranom hrvatskom ministru kulture, nego u 25 godina rada na tome da taj ministar bude logičan izbor

kurikularnoj reformi dokaz je da je edukatorima i studentima došla voda do grla.

Nerijetko se sve što ima jugoslavenski predznak odbacuje u bloku. Bilo je sigurno mnogo stvari koje nisu funkcionirale u praksi, ali da li bismo možda mogli nešto preuzeti iz tog modela?

Mislim da bi preuzimanje nekih stvari iz bivšeg sistema i njihovo kalemljenje na postojeće moglo biti još veća katastrofa. Ali čini se – a na historičarima je da me opovrgnu činjenicama, na čemu bih im bila duboko zahvalna, jer bi me riješili mojih iluzija – da su radnička prava bila daleko veća, da su zaposleni bili zaštićeniji, da je cio sistem bio socijalno osjetljiviji, da je zdravstveni sistem bio bolji, da je kvaliteta života bila na daleko višem stupnju od današnje, da su penzioneri bili zaštićeniji, obrazovni sistem bio je besplatan, a danas nije, da je samopoštovanje građana Jugoslavije bilo veće, da su mediji, televizija i novine, bili bolji i informativniji, da su knjige bile daleko jeftinije nego danas, kada su se izdavačka poduzeća privatizirala, da je kulture bilo više i da je bila otvorenija i dostupnija građanima nego što je to danas. U svakom slučaju, ne sjećam se da je itko

DORA KOMNENOVIĆ

U PRODAJI!
NAPREDNA KNJIGA DRAGOLJUBA ŽARKOVIĆA

Ova knjiga nastala je u pokušaju da se iz ugla komentatora društvenih zbivanja opiše period od 2012. do 2015. godine. To je period uspona Aleksandra Vučića i on je, kako se to kaže, glavni junak ove knjige. Iz stotine i stotine tekstova objavljenih u novinama (pretežno u nedeljniku „Vreme“) bez naknadnog dopisivanja nastala je ova hronika. [...] Knjiga sadrži opis i ocene zanimljivih događaja i ljudi. Zanimljivijih nego što bi autor voleo.

168 strana, format A5, meki povez

Može se nabaviti u redakciji Vremena (radnim danom od 9.30 do 14.30h) **po ceni od 800 dinara** ili u ovim knjižarama:

BEOGRAD

Delfi knjižare 24	Bulevar kralja Aleksandra 146
Delfi knjižare 10, Kod Vuka	Bulevar kralja Aleksandra 92
Apropo	Cara Lazara 10
Bestseler 1	Cetinjska 6
Spirit	Generala Štefanika 21
Via media	Gospodar Jovanova 27
Tačka art	Knez Mihailova 35
Delfi knjižare	Knez Mihailova 40
Cepter	Knez Mihailova 42
Dereta – Knez	Knez Mihailova 46
Bigz školstvo – knjižara 1	Kosovska 37
Delfi knjižare 7, SKC	Kralja Milana 48
Bestseler 2	Kralja Milana 56
Plavi krug	Majke Jevrosime 2
Delfi knjižare 01	Makedonska 12
Delfi knjižare 05	Požeška 118a
Libri	Požeška 128a
Bigz školstvo – knjižara 2	Požeška 136
Delfi knjižare 20, Zira	Ruzveltova 33
Vulkan – Sremska	Sremska 2
Delfi knjižare 02	Stanoja Glavaša 1
Aleksandar Belić, Kolarac	Studentski trg 5
Zlatno runo	Svetogorska 24
Delfi knjižare 06	Terazije 38
Vulkan – KCB	Trg Republike 5
Delfi knjižare 03	Vareška 4, Miljakovac
Delfi knjižare 34	Vase Čarapića 2-4, Meriot
Vulkan – Stadion	Zaplanjska 32
Delfi knjižare 31, AVIV	Živka Davidovića 86

NOVI BEOGRAD

Delfi knjižare 14	Bulevar Mihajla Pupina 121
Vulkan – Ušće	Bulevar Mihajla Pupina 4
Vulkan – Merkator	Bulevar Umetnosti 4
Delfi knjižare 21	Gandijeva 21, Imo centar
Vulkan – Delta siti	Jurija Gagarina 16

BEOGRAD, ZEMUN

Delfi knjižare 29,	Zemun park , Autoput za Novi Sad
Delfi knjižare 16	Glavna 20
Vulkan	Glavna 25

BEOGRAD, MLADENOVAC

Prima	Kralja Petra 1 – 177

ČAČAK

Delfi knjižare 12	Gradsko šetalište bb

GORNJI MILANOVAC

Delfi knjižare 30	Vojvode Milana 4

JAGODINA

Delfi knjižare 28, Vivi Šoping park, Stevana Ivanovića bb

KRAGUJEVAC

Delfi knjižare 13	Kralja Petra 1
Vulkan – Merkator	Bulevar Kraljice Marije 56

KRALJEVO

Delfi knjižare 17	Omladinska 37

KRUŠEVAC

Delfi knjižare 23	Mirka Tomića 89

LOZNICA

Svet knjiga	Trg Jovana Cvijića 3

NIŠ

Delfi knjižare 9, Kalča	TC Kalča
Delfi knjižare 15	Voždova 4
Vulkan – Merkator	Vizantijski bulevar 1
Vulkan – Forum	Obrenovićeva 42

NOVI SAD

Vulkan – Merkator	Bulevar oslobođenja 102
Bulevar buks	Bulevar oslobođenja 60
Delfi knjižare 25, Big C	Sentandrejski put 11
Solaris	Sutjeska 2, TC Spens
Delfi knjižare 4	Zmaj Jovina 12
Most Prometej	Zmaj Jovina 22
Vulkan	Zmaj Jovina 24

PANČEVO

Delfi knjižare 18	TC Aviv , Miloša Obrenovića 12
Kulturni centar Pančevo	Vojvode Živojina Mišića 4
Riznica	Radomira Putnika 6

POŽAREVAC

Delfi knjižare 26	Stari korzo 2

RUMA

Konan – Đuro Šušnjar	Veljka Dugoševića 157

SREMSKA MITROVICA

Delfi knjižare 08	Trg Svetog Stefana 32

SUBOTICA

Gradska knjižara “Danilo Kiš”, Rudić 2

Delfi knjižare 22	Korzo 9
Delfi knjižare 35	Segedinski put 88

ŠABAC

Sova	Trg Đačkog bataljona 15

UŽICE

Delfi knjižare 27	Trg Svetog Save 46

VALJEVO

Delfi knjižare 11	Kneza Miloša 33

VRŠAC

Delfi knjižare 33	Trg Svetog Teodora Vršačkog 5

ZAJEČAR

Kaligraf	Svetozara Markovića 26

ZRENJANIN

Delfi knjižare 32 – AVIV	Bagljaš Zapad 5

Sudbina u obe ruke

Socijalni mir u Srbiji ne čuvaju političari svojim demagoškim parolama, već sezonski rad koji uključuje stotine hiljada ljudi i žena kojima je data bilo kakva šansa da zarade novac za svoju egzistenciju. Pored sezonskih građevinskih poslova u koje su većinom uključeni muškarci, tu su i poslovi berača voća za koje se uglavnom angažuju žene, a po potrebi i muškarci

U poslednjem broju časopisa "Poslovi", koji izdaje Republički zavod za tržište rada Srbije, u tekstu o sezonskim beračima voća se navodi "zvaničan" podatak da je u Srbiji na branju voća trenutno angažovano oko 250.000 muškaraca i žena. Pored nezaposlenih tu su i mladi penzioneri, studenti, izbeglice, fakultetlije. Zavodi za zapošljavanje i omladinske zadruge su delimično uključeni kao posrednici, jer je i njih tržište prepoznalo kao ekonomski balast u komunikaciji između gazde i radnika, zbog provizije. Reč je o radu na crno, bez ikakve pravne, socijalne i zdravstvene zaštite i sigurnosti. Berači voća nemaju ni svoj sindikat ni esnafsku organizaciju.

U sezoni branja voća imamo dva bitna momenta, ekonomski i migracijski. Gledajući sa migracijskog aspekta, kod berača voća zastupljeno je više modela, a najčešće migracije su sezonske, dnevne i radne. Ljudi u potrebi za poslom odlaze na

Foto: Dado Ruvic

Sezonci i njihovi poslovi

Fotografije: Željko Krstić

Pored branja voća i povrća, u sezonske poljoprivredne poslove spadaju i rezidba voća u zimu i na proleće, okopavanje kukuruza, duvana i skupljanje šumskih plodova.

Pojam sezonskog rada je inače širok i pokriva čitavu lepezu uglavnom fizičkog rada, tokom cele godine. Tako sezonski radnici na ogrevu, uglavnom drvima, počinju seču s proleća. U manjim mestima širom Srbije sečenje drva na pokretnom cirkularu je postao unosan posao. Dva čoveka rade na cirkularu na električni pogon koji je prikačen na kuku nekog starog automobila ("juga", "keca" i sl.). Trupce na cirkular dižu dva čoveka i krate ih na panjeve. Kubik ovako sečenih drva se naplaćuje po 200 dinara, dok se cepanje panjeva naplaćuje po skoro istoj ceni.

Osim seče drveta dobra zarada je i na unošenju uglja. Dovoljno je nabaviti veliku plastičnu lopatu sa kojom se zimi čisti sneg i proširiti baštenska kolica sa limom. Tako opremljen i fizički jak čovek koji radi na unošenju uglja može za dan da zaradi i do 4000 dinara. U širem smislu, pod sezonske radnike se mogu navesti i žene koje čuvaju stare i nemoćne. One po satu naplaćuju od 200 do 300 dinara, a njihov posao se svodi na sređivanje kuhinje i toaleta, pranje posuđa, odlazak u kupovinu. Ovaj posao rade uglavnom žene, a dnevno mogu da zarade i do 2000 dinara.

Keš pare zarađuju i prevoznici koji rade na selidbama stvari. Tako jedna tura kombijem iz Valjeva za Beograd staje oko 6000 dinara (50 evra). Institucionalna su već odavno zanimanja poput perača prozora i izloga, čistača ulaza u stambenim zgradama. U sezonske poslove se mogu podvesti i sve ulične aktivnosti u Knez Mihailovoj ulici u Beogradu, od prodavaca kokica, suvenira, starih knjiga, starih ploča, preko muzičara pa sve do prosjaka. Svima njima odgovaraju lepo vreme i laka zarada.

plantaže na kojima rade dnevno (dnevne migracije) ili se "odvajaju od kuće" – porodice na par nedelja (sezonske migracije). Sezonske su karakteristične za berače malina kojima je sve plaćeno i obezbeđeno da bi brali "crveno zlato".

Zanimljivo je da su kod berbe jagoda prisutna oba pomenuta modela, zbog kratkog intervala berbe jagode za njihovo branje se angažuju berači koji mogu biti udaljeni i stotine kilometara od plantaže. Oni se na plantažu dovoze organizovano, autobusima. Vozači autobusa su mahom privatnici koji uglavnom ostaju u autobusima i čekaju berače da završe posao, koji obično traje deset časova, sa dve pauze za doručak i ručak. Berači sa strane, za razliku od domicilnih berača, ne ostaju duže da beru voće, i ne angažuju se na dopunskim radovima utovara voća u kamione. Naime, posle berbe jagoda muškarci ostaju do kasno u noć da pakuju gajbe na palete, a tako upakovane se utovaruju u kamione-hladnjače koji ih odvoze u inostrane zemlje. To je praktično druga smena koja se takođe plaća po satu.

Pod sezonske berače voća mogu se podvesti i skupljači šumskih ili brdskih plodova, kao i začinskih biljaka (uglavnom čajeva – nana, žalfija, glog, hajdučka trava, matičnjak, kopriva, majčina dušica...). Na ekonomskom tržištu svoju cenu imaju i borovnice, divlje jagode, šipurak, pečurke. Ovo skupljanje šumskih plodova se obično radi porodično ili u grupama.

ORGANI I TEHNIKE

Kada je reč o sezoni branja voća, ona u zapadnoj Srbiji počinje od sredine maja sa branjem jagoda, posle toga se beru maline, od početka juna se beru i višnje, kupine negde od početka jula. U julu se bere i aronija, čiji se plodovi održavaju i do dva meseca na grmu. S početka jeseni se kupe šljive. Pored voća bere se i duvan, kome je kampanja početkom jeseni, a on se okopava početkom juna.

Do posla se stiže uglavnom putem interneta ili preko prijateljskih preporuka. Mnogi su već godinama u ovim radovima. Dakle, posla ima, može da se zaradi, ali modeli se razlikuju, zavisno od vrste voća, pozicije plantaža (da li je u ravnici ili na brdu), ali i anatomske građe berača. »

Takođe, tu su i različiti položaji tela pri branju, kao i meteorološki uslovi.

Od svih organa ili delova tela, kičma je najosetljivija i najbitnija. Ona je prva koja se optereti kod berača jer su žene sagnute prilikom branja, a muškarci su izloženi teškom teretu. Ono što je bitno kod svakog posla, a pogotovu kod berača, je tehnika. Teret se diže iz klečećeg položaja, a ne preko kičme, mada ima muškaraca, mahom mlađih, koji se dokazuju pa podignu paletu i sa nekoliko stotina kilograma jagoda u gajbicama...

Jagode se beru čučeći ili u raskoraku, po lepom i suvom vremenu. I kupine i maline se uglavnom beru u istim vremenskim uslovima kao i jagode. Maline se ne "primaju" ili ne otkupljuju kada pada kiša. Zato berači malina stoje po jakom suncu u vrstama, koje su visoke do dva metra, sa šeširom ili kapom na glavi. Šljive se kupe na kraju leta, saginjanjem ako je teren strm ili iz čučećeg položaja ako je ravno. Sve voće se skuplja u plastične ili drvene gajbe, raznih veličina. Visokim ljudima i ženama odgovara branje malina i kupina, dok je za niže pogodnije branje jagoda.

Model koji se, recimo, primenjuje u branju jagoda koje su mahom u ravničarskom kraju, pored reke, svodi na sledećih par pravila. Radi se od sedam do sedam, prevoz do plantaže je obezbeđen. Moraš poneti sa sobom hranu, vodu, čizme i odelo za rad. Ponekad se radi i više ako ima posla. Žene, koje su u većini, isplaćuju se po kilogramu obranih jagoda. Muškarci, kojih je manje, zaduženi su da prazne i pune gajbice. Oni imaju dnevnicu ili se isplaćuju po satu. Muškarci opslužuju žene sa praznim gajbama i iznose pune. Svaka žena ispred sebe nosi po tri gajbice. U prvu stavlja najbolje jagode – prva klasa, u drugu lošije – druga klasa, a treća gajbica se koristi kao podmetač za ove dve. Potom muškarci iznose na put pune gajbe, gde se kontrolišu i stavljaju na palete, koje su obeležene. Gajbice moraju da budu pune i da jagode imaju optimalnu zrelost, kao i peteljku. Sa paleta se jagode prevoze u traktorskim prikolicama na sabirno mesto, obično pod veliku šatru ili hladnjaču, odakle se transportuju kamionima-hladnjačama u domaće markete ili na inostrano tržište.

BEZ PRAZNOG HODA

Kvalitet nabranih jagoda i njihov poredak u gajbicama nadgledaju kontrolori, uglavnom žene, koje su ujedno i rukovodioci grupa koje čine do tridesetak žena i muškaraca. Samim beračicama je najteže. Svakog dana od stotinak žena koje dođu na plantažu i započnu berbu bar pet njih odustanu ili budu udaljene sa posla, zbog neispunjavanja standarda u berbi, ali i zbog fizičke nepripremljenosti.

Jedna od glavnih karakteristika sezonskog posla je da se gubi onoliko lako koliko se lako dobija. Solidarnost među beračima je najjača kod Roma. Dovoljno je da šef ili šefica kažu: "Idi kući!", to mora da se učini bez pogovora. Radna snaga je roba koju ima kakvu-takvu cenu, a ona se na ovom surovom tržištu veoma nisko kotira. Gazdi i njegovim saradnicima je mehanizacija bitnija od obične radne snage. Kada ima puno ljudi, oni prenose prazne gajbice umesto vozača traktora sa prikolicama, koji bi mogli da ih prevezu kada krenu po pune gajbice. To se čini tek kada se mora, inače muškarci gajbice nose na rukama.

U slučaju da se prazne gajbice istovaruju iz kamiona-hladnjače a pune gajbe sa jagodama se dovoze, gazda ili njegov saradnik mogu da narede da se pune gajbe najpre istovare na palete koje su na zemlji dok se prazne gajbe ne istovare. Tako se pravi dupli posao u kome svako ima svoj interes. Gazda sa svojim saradnicima gleda kako da maksimalno iskoristi sve moguće dostupne resurse, kako u ljudstvu tako i u mehanizaciji. U svemu tome ljudska radna snaga ima manju vrednost nego jedna obična osrednja drvena gajbica, koja na tržištu vredi 35 dinara.

U sezonskom branju voća može da se u proseku zaradi između 1500 i 2500 dinara dnevno, maksimalno 5000 dinara. To je, s obzirom na besparicu i nemanje stalnog posla, ogromna stvar. Iskusni berači navode da je najlakše zaraditi na branju malina i kupina, pa i kupljenju šljiva, a da je ubedljivo najteži posao branje jagoda, koje traje i najkraće, maksimalno do mesec dana. Prilikom branja je bitna dobra organizacija, ali i uposlenost svih koji su došli da rade. Nema praznog hoda, uvek ima posla. Tako vozači kamiona ili kombija mogu da iznose pune gajbice i

Foto: Marko Rupena

da ih prebrojavaju, u slučaju nepogode sređuju se alat i stvari. Za gazdu je bitno da mu plantaža bude uredna posle branja jer nije redak slučaj da u vrsti ostanu pune ili prazne gajbice, odevni predmeti, plastična ambalaža. Ipak, vlasniku je od svega najbitnije da u skladu sa vremenskim uslovima angažuje adekvatan broj berača za taj dan. Tako se neretko dešavaju dnevne migracije berača koji iz Srema dolaze kamionima u zapadnu Srbiju. To su mahom uigrane ekipe berača koje godinama rade ovaj sezonski posao, kao nekakvi fudbaleri istrčavaju na teren – plantažu i beru jagode.

S PESMOM U MALINE

Čini se da je branje malina bolje uređeno i organizovanije jer ima i dužu tradiciju, pogotovo u pobrđu zapadne Srbije (okolina Valjeva, Kosjerića, Užica, Požege, Arilja, Ivanjice). S obzirom da malina uspeva u brdskim predelima, to podrazumeva da berači ostaju da spavaju u seoskom domaćinstvu koje ima svoje malinjake. Očito da se gazdi isplati da plati doručak, ručak i obezbedi prenoćište svojim beračima, kako im ne bi plaćao put. S druge strane, ima sigurnost da su mu berači na raspolaganju tako da ne razmišlja da li će sledećeg dana doći ili ne. On takođe ima pravo da radnika koji mu nije po volji i za koga proceni da mu nije od koristi sa par reči udalji sa plantaže i isplati. Iskusni berači malina navode da je najbitnije

Od ulice do hladnjače

Već tridesetak godina ulični prodavci voća opstaju na atraktivnim beogradskim lokacijama, poput skverova gde je velika frekvencija pešaka ili autobuskih stajališta. Prodavac stoji iza obično metalne tezge, sa suncobranom. Pored njega je vaga za precizno merenje i kese nadohvat ruke. Prodavci sezonskog voća su obično sredovečni i agilni muškarci, dok su kupci uglavnom žene. U drvenim gajbama se nalaze jagode, trenutno po ceni od 180 dinara za kilogram, trešnje su skuplje, do 250 dinara. Zanimljivo je da ulične prodavce voća kažnjavaju novčanim kaznama komunalni policajci. Ali za razliku od komunističkog perioda, kada bi ulični prodavci bili sklonjeni sa trotoara, u liberalnom kapitalizmu, očito, svako radi svoj posao. Komunalni policajci uredno i čitko napišu prekršajnu kaznu od 2500 dinara koju prodavac mirno uzme, stavi u ranac i nastavi sa prodajom kao da se ništa nije desilo. Očito da je i kazna uračunata u cenu koštanja lepog voća.

U hladnjačama uglavnom rade žene i manji broj muškaraca koji ih opslužuju. One rade na prebiranju voća na pokretnoj traci, u prostorijama gde je temperatura od +4 do +6 stepeni. Obučene su u specijalnu odeću i obuvene u gumene čizme, stoje na plastičnim podmetačima, kao izolatorima. Sezonski radnici se u hladnjačama angažuju sredinom avgusta, kada počinje sezona otkupa šljiva koje se suše i kandiraju. Kandirano voće sa čokoladom je dobar delikates koji se izvozi. Njihov rad se plaća po satu. Dnevnica je oko 1000 ili 1500 dinara. Radi se osam sati, maksimalno. Poslovi u hladnjačama se uglavnom dobijaju preko omladinskih zadruga ili zavoda za zapošljavanje, koji su glavni posrednici u dobijanju posla.

da se stvori dobra ekipa, koja zna i da zapeva. Dešava se da berači budu prevareni od alavih vlasnika malinjaka, koji im ne obezbede adekvatne uslove za prenoćište. To ne rade seljaci već vlasnici malinjaka iz grada, kojima nije stalo do obraza već do brze zarade na štetu berača.

Pored dve Srbije o kojima se godinama priča, jedne koja je tobože napredna, urbana i građanska, željna promena, i druge konzervativne, koja bi da se ništa ne menja, stvorila se i nova, treća Srbija. Nju čine stotine hiljada muškaraca i žena, svih uzrasta, koji su kao jeftina radna snaga angažovani na teškim sezonskim poslovima, preko cele godine, bez ikakve pravne, socijalne, zdravstvene zaštite, podrške i sigurnosti.

Treću Srbiju ne interesuje dnevna politika. Ona je u realnom životu u kome vlada surova borba za opstanak. U teškom poslu berača opstaju oni najizdržljiviji, kako psihički tako i fizički. Čini se da su mladi penzioneri najizdržljivija i najžilavija kategorija u sezonskim poslovima. Sa jedne strane nisu opterećeni zaradom pošto-poto, opušteni su u poslu, a svako od njih ima ogromno životno i profesionalno iskustvo. Oni koji hoće brzu zaradu, brzo se razočaraju i odlaze. U svemu tome ima i onih povlašćenih, tatinih sinova kojima se gleda kroz prste u radu.

O samim gazdama može se govoriti sa dva aspekta. S jedne strane, kritizeri mogu reći da su to ljudi koji iskorišćavaju jeftinu radnu snagu, a da pritom ne obezbeđuju ništa sem samog rada. Kod njih nema šupljina u danu, ako se ne bere jagoda, reže se malina, posipa se veštačko đubrivo, plevi se trava... Takođe, vlasnici plantaža dobro zarađuju na prodaji, na primer, jagoda, koje se kreću od četiri do osam evra, na stranom tržištu. Ali, ruku na srce, treba priznati da ni zarade za berače ne bi bilo da nije bilo dobre gazdine ideje i ulaganja u plantažu, koje nije malo.

SVAKOM SVOJE

Na makroplanu najveću korist od sezonskog voća imaju veleposednici – vlasnici plantaža jagoda, jabuka, lubenica, malina, višanja, šljiva. Posle njih su oni koji su u reproduktivnom lancu zasađivanja – poljoprivredne apoteke, proizvođači veštačkog đubriva, sadnica, najlona, streč folija, ali i proizvođači paleta, gajbica, plastičnih posuda, proizvođači sistema za navodnjavanje. Korist od plantaža imaju i opštine u kojima se one nalaze. Neretko se dešava da dolazi do kooperacije između vlasnika plantaže i hladnjače, od čega svi imaju koristi. Tu je na kraju i država koja korist ima od legalnog izvoza voća na inostrano tržište. Jagode se izvoze i na evropsko i na rusko tržište.

Na mikroplanu najbolje se kotiraju vozači kamiona-hladnjača, običnih kamiona, prevoznici sezonskih berača, taksisti, na samoj plantaži to su traktoristi. Na kraju se nalaze sami berači sezonskog voća i nosači gajbica. Od sezonskog branja voća koristi imaju i članovi porodica, a često porodice ulaze zajednički u taj posao. Sa tako zarađenim parama pokriva se ogromni deficit novca koji postoji u Srbiji tako da su sezonski berači voća – migranti koji su uzeli sudbinu u svoje obe ruke. ¶

ŽELJKO LJ. KRSTIĆ, sociolog

Buka i muka

Takozvano zagađenje bukom tipičan je problem urbanih sredina, baš kao i netrpeljivost između vlasnika ugostiteljskih objekata i stanara. Problem Beograda i Srbije jeste to što nadležni ovaj problem rešavaju na obostrano – nezadovoljstvo

Izlaske u beogradskoj Savamali zamenili su oni u Cetinjskoj 15. Lokali koji su srušeni zbog "Beograda na vodi", kao i njihovi posetioci, utočište su našli u bivšoj pivnici Đorđa Vajferta i Ignjata Bajlonija. Tako je nadomak stare boemske četvrti Skadarlije nastala nova, neki kažu kulturna četvrt koju kolokvijalno nazivamo "Dorćolmala". U jednoj od zgrada preko puta stanuje porodica sa troje male dece koja zbog novih okolnosti pokušava da proda stan, ali trenutno niko zbog buke ne želi da kupi stan u ovoj ulici po tržišnoj ceni. Dečija i dnevna soba gledaju na "Dorćolmalu", kada su u klubovima žurke deca spavaju na krevetu na naduvavanje u drugoj prostoriji jer je u njihovoj sobi to neizvodljivo. Informacije o dešavanjima u klubovima dobijaju putem društvenih mreža, gde svakodnevno prate objave lokala iz Cetinjske kako bi znali šta ih uveče čeka i mogli da se organizuju za spavanje.

"Nisam ja dokona baba koja ne zna šta da radi pa kuka na buku. Deca noću ustaju na svakih sat vremena. Srednji sin više ne zna u kom krevetu da spava, zbunjeno me gleda kad mu kažem da ide u krevet jer ne zna u kojoj sobi tog dana spava. Suprugu i meni su dva puta lupali auto, a dešavalo se to i drugim komšijama", kaže naša sagovornica. Ona, kao i ostali stanari Cetinjske i Zetske ulice, često zove Komunalnu policiju zbog prevelike buke u noćnim satima i, kako kaže, ne dođu uvek, ali kad dođu popiju piće u nekom od lokala i odu. Žalbe su pisali i sekretarijatima za inspekcijske poslove i zaštitu životne sredine, građevinskoj inspekciji i Zavodu za zaštitu spomenika kulture jer je prostor stare pivare pod zaštitom države. Odgovore su od nekih institucija dobili, ali se stanje nije promenilo. Inspekcija je dolazila i da izmeri buku, ali preko dana uz najavu vlasnicima lokala tako da nije bilo prekoračenja. Preko aplikacija na telefonu stanari u besanim noćima sami mere buku koja, kako kažu naši sagovornici, u proseku iznosi oko 80 decibela u stanu kada su zatvoreni prozori, u nekim stanovima kako kažu buka je i do 100 decibela. Dok propisi dozvoljavaju maksimalan nivo buke od 55 decibela danju i 45 decibela tokom noći. Ovu buku stvara više od deset lokala koji paralelno rade u Cetinjskoj, tako da je teško utvrditi ko krši propise jer vlasnici obično prebacuju odgovornost na druge klubove. Tačan broj lokala se ne zna jer se stalno otvaraju novi, a neki se zatvaraju. Komšije iz Zetske imaju isti problem jer neki klubovi direktno graniče sa njihovim stanovima i zgradama. "Ovi objekti nemaju adekvatnu zvučnu izolaciju tako da od razorne muzike vibriraju prozori zgrada. Televizor se ne čuje od buke čak i kad je pojačan, ne može ni da se priča. Noćima ne možemo da spavamo i to ne samo vikendom nego i radnim danima. Ugrožen je naš mir", kaže jedan od stanara Zetske ulice.

Oni su zajedno najavili novi protest za 13. jun zbog istog problema koji, kako kažu, nije rešen posle prvog protesta nego je samo otvoreno još novih lokala. Priznaju da su i ranije imali problema sa bukom, ali da je u poslednje vreme problem kulminirao. Nekada je ovo ipak bio miran kraj a Stara Skadarlija nije pravila probleme jer se tu uvek poštovao red i bila muzika bez ozvučenja, dodaju stanari.

CENTAR ILI PERIFERIJA, PROBLEM JE ISTI

Predstavnik klubova "Elektropionir" i "Zaokret" Ivan Ojkić smatra da je reakcija na "eksploziju" kvarta koja se desila pre nekoliko meseci sasvim očekivana, ali da ova dva kluba nisu kriva za to i da oni poštuju sve propise. "Niko od stanara nam se nije žalio, sami smo podneli zahtev za merenje buke sredinom marta, ali još nismo došli na red. Mi radimo od decembra, a žalbe su počele u aprilu kada se otvorila velika većina naših klupskih komšija. Posedujemo većinu dozvola, a za one koje ne posedujemo imamo papire kao dokaz da smo u procesu dobijanja dozvole", kaže Ojkić i dodaje da i sam ima slične probleme u delu grada u kojem živi: "Mnogo mesta u gradu ima slične probleme. Moj prijatelj živi na vrhu Kralja Petra, kaže da ne može da spava od buke splavova sa reke, isto je i sa kolegom u Balkanskoj ulici. Tetka na '25. maju' se uspavljuje uz zvuke splavova kod Hotela Jugoslavija i Zemunskog keja, prijateljica na Banovom brdu leti uživa uz zvuke sa Ade Ciganlije. Stanari vikendom gađaju jajima posetioce Savamale, o Skadarliji, koja je tik pored našeg kvarta da i ne pričam. To su sve realni problemi velikog grada."

On smatra da je kompromis moguć ako vlasnici poštuju propise a stanari "stisnu zube i prihvate situaciju kao što su to uradili njihovi sugrađani u drugim delovima grada". Ukoliko se

ZA JEDNE PROVOD, ZA DRUGE PAKAO: Noćni život u Beogradu
Foto: FoNet

donesu nove uredbe o akustičnom zoniranju, kaže da će ih poštovati jer ni trenutno ne krše gradski pravilnik o radnom vremenu.

Da nije do razmaženosti stanara centra grada, pokazuju rezultati istraživanja Gradskog zavoda za javno zdravlje u kojima se navodi da je nivo buke u centralnom delu grada za 10 do 15 decibela viši od dozvoljenih vrednosti. Taj već prekomerni nivo svake godine se povećava za jedan do dva decibela. Prekomerna buka može ostaviti posledice na sluh, kardiovaskularni i nervni sistem. Istraživanja pokazuju i da je oko deset odsto stanovništva pojačano osetljivo na buku. Najosetljivija su deca mlađa od šest godina i stariji od 65 godina. Žene su nešto osetljivije na prekomerne decibele od muškaraca.

ZAKON, A NE OBEĆANJA

Zbog svega ovoga a posle sastanka sa stanarima gradski menadžer Goran Vesić obećao je da će preduzeti sve mere kako kratkoročne tako i dugoročne da reši problem. Ipak, stanari ne vide pomak u rešavanju problema primenjivanjem kratkoročnih mera i pojačane kontrole koja je obećana jer se otvara još klubova.

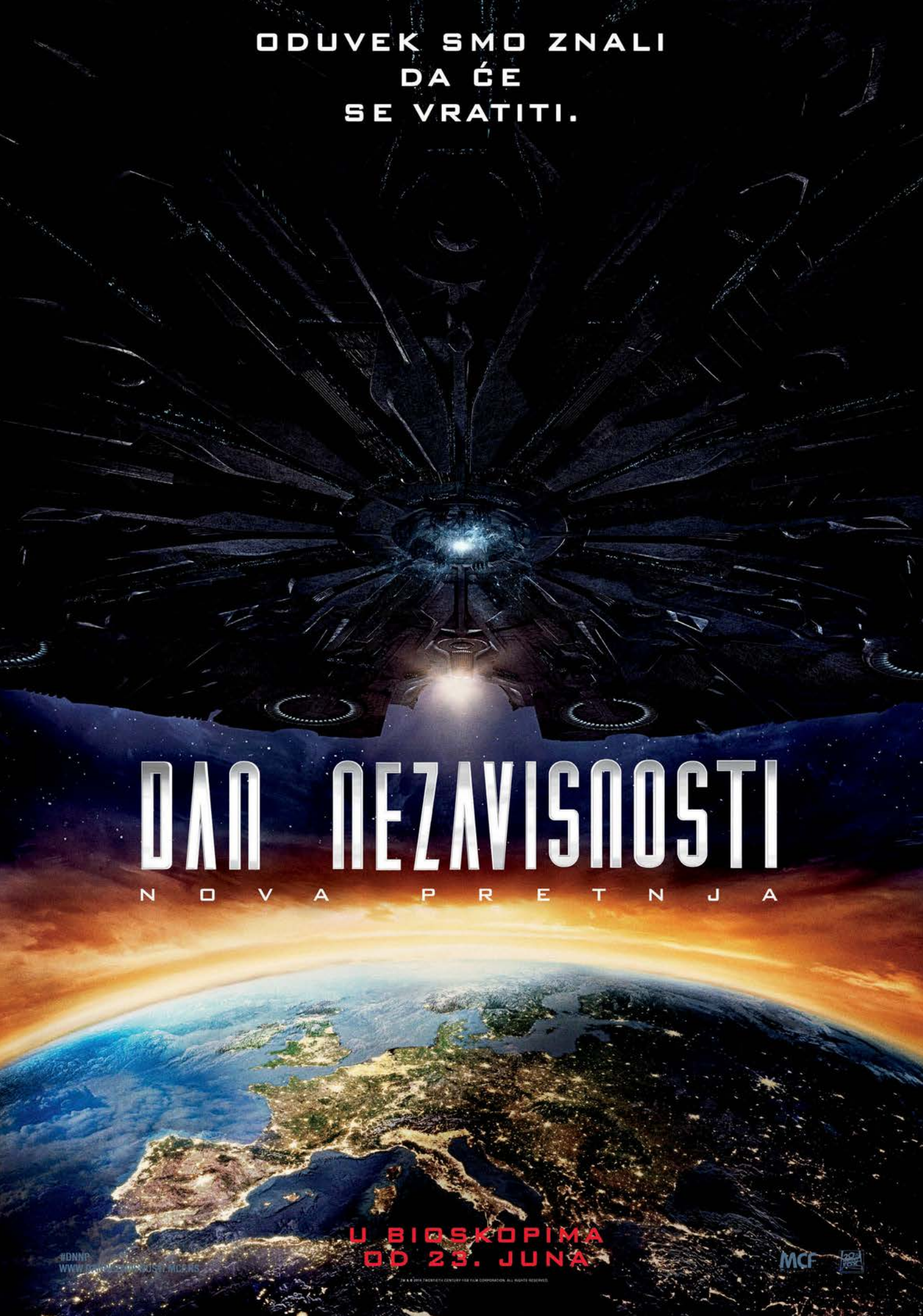
Izmene gradskih odluka i određivanje zona grada u kojima će biti jasno definisano kakva vrsta lokala može da se otvori najavljeni su za septembar i predstavljaju trajno rešenje. To praktično znači da objekti u kojima je dozvoljen rad posle 23 sata radnim danom i posle ponoći vikendom neće moći da se otvaraju u centru grada, kao ni u delovima grada koji su pretežno stambeni kako ne bi ometali uobičajeni život građana. Biće određene zone u kojima je moguće otvarati ovakve objekte i to će biti delovi grada u kojima ne žive građani. Na sličan način rešen je problem buke u Novom Sadu i Pančevu, a ove odluke izazvale su mnogo negodovanja vlasnika lokala. Priprema se i odluka koja zahteva da svi splavovi koji rade duže imaju potpunu zvučnu izolaciju. Najavljeno je i menjanje propisa koji će omogućiti inspekcijama da nenajavljeno kontrolišu nivo buke jer do sada su morali da se najave ugostiteljima da dolaze u kontrolu.

Stanari su skeptični da će se ovo u septembru desiti, a s druge strane uplašeni kako će preživeti letnje mesece kada svima rade bašte i ozvučenje je napolju.

Ovaj problem možda je mogao da bude rešen i pre jer Zakon o zaštiti od buke u životnoj sredini koji je donet 2010. godine predviđa akustično zoniranje. Ovaj zakon nije savršen, ali daje dovoljno mehanizama da se spreči prekoračenje dozvoljenih decibela buke. Inspekcija ima široku paletu mera da reaguje. Najdrastičnije su da zabrani obavljanje delatnosti i ostalih aktivnosti u objektu koji zbog buke ometa odmor i noćni mir na vremenski period od 30 dana, odnosno 60 dana u slučaju ponovljenog ometanja bukom, ako to nije moguće postići merom zabrane upotrebe izvora buke, kao i zabranu obavljanja delatnosti, odnosno aktivnosti ako su iste započete bez rešenja nadležnog organa kojim se utvrđuje da su sprovedene mere zaštite od buke. Retko šta od mogućnosti koje Zakon pruža je iskorišćeno.

Do septembra će biti poznato koliko će se protesta zbog ovog problema održati, koliko će se stanara iseliti i hoće li pravilnik tada biti usvojen. Možda posle Savamale, Dorćolmale nastane i neka nova mala koja neće biti uništena zbog loših odluka vlasti i nesprovođenja zakona i važećih propisa. ¶

SANJA ŠOJIĆ

ODUVEK SMO ZNALI
DA ĆE
SE VRATITI.
DAN NEZAVISNOSTI
NOVA PRETNJA
U BIOSKOPIMA
OD 23. JUNA
#DNNP
MCF

LJUBOMIR ŽIVKOV

Lelek sebra

Da se pozabavim predstavljaštvom, navrzavši-+ se na našu siromašnu duhom državu i na naša još siromašnija duhom sredstva javnog informisanja, nadahnuo me je gost Studija B: ukorio nas je što i ne znamo ko nas vrhunski predstavlja u Australiji, niko ne zna ime pevačice koja nas nekoliko puta sedmično predstavlja u Sidnejskoj operi, u biseru jednog čitavog kontinenta...

Nije čovek rekao ništa osim onoga što se od svakog gosta i očekuje, govorancijom iz rečnika otrcanih mesta možda se i sam izokola preporučio nekoj našoj misiji, konzulatu ili ambasadi, da nas negde i on svojom svirkom predstavi, i ja bih da negde predstavim seosko tamburaštvo u Srba, neka mi Ministarstvo kulture kupi samo kartu za Njujork, neka mi obezbedi smeštaj i hiljadarku ili dve dolara, zašto da ne – živim u predstavljačkoj privredi!

♥

"Ako se u Brazilu zaori 'Bože pravde' barem jedared, biće mi puno srce, neka košta šta košta!"

Na Kaleniću bih da od pripadnice manjine kupim jagode za moje goste, strance, pola kile, to dođe trista dinara (lani): "Nadam se da su lepe", kažem, "mi predstavljamo Srbiju", prodavačica je na kantar stavila više od pola kile: "Da je predstavimo za četirsto dinara ili da odvađujem?"

♥

U predstavljaštvo, koje lične interese prikazuje kao žrtvovanje za dobrobit ili reklamu naciona, veruju ne samo političari, i ne samo elita, koja na toj mistifikaciji i opstaje, nego u to veruju i lishnye liudi: ushićeni su kad ih neko veličanstveno predstavi, svetsko se stanovništvo deli na predstavljače i predstavljene, ceo svet se stalno predstavlja, mahom lažno; tamo gde ne može da laže, država, svaka, troši novac da stvori pojedince, reprezentacije i izuzetnike kadre da pobede na zvaničnim takmičenjima, tako i mi, osvojiš medalju u plivanju, evo ti stan i penzija, predstavio si nas kao brzoplivajuću naciju; svaki drugi dan čujem kako je taj i taj učinio za ugled Srbije više nego MIP i Ministarstvo za dijasporu, pa zar ti nije dodijalo da stalno ti budeš taj koga svuda neko predstavlja, a ti mu za to predstavljanje iz svog siromaškog džepa plaćaš li plaćaš!

♥

Od političara me to i ne čudi, njima je lažno predstavljanje uspelo, i pozlatilo im se, stoga oni drže da država mora negovati, tetošiti i preplaćivati građane koji su za pokazivanje, na pokaz, kažu i Rusi, a restl i njoj i predstavljačima služi samo da glasa, da plaća PDV, da navija i da šenluči kad neko naš trijumfuje. Pripadnici kaste predstavljenih (u daljem tekstu: restl) gorko mi zameraju i štaviše ne veruju da bih ja rado ukinuo Olimpijadu (kapitalističku ujdurmu maskiranu u viteška nadmetanja i u usavršavanje ljudske rase, ah, gde su granice ljudskih mogućnosti, to kad čujem tri dana sreće nemam), kao što bih voleo da se ukinu i UN, i SANU i druge nepotrepštine koje opstaju zbog lenjosti duha restla, domaćina na čijoj trećerazrednosti počiva dobar život celog tog olimpijskog plemena.

Čekaj, ukinuo bi veličanstvenu smotru najvećih sportskih dostignuća ljudskog roda?! Naravno da bih je ukinuo, jer su u srcu MOK-a kapital i pohlepa, i jer sportiste šalju i nagrađuju države koje bi tamo sve da se kere i da se pročuju po nadljudima. Pristalica sam sporta: narodnog, svakodnevnog, netakmičarskog i nekomercijalnog. Ali je državi milije i lakše da troši novac na izuzetnike koji mogu doneti medalju, nego da gradi igrališta, bazene i staze za decu i građane koje ne odlikuje ni atletska građa, ni čelična volja, ni žudnja da budu olimpijski pobednici.

Nemam ništa protiv da neko od svoje sportske veštine živi, nekome je to radost, izazov, prednost i životni poziv, neka ga, neka svoj dar i svoj rad unovči, ali me neće predstavljati, jer to niti želim niti smatram mogućim. Neka kapital organizuje svetska prvenstva, višeboje, mitinge, turnire – samo napred, ali će tu sportisti predstavljati sebe same, i njihovi sugrađani i sunarodnici neće u njih ništa uložiti, ni pre ni posle turnira; sportom se, kao i umetnošću, baviš za svoj groš, i ako privlačiš publiku svojim umećem, utoliko bolje po tebe: ko bude želeo da gleda takmičenje, kupiće si ulaznicu i vsjo! Ako ti neko plati što reklamiraš njegove patike, ako ti televizija plati da prenosi tvoj šou, ako ti Rolex da i sat i plati ti da ga nosiš, nemam ništa protiv.

Iz neprebrojnog mnoštva atributa velikana (kao i malikana, uostalom; eto, to i ne postoji!) možemo uvek probrati i uzeti ono što nas veseli: Tesla predstavlja Srbe, ili barem pametne Srbe, ali zar ne predstavlja on i svoje pokolenje, i svoj pol, pa i Hrvate, na čijoj se zemljici rodio, zar ne predstavlja kavkasku rasu, i sve kremirane pokojnike, zar nije u najlepšem svetlu istoriji i čovečanstvu predstavio sve nas koji nosimo brkove ili koji imamo tj. imate razdeljak? Ne bih da se zamerim I. Španović, ali šta znači skakati za Srbiju? Za mene koji sam jedna sedmomilionina Srbije ne treba niko da skače, niko da pliva, niko da vesla, niko da osvaja medalju u tekvondu: usamljeni pojedinac nije dužan da da ijedan filer za sportsku, umetničku ili naučnu elitu koju planski i iz svojih sebičnih pobuda podstrekava, tetoši, plaća i na sva usta reklamira država, jer računa, sirotica, da će nekoliko medalja i himna baciti u zasenak silne njene promašaje, gubitke i poraze, da se izrazim o državi što blaže umem! ¶

Intervju: **Tanja Šljivar, dramska spisateljica**

UNUTAR TRI

Fotografije: Milovan Milenković

"Postoji taj jedan monolog sa ženom i konjem, sa ženom koja je radila u fabrici pločica, i to je bukvalno monolog o sećanju, i tematski i formalno. Taj monolog razotkriva neke od mehanizama po kojima se konstruiše i kroz generacije opstaje kolektivno sećanje. Napisala sam: *onda je to bilo na televiziji, onda se o tom snimio film, ali je meni baba rekla da ja nisam bio tu*"

JEZIKA

Tanja Šljivar je autorka dramskog teksta *Mi smo oni na koje su nas roditelji upozoravali,* koji je žiri upravo završenog Sterijinog pozorja proglasio najboljim. *Mi smo oni na koje su nas roditelji upozoravali* premijerno je postavljen ovog februara u Zenici, u Bosanskom narodnom pozorištu.

Tanja Šljivar je rođena 1988. godine, odrasla je u Banjaluci, diplomirala je dramaturgiju na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu, a živi u Frankfurtu, Beogradu i Banjaluci. Njenu prvu dramu *Pošto pašteta* postavio je beogradski Atelje 212, a sledeću, *Grebanje ili Kako se ubila moja baka*, zeničko Bosansko narodno pozorište. Pre tri godine *Grebanje* je izabrano za selekciju Pozorja, ali je Tanja Šljivar izgubila mogućnost takmičenja zato što je pozorište odbilo da učestvuje na festivalu koje otvara Emir Kusturica (videti "Vreme" 1169).

"VREME": Drama *Mi smo oni na koje su nas roditelji upozoravali* nastala je, kako ste rekli, u vreme kada ste se preselili u Nemačku i počeli život između više država koji je podrazumevao semantičke, komunikativne pa i lične lomove. Kako sad doživljavate to vreme?

TANJA ŠLJIVAR: Sam početak podrazumeva odlazak, rascep i sva opšta mesta preseljenja iz jednog mesta u drugo. Odlazak i boravak u Nemačkoj vidim kao jednu izuzetno privilegovanu poziciju – otišla sam svojom voljom, da studiram, sa stipendijom – da gradim svoju profesionalnu karijeru. U principu i sam početak, koji je naravno bio najstresniji, vidim kao nešto dobro. Nekako sam sama sebi organizovala rezidenciju za pisanje već tokom tih prvih nekoliko meseci. Struktura mog dana je bila da pre podne četiri-pet sati učim nemački, a zatim da posle podne isto toliko pišem. To je stvarno naporan ritam, ne bih više mogla tako da radim. Svakog dana jedva sam čekala da se vratim srpskohrvatskom. Shvatila sam da rad na maternjem jeziku mogu da kontrolišem i da odatle dolaze svi ti umetnički izbori koji su za mene bili vrlo precizni.

Likovi vaše drame su muškarac i žena koji pokušavaju da jedno drugom ispričaju svoje živote. Među njima sve vreme vlada tenzija, koja im to onemogućava.

Da, ona bi trebalo da je sredovečna žena, a on tinejdžer koji slavi rođendan. Oni se sreću u WC-u nekom metodom *rollplaya*, koja nije do kraja definisana, ispričaju jedno drugom svoje živote. Kao okidači im služe ti natpisi koje sam odabrala da stoje na pločicama WC-a. Prva je naricaljka majke za sinom, druga je datum prve menstruacije devojčice koji ona ispisuje na pločicama, treći je ratna poruka: generale, samo reci. Tu je poruka koju sestra tokom svadbe piše bratu, i poslednja je seks oglas. Već je ova struktura dovoljno dramaturški komplikovana, a onda se pokušaji razumevanja strukture unutar drame stalno raspadaju. To je stalni izazov za gledaoca i za čitaoca. Drama ne pruža nikakvu zonu bezbednosti. To mi je bila namera. Ja se nisam sa tom temom osećala sigurno i mislim da sam kod publike htela da izazovem osećaj nesigurnosti. Teza je bila: potpuno je nemoguće ispričati jedan ceo život nekome.

***Mi smo oni* poseduje, po mom osećaju, jednu zaumnu emotivnost.**

Većina odluka koje sam donosila pišući dramu su bile dobro promišljene, a samo neke su bile intuitivne. To što ste nazvali zaumnom emotivnošću, to su neuralgične tačke koje stalno pritiskam, koje su deo mog iskustva. A onda, ako je publici neprijatno, one postaju deo našeg kolektivnog iskustva, barem za vreme trajanja pozorišne predstave. Trudila sam se da izbegnem patetiku, i da svaki put kada se u tekstu desi emotivni vrhunac, da koristim neki dramaturško-stilski postupak koji će poreći, izneveriti, prekrižiti prethodno izgovoreno. Nadam se da sam uspela.

Kada govorite o strukturi drame, govorite o inspiraciji koju ste u vreme kada je drama nastajala našli u savremenoj britanskoj dramaturgiji.

Mogla bih navesti nekoliko autora i autorki koje sam dok sam pisala dramu čitala i čije su poetike sigurno uticale na njen nastanak: Kerol Čerčil, Gregori Moton, ali prije svega su tu Handkeova drama *Lepi dani u Aranhuezu* i Krimpovi *Nasrtaji na njen život*. Da, ja jesam ovo pisala posle *Paštete* i *Grebanja* i to »

su bile drame koje imaju čvršće strukture, i u tom trenutku osećala sam se spremnijom da napustim linearnu narativnu strukturu i fiksne identitete likova. I u moje prve dve drame sam pisala monologe, oni su mi bili po senzibilitetu bliski, ali je tu bilo i dijaloga, u svakom slučaju čvršće i klasičnije narativne strukture. Mislim da je to istraživanje prirodno za mladu autorku, jer ako sada sebe ne poguram u nebezbednu zonu, šta će biti za 10, 15 godina kada izgradim još čvršću autorsku poetiku i samopouzdanje, kada napuštanje bezbednih zona bude sve teže. Nadam se da ni tad neću igrati na sigurno, da ću sebe pomerati minimalno, ali stalno, makar samo meni vidljivo. Pišem zaista samo kada imam nešto da kažem i to je već rizik i smatram da pre svega moram naći odgovarajuću formu za to što želim da kažem. Mene realističke drame sa dijalozima, koje bi čak obrađivale neku bitnu temu ali na uobičajen način, više uopšte ne zanimaju. Poslednja drama koju sam završila pre mesec dana, naslova *Kao i sve slobodne devojke* sastoji se od sedam monologa. Monolog za mene jeste strukturalni nivo dramskog teksta gde se stvarno dešava susret i estetskog i političkog, kao idealna forma za teme kojima želim da se bavim. Gesta davanja glasa drugome na sceni, u tekstu, jeste politička gesta, a što su govorne površine, tekstualne površine duže, to u njima ja imam više mogućnosti za rad na jeziku, za urušavanje, raspadanje i ponavljanje prethodno rečenog, napisanog.

Rekli ste da vaša drama *Mi smo oni na koje su nas roditelji upozoravali* govori da kada pokušamo da se vratimo u sećanje, jezik počinje da se raspada.

Psihoanaliza je proces pretvaranja sećanja, iskustava, trauma u jezik, a dramaturgija nije psihoanalitički postupak, nego umetnički, pozorišni postupak. U drami *Mi smo oni na koje su nas roditelji upozoravali* postoji taj jedan monolog sa ženom i konjem, sa ženom koja je radila u fabrici pločica, i to je bukvalno monolog o sećanju, i tematski i formalno. Taj monolog razotkriva neke od mehanizama po kojima se konstruiše i kroz generacije opstaje kolektivno sećanje. Napisala sam: *onda je to bilo na televiziji, onda se o tom snimio film, ali je meni baba rekla da ja nisam bio tu*. Znači, kako te neko može ubediti da se nešto nije dogodilo ili jeste? Kako su te granice između snova i stvarnih doživljaja i između medijalizovanih doživljaja preko televizije, preko filmova, preko ratnog izveštavanja propustljive. Kako to sve postaje jedno. A tek kada se sve to pretvori u jezik postaje nešto drugo. Čini mi se da je taj monolog najbolji primer na koji se način, na prostorima bivše Jugoslavije, još jedino može govoriti o kolektivnim traumama, kao što su, na primer, ratni zločini. Kada rešimo da nešto izgovorimo, ako verujemo da postoji neko pravo, izvorno značenje stvari koje opstaje drugde, znači to drugde je *elsewhere* kao filozofski termin, ili figura govora, kako ono čim ga dovedemo u jezik nužno postaje nešto drugo. U tom smislu se jezik raspada, jer su naša individualna, porodična i kolektivna sećanja podložna manipulaciji – što smo videli i u onom što živimo u poslednjih 25 godina.

Kako se odnosite prema gradovima u kojima sada živite i prema vremenu u kojem ste rasli?

Mene sve više fascinira koliko ti životi koje i danas imam u Banjaluci, Beogradu i Gisenu, koji je blizu Frankfurta, ne teku sukcesivno nego paralelno, i ne nastavljaju se jedan na drugi nego postoje odvojeno. Hoću da kažem, ti životi nemaju ništa zajedničko, to su tri dimenzije: Bosna, Srbija, Nemačka. Tri prostora, tri vremena koja jesu deo mene, ali je meni stresno i postaje mi sve napornije i fizički i mentalno da uvezujem te živote u jednu celinu. Što se tiče mog odrastanja u Banjaluci, dosta sam puta o tome govorila, i u umetničkom radu volela bih da se distanciram od te teme. Imam takve fotografije iz detinjstva kada slavimo rođendane '93. i '94. Kada pogledam ko su ta deca koja su sa mnom slavila rođendan, shvatim da niko od nas više ne živi tamo iz raznih razloga, većina ih je otišla '95. A mi koji smo ostali, zbog imena i prezimena bukvalno ne možemo da nađemo mesto tamo, pa radimo i živimo u drugim državama. To je tema za druge vrste istraživanja i angažmana, ne nužno konstantnu umetničku fiksaciju. Što se tiče Beograda, za mene je to apsolutno ista stvar, naravno na većoj skali, i taj grad, kao i svaki drugi, čine njegova arhitektura i njegovi stanovnici, njegove zgrade,

Meni jesu zanimljive te ideje – da postoji kontakt sa precima i da ono što su oni pokušali nije bilo uzalud

taj divni Novi Beograd kao mesto socijalističke utopije. Beograd je, međutim, bio druga vrsta mog obrazovanja i odrastanja, to je bio strašno intenzivan period, naravno. I sad Nemačka, ljudi drugačije izgledaju, drugačije se brinu o sebi, drugačije mogu da organizuju i ostvaruju svakodnevni život. Gradovi za moje stvaralaštvo jesu važni, čak sam napisala jednu dramu, nakon drame *Mi smo oni*, koja se dešava u Frankfurtu i u naslovu aludira na taj odnos tela pojedinca i "tela" grada. Naslov drame je *Ali grad me je štitio* i u njoj se bavim protestima koje su građani Frankfurta organizovali na dan otvaranja nebodera sa ogromnom simboličkom vrednošću, nebodera koji opet ima neposredan uticaj na okolnosti u kojima svi živimo – zgrade Centralne evropske banke. Sa druge strane reke, zgrade, ulice, stanovnici, prijatelji, iz sva tri grada, u mojim sećanjima i snovima, ništa tu nije razgraničeno, sve se uklapa, pretapa jedno u drugo i čini celinu. U stvarnosti, kako sam već rekla, ti životi su potpuno odvojeni jedan od drugog.

Kako osećate jezik i šta se, po vašem osećaju, dešava sa njim u susretu sa drugom kulturom, drugim jezikom?

Nakon što sam se preselila u Beograd, jako, jako dugo sam pričala ijekavicu, a tek kad sam se preselila u Nemačku počela sam da mešam dva dijalekta iz nekog potpuno neobjašnjivog razloga. To

su neki procesi koje ja više ne kontrolišem. Svakodnevno kada sam u Nemačkoj živim između tri jezika, engleskog, nemačkog i srpskohrvatskog, i to za mene kao spisateljicu nije neobična situacija. Mislim da mi boravak unutar tri jezika zapravo daje sigurnost. Sva ta trapavost, nemogućnost preciznog i tačnog izražavanja do neke mere u druga dva jezika mi omogućava veću sigurnost i kretanje kroz moj jezik. U poslednje sam vreme bila na književnim rezidencijama u Austriji – četiri meseca sam bila u Gracu i u Beču – i to je kao da ja stvaram tu neku kapsulu u svojoj sobi gde mogu da manipulišem rečima na način na koji ja hoću, a čim izađem na ulicu dolazi ta nemogućnost da se do kraja tačno i precizno izrazim. Život između više jezika mi omogućuje još veću vezu sa maternjim. Štefan Cvajg je izvršio samoubistvo nakon preseljenja u Južnu Ameriku, kada više nije mogao da svakodnevno govori svoj jezik, kada mu je on na najvulgarnijem osnovu oduzet.

Kako se odnosite prema transgeneracijskom nasleđu?

Meni je bilo zanimljivo kako je Mirjana Karanović, koja je režirala predstavu i glumi u njoj rekla da je njena majka na sahrani njenog oca potpuno neočekivano počela da nariče, bez ikakve prethodne pripreme, učenja i iako to nikad ranije nije radila. Pojedini kulturološki kodovi se očigledno nasleđuju. Naravno da je važna ta aproprijacija sećanja i iskustava, jer koliko su u patrijarhatu naše majke i bake bile žrtve, nama ženskoj deci je, pre svega, to dato u nasleđe. Naši progresi se dešavaju, ali su minimalni. Onda je stvarno pitanje kako sve to nositi. Isto kao što sam pričala o gradovima – kao što svi oni opstaju u meni, tako isto iskustva svih predaka u meni moraju da se pomire. Što je jako iscrpljujuće. Meni jesu zanimljive te ideje – da postoji kontakt sa precima i da ono što su oni pokušali nije bilo uzalud. To je, čini mi se, rubno polje umetničkog istraživanja u kojem se stvarno ne osećam bezbedno, to je kod mene kao spisateljice zanimljiv susret, zato što ga ne kontrolišem, otvaram ipak neke prostore tim temama koje su nepoznate i nisu sigurna zona. Kada se za susret jezika koji mogu da kontrolišem i teme koju ne mogu, kada se za to pronađe forma, da, to možda jeste način na koji pišem.

Odnos prema transkulturnom nasleđu u kontekstu u kojem ste – gde je pitanje jezika manje semantičko, a više hermeneutičko?

Kada govorimo o više kultura, a govorimo o prostoru bivše Jugoslavije, to je više revizionistička gesta – kada gledamo kako Evropska unija finansira neke projekte kao da se sada pravi neki interkulturalni dijalog – to je potpuno pogrešna teza što se mene tiče, jer je to stvarno bio jedan jezički i kulturni prostor i sad se mi odjednom, kao, moramo ponovo upoznavati. To je jedna bizarnost i potpuna neistina. Onda je i Evropa jedan kulturni prostor, iako je podeljena na istočnu i zapadnu, a onda unutar zapadne postoje podele, ali gradovi bi trebalo da budu mesta, kao što je Frankfurt, gde se te kulture potpuno prožimaju. Mislim da je taj koncept više od multikulturalizma. Britanska teoretičarka Sara Ahmed je napisala esej *Multikulturalizam i obećanje sreće* o tome šta bi to značilo u Britaniji. Društvo funkcioniše okrivljujući emigrante za nemogućnost da se integrišu. Naše društvo super funkcioniše, kažu Britanci, a ta figura *melancholic migranta*, koji neće da napusti iskustvo boli rasizma, jeste jedino što društvu smeta. Postoji ta premisa da je društvo savršen organizam i da ga ljudi upropaštavaju. Smatram da je to što ljudi donose svojim telima, svojim bolestima i traumama na ulice evropskih gradova, zapravo najvrednije, najuzbudljivije. Zato je transkulturno prava reč, jer podrazumeva prožimanje kultura, a ne njihovo razdvajanje.

Sterijina nagrada za vaš rad u kontekstu dosadašnjeg rada?

Ona je vrhunac mog profesionalnog rada, ali i vrhunac mog dosadašnjeg života, i omogućuje mi da svoj rad sagledam kao kontinuitet. Pišem drame već šest godina i ovo jeste potvrda da se sve to vreme koje jesam uložila negde isplatilo. To je pitanje potvrde u nekim kulturnim krugovima. Provela sam puno vremena radeći na ovom tekstu, a tri godine sam čekala da se postavi, i stvarno sam pomislila da je možda takva forma nemoguća za scenu, i onda je Mirjana Karanović pronašla ključ. Postoji ta stvar sa dramskim piscima i spisateljicama – da se naša sadašnjost u tekstu i naše drame i pozorište dešavaju u našim sobama i našim kompjuterima u trenutku kada pišemo tekstove. Sve inscenacije su nešto što nije naša sadašnjost, tu je velika provalija i postoji diskrepancija između toga što mi smatramo našim delom i onoga što javnost vidi. Što je u redu, i ja sam to odabrala. Nagrada mi je pokazala da čak i u institucionalnim pozorišnim krugovima istraživanja u tekstu mogu da budu prihvaćena i prepoznata. ¶

NATAŠA GVOZDENOVIĆ

Pijani fazan, unosno mesto i

Završeno je verovatno poslednje Pozorje pred "reviziju" koja bi mogla označiti povratak na staro, mada se stare okolnosti nikada ne vraćaju

Zavesa je pala na 61. Pozorje, a koliko sam mogao da ustanovim – nije da mi je osluškivanje noćnih ćakula po terasi Treme baš omiljeni hobi – o odlukama festivalskog žirija, bar onim "glavnim", nije se nešto previše divanilo, što se može protumačiti na razne načine, ali ako preferirate one inteligentnije, preporučio bih vam ovaj: te su odluke bile uglavnom u skladu s zdravim teatarskim razumom, pa se o njima nije moglo previše raspredati i komplotirati. Drugim rečima, žiri je bio "nevidljiv" jer nije upadao u oči, hm, ekstravagantnošću svojih odluka, kao neki prethodni. Predstava *Pijani* dobila je glavnu Sterijinu nagradu, i to je u redu, baš kao što bi bilo u redu da su je dobili Urbanovi *Rodoljupci*, ali i subotička *Ana Edeš*. Šta god o ovom potonjem mislila glasajuća publika, koja je većinom svojih opredeljivanja zorno pokazivala zašto je demokratija, kao vladavina većine, u društvu uglavnom dobra, ali u umetnosti uglavnom pogubna. Sačuvaj nas bože ukusa i kriterijuma tihe većine... Andraš Urban je (napokon) dobio Steriju za režiju, Tanja Šljivar za tekst (sve drugo bi ove godine bilo skandal), glumačke nagrade su takođe solidno raspodeljene... Idemo, dakle, dalje. Već sledeće godine sve će, kažu, biti drugačije. Ili možda isto: isto kao u vremenima koja su, moguće, bila bolja ali se sigurno neće vratiti, kao ni kontekst koji ih je omogućavao (osamdesete, sedamdesete, šezdesete...) ili u onim koja su bila najgora moguća, ali nekome kao da nedostaju (devedesete). To jest, preti nam se da se Pozorje vraća na koncepciju festivala "domaće drame"; tja, nema boljeg argumenta protiv tog povratka od ovogodišnjeg Pozorja.

Ali, da krenemo mi redom. *Pijani* savremenog ruskog dramatičara Ivana Viripajeva u režiji Borisa Liješevića i produkciji Ateljea 212: po svakom merilu jedan od vrhunaca sezone. Viripajev pripada onom talasu "Koljadine dece", mlađih i sredovečnih prvaka recentne ruske dramaturgije (Sigarjev, Dragunska, braća Presnjakov etc.; videti kapitalne antologije *Gvozdeni vek* i *Vreme kiseonika* u izdanju Zeptera), uz nemačku najzanimljivije bar u Evropi u poslednjih petnaestak, dvadesetak godina. Kod nas su sa uspehom igrani njegovi komadi *Kiseonik* i *Život br. 2*.

Pijane je Viripajev napisao po narudžbi pozorišta Schauspielhaus iz Diseldorfa, imena likova su nekako neodređeno "zapadna", baš kao i mesto radnje, nedefinisana (hiper)urbana sredina kojom glavinjaju japiji i oni koji bi rado da to budu, umetnici i oni kojima se čini da to jesu, sumnjivi i privremeni dobitnici i nesumnjivi i trajni gubitnici životne lutrije (novčane, ljubavne, zdravstvene). Vreme je sadašnje, (pre)zreli kapitalizam u jednoj od svojih upečatljivijih kriza, ali Viripajev to više rubno konstatuje, ne zanima ga da drvi po toj ziheraškoj temi, nego se, naizgled onako "stereotipno ruski", okreće stanovitom metafiziciranju koje bi možda bilo i prenaglašeno da ga je pisac stavio u matični, ruski kontekst, jer bi, lako je moguće, delovalo *prenagaženo*. Ovako, baš ta lociranost u epicentar jednog navodno vrlo racionalnog sveta, uz istovremenu, makar tek privremenu, izmeštenost doslovno svih protagonista iz sveta treznih i trezvenih ljudi koji pokorno slede svoje tvrdo ušančene životne agende, jedan je od "začudnih" efekata koji rade za komad, a i za Liješevićevu predstavu, možda i najambiciozniju njegovu režiju do sada, bar od onoga što sam uspeo da vidim. Pijanstvo na sceni deluje kao jedan od onih nemogućih zadataka – kako ne podleći burleski ili pak gotovo pa estradnom stereotipu? A kako to tek postići ako su svi sve vreme trešteni ko majke, lelujaju, bauljaju, zapliću jezikom, naprasno se ispovedaju znanima i neznanima, spoznaju životne istine koje su im do malopre misterioznо izmicale... Ničega ne manjka u ovom preciznom pozorišnom mehanizmu, niti ima viškova, retko se kod nas može videti ovako besprekorno domišljen i realizovan teatarski čin, a da je pri tome reč i o predstavi u kojoj ništa nije suva tehnika i pirotehnika, hvatanje naivaca na efekat i šmiru (uključujući i "tekstualne tikove"), nego je jednom melanholičnom, lirskom, a opet dramski punokrvnom tekstu podaren dostojan pozorišni oblik.

NAJBOLJE DOMAĆE: *Pijani*

Poslednja predstava u konkurenciji, *Hromi ideali*, po romanu Milutina Uskokovića *Čedomir Ilić* (dramatizacija Olga Dimitrijević, režija Zlatko Sviben, produkcija Narodno pozorište Užice), pomalo se skršila pod teretom ambicije, mada nije da nije vredelo pokušati: to je tročasovni

dremljivo brašno

multižanrovski miks dramskog i muzičkog teatra, rekonstrukcije vremena od pre stotinak godina i neizbežnih paralela s današnjicom (u smislu: "koliko smo, ako smo uopšte, odmakli?"); može se razumeti da je Olgi Dimitrijević bilo izazovno da propituje odnos prema patrijarhatu i ranim znacima buđenja organizovanije ženske samosvesti, kao i socijalističkim idejama i idealima, koji bi, pak, vrlo lako mogli biti usitnjeni za poneko, što bi rekao Ostrovski, *unosno mesto*. Koje pak mesto nije nužno radno – može isto tako da bude i bračno... U svemu tome, u

NAJBOLJE IZ UVOZA: ***Fazanov ples***

samoizdajstvu koje Ambicija čini, žrtvuje se i ljubav i autentičnost sopstvene egzistencije; ali, stvar je možda još popravljiva, imamo tri duga sata da to ustanovimo... Uprkos dramaturškim zahvatima koji su naglašavali melodramski potencijal i režiji prekaljenog zagrebačkog asa, nije se užički ansambl mogao sasvim nositi s ovom preobimnom građom, pa se predstava poprilično rasplinula (a publika posle pauze poprilično raspršila), ali slažem se da treba podržavati repertoarske iskorake i onda kada ne daju baš najboljeg mogućeg ploda... E sad, da li je ovo bilo za Pozorje, druga je priča; po "širini zahvata" jeste, ali da li je to najbolji mogući kriterijum?

Međunarodni program Krugovi – ta kadgodašnja revolucionarna inovacija Ivana Medenice, bez koje "novog" Pozorja (tako jarosno omraženog od čaršijaša!) nikada ne bi bilo, spao je ove godine samo na dve predstave, tek toliko da ne bude da ga nije bilo (razlog, jakako – novac). *Brašno u venama* po dramskom prvencu afirmisanog romanopisca, ali i političkog teoretičara i aktiviste Igora Štiksa (režija Boris Liješević; produkcija SARTR i Scena MESS, Sarajevo) još jedna je priča smeštena u poratno Sarajevo (koje se, doduše, imenom ne spominje) i govori o raspadu porodičnih i drugih "normalnih" međuljudskih odnosa u i nakon ratne apokalipse, ali i o otuđenosti i atomizovanosti pojedinaca u svetu "neoliberalnog kapitalizma" (tako li se kaže?) generalno. Tekst je, nažalost, uprkos ponekom proplamsaju svežine, prenapučen opštim mestima i onime što imamo osećaj da smo već čitali ili videli, i utoliko slabo prebacuje rampu (ma, šta ja to pričam! Pitajte publiku!), a Liješevićeva predstava stvari samo pogoršava, troma je i prerazvučena (mada relativno kratka), gluma je, bar na sterijanskom izvođenju, povremeno iritantno slaba, i sve u svemu, teško je naći objašnjenje zašto smo je videli baš na Pozorju. Valjda zato da mene koleginica Trebješanin iz *Politike* u blago tabloidnom maniru izofira da sam *dremuckao* i da je delovalo kao da "slušam radio-dramu". Pa, zar nije? Šta ja tu mogu?

And now for something completely different... *Fazanov ples*, autorski projekat Bele Pintera u produkciji njegove trupe iz Budimpešte (Bela Pinter Company) podsetio me je na neke od najboljih i najuzbudljivijih trenutaka mađarskog teatra koje smo mogli videti kod nas, poput nezaboravne *Crne zemlje* Arpada Šilinga. Ima tu još jedna sličnost: i Pinter se u *Fazanovom plesu* nosi sa sablastima nacionalnog identiteta i mađarskih lutanja u savremenosti... Koju, doduše, umešno travestira, pa radnju smešta tobože u 1695 (mada su kostimi savremeni, kao i muzika, tehnika i sve ostalo): Turci napuštaju mađarsku zemlju, ona se okreće Zapadu, ergo, sopstvenom "evropskom i hrišćanskom identitetu"; Mađarska je prikazana kao školski internat, đaci bubaju šta im se kaže i potkazuju jedni druge, stara upravnica bi da vlada i dalje, koleginica bi da je smeni i da zavlada, i u tu je svrhu spremna da promeni i veru i pol i šta god treba... Kako god, ima tu i drugih interesa. Na kraju krajeva, nisu ni ti Turci, ti stari zavojevači, bili tako loši, zar ne? Pinterovu je predstavu teško ne tumačiti kao alegoriju Orbanove Mađarske, koja se od liberalnih vrednosti Zapada okreće koketiranju s gromkim naslednikom bivših zavojevača Putinom, ne što bi volela "Ruse", nego što je to vladajućima tako unosno... A sve to Pinter pripoveda virtuozno, furiozno, duhovito, scenski neverovatno potentno i šarmantno, ne dopuštajući ni za trenutak da gledaočeva pažnja odluta bilo kuda, a najmanje *unutra*, u dremljivost; da smo samo ovo videli, vredelo bi doći na Pozorje!

I to je to, za ovaj put, a sledeće godine, eto nama mnoštva lokalnih genija... "Svet je školjka", kaže jedna izreka, ali ona nas vabi da tu školjku otvorimo; ova školjka se, pak, zatvara. ¶

TEOFIL PANČIĆ

Nečiji drugi život

Kako pamtimo prošlost – onako kako se desila ili kako su nam je prikazali filmski autori nastojeći da zadovolje istinu i estetiku

Nedavno otkriće Istorijskog arhiva Beograda dokumentacije o smrti više od 3000 Jevreja ubijenih za vreme Drugog svetskog rata u koncentracionom logoru Staro sajmište u Beogradu iniciralo je evropski projekat *Eskalacija u Holokaust*. Cilj projekta je da podrži istraživanje, edukaciju i sećanje na Holokaust raznim manifestacijama u Srbiji (Beograd, Kragujevac, Niš, Novi Sad), Švedskoj (Stokholm), Holandiji (Amsterdam) i Rumuniji (Jaši), i da realizuje bazu podataka žrtava Holokausta stradalih u logoru Staro sajmište. Projekat je krajem aprila pošao iz Beograda po Srbiji (ovog meseca je u Nišu), da bi do kraja februara iduće godine obišao i ostale planirane gradove Evrope.

Jedna od tema ovog projekta je i Holokaust na filmu, mediju koji ima veliku moć formiranja slike prošlosti u kulturnom i ličnom sećanju. Učesnica projekta, profesorka Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu Nevena Daković, autorka mnogih radova o ovoj temi (na primer, zbornik konferencije održane na FDU *Representation of the Holokaust in the Balkans in art and medija)* u knjizi *Studija filma: ogledi o filmskim tekstovima sećanja* navodi da "postojanje ovakvih filmova govori o naraciji Holokausta kao nikada dovršenom procesu", čime se menja slika o Holokaustu u pamćenju. "Medijska obnova pretvara pamćenje u stalnu sadašnjost, odbacujući pojam istorije povezane samo sa prošlošću." Paradigme, dva najpoznatija filmska dela koja su sačuvala sećanje na Holokaust su devetočasovno dokumentarno ostvarenje Klода Lankmama *Šoa* iz 1985. godine i Spilbergova Oskarom nagrađena *Šindlerova lista* iz 1993. godine. Pomenimo i poznate filmove evropske produkcije *Pijanistu* Romana Polanskog, *Tajnu* Kloda Milera, *Ključ za Saru* Žila Pakua Brenera, *U tami* Agneške Holand, *Raciju* Rose Boš, *Vrata* Ištvana Saboa. Primeri filmova sa balkanskog područja o Holokaustu su *Kad svane dan* (Srbija, 2012, Goran Paskaljević), *Treće poluvreme* (Makedonija, 2012, Darko Mitrevski) i *Lea i Darija* (Hrvatska, 2011, Branko Ivanda). Oni, podseća Nevena Daković, nastavljaju oskudnu jugoslovensku tradiciju: dokumentarni *Jasenovac* (1945, Gustav Gavrin), *Krv i pepeo Jasenovca* (1983, Lordan Zafranović), *Bog je ćutao* (2007, Simo Brdar)... i igrani poput klasika *Pet minuta raja* (1959, Igor Pretnar), *Deveti krug* (1960, France Štiglic), *Hranjenik* (1970, Vatroslav Mimica)... Nevena Daković navodi i televizijske serije *Miris kiše na Balkanu* (2010, Ljubiša Samardžić) i nastavak, ovog puta samo protkan elementima (i) storije jevrejske porodice, *Cvat lipe na Balkanu* (2011, Ivan Stefanović), u kojima se, istini za volju, Holokaust pojavljuje negde na periferiji priče." Ekranizovana je drama Đorđa Lebovića i Aleksandra Obrenovića *Nebeski odred (1961, Boško Bošković i Ilija Nikolić)*, Salboč Tolnai je ekranizovao Kišov *Peščanik*, a Đorđe Milosavljević je napisao scenario po romanu Aleksandra Tišme *Vere i zavere* za istoimenu TV seriju.

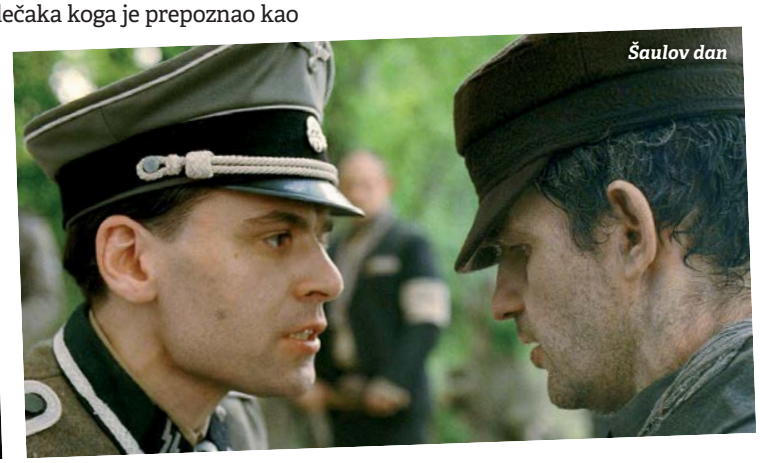

Za dokumentarni film *Šoa* Lankman nije koristio arhivski materijal i fotografije, već svedočenja preživelih zarobljenika snimljenih na mestima nekadašnjih logora. Užas u njihovim očima se prenosi na gledaoca i gradi njegovu sliku o zločinu. "Time je Holokaust estetizovan na jedan potpuno primeren način, a *Šoa* je postao nedostajući film o Holokaustu za kojim mi stalno tragamo." Spilbergova *Šindlerova lista* je izmenila "standarde fikcije i inspirisala nove dokumentarno-igrane formate", kaže Nevena Daković. Naime, "žudnja za istinitim sećanjem ili sećanjem na istinu u vezi sa Holokaustom teško je pomirljiva sa holivudskom tradicijom hepienda, kad reditelji kombinuju etabliranu ikonografiju traume i istorijskog užasa sa srećnim ishodom". Reč je uglavnom, kaže Nevena Daković, o dobro skrojenim melodramama u kojima se "lične emocionalne priče odvijaju naspram javnih, istorijskih previranja, koja su glavna prepreka ispunjenju želja". Na primer, film *Kad svane dan* Gorana Paskaljevića "poseduje dimenziju porodične melodrame, potrage za roditeljima i 'imenom', pojačanu muzikom kao hranom ljubavi i sećanja. 'Ovo je nečiji drugi život a ne moj', zaključuje glavni lik i odlučuje da, kao čin povratka korenima, izvede izgubljenu kompoziciju njegovog pravog oca, Isaka Vajsa, na mestu autentičnog stratišta. Makedonski film *Treće poluvreme* – neskrivena kopija filma *Montevideo Bog te video* (2010, Dragan Bjelogrlić) – spretno kombinuje romansu, rat, Holokaust i fudbal. Nacionalno-melodramski momenat pojačan je paralelom trijumfa u sportu i uspeha stvaranja nezavisne Makedonije i autentičnog nacionalnog identiteta na mitskim temeljima. Hrvatski film *Lea i Darija*, melodrama prijateljstva i mladosti, šoubiznisa, nespretno i naglo postaje priča o hrvatskoj Ani Frank."

Filmske narative o Holokaustu je

moguće svrstati u nekoliko grupa. Jedna od tih "je potraga od sadašnjosti ka tuđoj prošlosti", kaže Nevena Daković, i kao primer navodi filmove *Kad svane dan* i *Treće poluvreme*. *Kad svane dan* je nastao po stvarnim događajima, i "stereotipno složenom fikcijom pokriva hronologiju Judenlager Semlina. Miša Brankov, koga u filmu igra Mustafa Nadarević, nesvestan istine pokušava da razreši zamenu identiteta, pokazujući da genocid u raznim oličjima traje i danas. Ovaj film je 'cmizdrava drama' o sećanju na represije prošlosti i sadašnjosti, čiji je deo posvećen Romima kroz generalno preterane paralele njihovog sadašnjeg položaja u Srbiji i sudbine Jevreja tokom Drugog svetskog rata." I priča filma *Treće poluvreme* inspirisana

Treće poluvreme

Šaulov dan

je stvarnim događajima, "izmenjenim i pogrešno predstavljenim, kao što su fudbalska utakmica Makedonije i Bugarske, sudbina Rudolfa Špica, poznatog igrača koji je u tom trenutku bio trener makedonskog tima, a najvažnije, ispovešću Nete Koen, čija je sudbina zabeležena u intervjuima preživelih. *Treće poluvreme* promišlja konstrukciju nacionalnog identiteta Makedonije kao naslednika multikulturalnog carstva Aleksandra Makedonskog, a pod stalnim pritiskom nacionalizma velikih suseda Srbije, Bugarske, Grčke i upadljivo prisutne Albanije."

Revizionizam priče skriven u indukovanom sećanju na sramne trenutke, takođe je jedna od tema. Na primer, "u filmu *Lea i Darija*, zagrebački pozorišni svet trudi se da pomogne porodici Dajč, pa Lea i njeni najbliži preživljavaju uokvireni prizorima spektakularizacije istorije, kroz pozorišnu iluziju koja smenjuje surovu stvarnost. Druga pomoć dolazi od hrvatskog domobrana (Vedran Životić) zaljubljenog u Leu (Klara Naka) koji ih štiti, sprečava iseljavanje iz stana, ispisujući reviziju istorije."

Mađarsko ostvarenje *Šaulov sin* Lasla Nemeša (nagrada Oskar) aktuelizovao je prošle godine priču o Holokaustu na filmu. "*Šaulov sin* je priča o poslednjih 36 sati (oktobra 1944. godine) života Šaula Auslandera (Geza Rohrig), mađarskog Jevrejina, člana *Sonderkommanda* u Aušvicu", objašnjava Nevena Daković. "U trenutku izvesnog približavanja Crvene armije, bezumnog uništavanja transporta mađarskih Jevreja, pripremanja pobune, snimanja fotografija – dokaza o užasima koji se dešavaju a čiji se tragovi brišu – čekajući red da umre, Šaul se otrže iz limba želeći da se najpre pobrine za dostojan pogreb leša dečaka koga je prepoznao kao svog sina. Telo ne sme da bude spaljeno već sahranjeno, uz očitan kadiš rabina koga treba pronaći, pretvarajući film u narativ uzvišene i uzaludne misije, dok junak preuzima objedinjene funkcije žrtve i počinioca, svedoka i učesnika, naratora i njegovog utvarnog prisustva/odsustva. Iako drugi likovi tvrde da Šaul nikada nije imao sina, te pitanje ostaje bez konačnog odgovora, film na ovoj pretpostavci zasniva motivaciju njegovog posvećenja mrtvima kao čina pokajanja, iskupljenja i zrcalenja krivice, zato što je član najgore od svih formacija. Odluka donesena na osnovu neobične slobode izbora, pretvara ga u neupitnu žrtvu. No, u moralnom univerzumu postavljenom naglavce, njegovi saborci njegovo delanje tumače kao izdaju živih zarad mrtvih."

U filmu je, navodi Nevena Daković, samo prvim i poslednjim kadrom narušena doslednost subjektivne naracije i tačke gledanja. "Film počinje kadrom nepoznate prilike koja skoro slučajno dolazi iz dubine, približava se kameri – do *tačke gledanja* koja određuje ostatak filma – simulirajući nasumično odabranog junaka iz mnoštva. Priča se dalje razvija kao subjektivna hronologija individualnog bitisanja dok kamera prati: Šaulove uzaludne pokušaje da sahrani sina, interpoliranu istorijsku epizodu snimanja četiri fotografije u krematorijumu Aušvica, te na kraju uklapajući se sa pobunom i bekstvom grupe logoraša. Šaul preplivava reku dok mu rečna struja otrže i odnosi leš iz naručja, ostvarujući njegovu misiju, istovremeno i premalo i previše. Telo nije spaljeno ali ni sahranjeno, dok prelazak na drugu obalu nosi dodatnu semantizaciju pročišćenja i, kao u mitu o Haronu, dolazak na stranu smrti odnosno časnu stranu žrtve. Begunci se sklanjaju u kolibu u šumi, kroz čija vrata Šaul ugleda priliku nepoznatog dečaka moguće simboličko obličje njegovog sina oživelog na drugoj obali za koju znamo da je ili da će uskoro biti svet mrtvih. Do tada bezizražajno lice obasja epifanijski osmeh, da bi se u sledećem trenutku kamera okrenula da prati dečaka koji trči. Poslednja scena – šaka se iznenada obavija preko dečakovih usta; snažne ruke u uniformi povlače ga u stranu, dok četa Nemaca trči u pravcu skloništa logoraša odakle se čuju pucnji – je pored uvodne ona druga bez Šaulovog prisustva. Smrt saopštena zvukom i nestajanjem Šaulove tačke posmatranja zapečaćuje narativ filma."

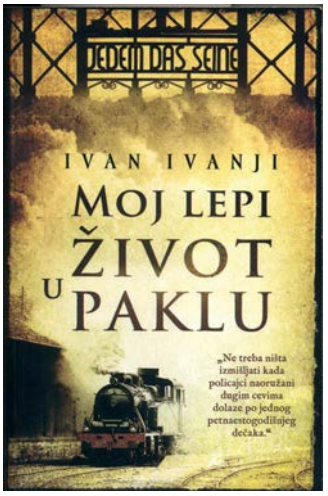
Među filmovima o Holokaustu, po Neveni Daković, "*Šaulov sin* postaje vrsta meta dela kao metafilm u odnosu na druge filmove o Holokaustu i kao metateorijski tekst koji rešava postavljene teorijske dileme etike i reprezentacije zbivanja". ¶

SONJA ĆIRIĆ

Rasuta težina lepog života

Ivan Ivanji u ovom autobiografskom romanu uspešno izmiče iskušenju industrijalizacije i eksploatacije iskustva Holokausta

Nekada se, pre postmodernizma, na (romano)pisce bez "romaneskne biografije" gledalo s izvesnim podozrenjem; ne znam da li je to samo varljiv utisak, ali čini se da je iznova nastupilo vreme prevlasti (bio)grafizma (u anglosaksonskoj literarnoj kulturi, recimo, nije nikada ni prestajalo), odnosno, da je svedočenje o piščevom životu – ako je to svedočenje samog pisca, utoliko bolje! – opet veoma na ceni, ide kao halva, kao da čitaoci pokušavaju da u sumarnom iskazu pisca o sebi i sopstvenoj epohi razaberu sopstvene strahove, sumnje i snove.

Ivan Ivanji (rođ. 1929. u Bečkereku/Petrovgradu/Zrenjaninu) "zanimljivošću" života ni najmanje ne oskudeva, mada su neki njegovi delovi takvi da bi ih svako radije menjao za sivu i dosadnu, udobnu egzistenciju po strani od istorijskih lomova koji su bujično nosili ljudske glave, a umalo i njegovu: kao "rasno nepoćudni" Jevrejin, završio je u Buhenvaldu, a logoraška "turneja" odvela ga je i na druga mesta užasa, na kratko i u Aušvic; preživeo je, otuda i ovo svedočanstvo, koje se punopravno upisuje u relativno dugu i apsolutno respektabilnu listu naslova ove tematike u srpskoj književnosti (Kiš, Albahari, Tišma, Lebović, David etc.; dakako, na toj je listi i sam Ivan Ivanji nekim svojim prethodnim naslovima). Na drugoj strani, upadljivo je koliko Ivanji oseća nelagodu prema preteranom vezivanju sopstvenog života i dela s Holokaust-tematikom, valjda se pribojavajući industrijalizacije i eksploatacije sopstvenog stradanja. To je utoliko uočljivije što je tome pridružena još jedna nelagoda pred mogućim nesporazumima, jer pisac baš i ne drži do identifikacije s jevrejstvom: ono je za njega slučajna, nebirana činjenica, vrednosno neutralna; nemoguće je zamisliti drugačiji, a zdrav odnos prema sopstvenim "urođenim" pripadnostima, uostalom. No, stvar, razume se, u konkretnom istorijskom kontekstu nije tako jednostavna, i Ivanji je toga svestan: u kontekstu antijevrejskog progona i genocida nije važno šta ti misliš o svom (ne)jevrejstvu nego šta o njemu misli neko ko bi zbog toga i mogao i hteo da te skrati za glavu...

Kako god, *Moj lepi život u paklu* (Laguna, Beograd 2016) ratom počinje i na rat se stalno vraća, meandrirajući u međuvremenu u svim zamislivim vremensko-prostornim pravcima; koliko god se trudio (i uspevao) da nekako depatetizuje način na koji će o tome pisati, Ivanji ne može da trajno "prevaziđe" i ostavi iza sebe kataklizmu koja mu je odnela dobar deo porodice i ceo dotadašnji način života, a njega samog provela kroz patnje i iskušenja koja je nemoguće zameriti bilo čemu mirnodopskom, pa čak i "normalno" ratnom.

Nije onaj naslovni paradoks nimalo slučajan i nije ovde samo efekta radi: pisac ovog memoarskog *rasutog tereta*, nelinearno komponovanog, asocijativnog i naizgled hirovitog, o "paklu" svedoči kako paklu i dolikuje, ali takođe insistira na lepoti ljudske egzistencije, to jest onoga što je sam proživeo u dugoj i bogatoj karijeri – na samo kao pisac, nego i kao diplomata i Titov prevodilac s nemačkog – a ništa manje i u privatnom životu, od momačkih podviga (gde je, uostalom, više autoironičan nego mačistički prenaduvan...) do braka i dece, te poznih dana tokom i nakon postjugoslovenskih ratova, pretežno provedenih u bečkom poluegzilu. Kažem "polu" jer pisac tu reč ne voli, ne prepoznaje se u njoj, što je uostalom i primerena skromnost za nekoga ko politički ni bilo kako drukčije nije bio progonjen u Srbiji devedesetih – osim onako kako je svako ko nije bio obožavalac tadašnjeg ludila bio progonjen njom samom. Zapažanja o Nemačkoj i naročito Austriji, poređenja sa srpskim i južnoslovenskim mentalitetom, jedna gotovo putopisna prošlost, među boljim je adutima ove knjige, baš kao i, na drugoj strani, setniji, ali nipošto i depresivni rezonerski ton nekoga ko u poznim danima presabira jedno složeno iskustvo života na vetrometini, nošenja glave u torbi ne po sopstvenom izboru, kamoli radi bilo kakvog herojstva ili težnje k njemu, nego pukom stihijom zaticanja u određenim životnim okolnostima.

Potpisani čitalac knjigu će ipak najviše pamtiti po sjajnom portretiranju ovih naših krajeva, ponajviše panonskih, u neposredno predratno, potom ratno i rano poratno vreme, po nekim nestalim a u barem kulturnom sećanju i dalje tako živo prisutnim (čak i kod nas koji to nemamo u sopstvenom iskustvu) mestima, pojmovima, vrednostima, navikama, predrasudama uostalom. I da, po bespoštednoj iskrenosti (privilegija duboke starosti?) u svedočenju o bližnjima, bilo da je ono puno intimnosti i ljubavi koju se nema potrebe razblažavati bilo čime u opsesivnom strahu od sentimentalnosti, bilo pak otvorenim sumnjama da su ga, recimo, "izdali", kako pisac misli za rođenog strica, koji da ga je verovatno u Novom Sadu predao njilašima koji su ga predali Nemcima. Da, i ovakve su izdaje deo vremena zla, a o njima Ivanji govori bez poze žrtve, kamoli heroja, ali i bez potrebe da zašećeri gorčinu i oplića dubinu tamne strane ljudske prirode.

A opet, svemu uprkos: život lep i sadržajan, svako se jutro lepo probuditi, pustiti muziku, baciti pogled na autoput, sići do dušanovačke pijace... "Ništa mudro", samo život, bez prenemaganja. A tako je najteže pisati, zna svako ko je pokušao. ¶

TEOFIL PANČIĆ

Kontrolisani sukob interesa

Protestima umetničkih udruženja protiv Ministarstva kulture, od prošle nedelje pridružili su se i izdavači

Da je osnovni razlog neprilične realizacije pa zato i rezultata nedavnog Konkursa za sufinansiranje savremenog stvaralaštva za ovu godinu nedosledna primena zakona, ukazalo je Udruženje menadžera u kulturi i medijima, i tim argumentom povećalo nadu ostalih umetničkih udruženja da će njihov zahtev za poništenje Konkursa biti prihvaćen.

Kao što su "Vreme" (videti brojeve 1325 i 1326) i verovatno svi mediji izvestili, institucije, umetnička udruženja i pojedinci konkurisali su kod Ministarstva kulture i informisanja sa 1691 projektom za deo od 2,2 miliona evra, koliko je Ministarstvo imalo da im podeli i tako pomogne u onome što nameravaju da realizuju ove godine. Kad su 10. maja objavljeni rezultati konkursa, otkrilo se da je Ministarstvo odabralo tek svaki četvrti projekat, posumnjalo se da novac nije deljen isključivo na osnovu kvaliteta i renomea učesnika konkursa, i ustanovljeno je da sve nije bilo po zakonu.

Na primer: u Udruženju menadžera u kulturi i medijima navode da u Zakonu o kulturi, član 11 stav 2, piše da se konkursi raspisuju za narednu budžetsku godinu najkasnije 30 dana od usvajanja budžeta za narednu godinu. Međutim, iako je budžet za ovu godinu usvojen 12. decembra 2015, konkursi Ministarstva kulture i informisanja su otvoreni tek 24. februara ove godine. Zatim: u zaglavlju Konkursa za sufinansiranje savremenog stvaralaštva piše da je raspisan i po Uredbi o sredstvima za podsticanje programa ili nedostajućeg dela sredstava za finansiranje programa od javnog interesa koje realizuju udruženja, a na spisku onih kojima je odobrena dotacija ima samo tri udruženja: Udruženje baletskih umetnika Srbije je dobilo pola miliona za godišnje nagrade, a Udruženje dramskih umetnika i Udruženje pozorišnih kritičara i teatrologa Srbije po milion dinara.

Sledeći primer o kršenju zakona je: po starom Zakonu o kulturi Ministarstvo obrazuje komisije koje će odlučivati o predlozima za sufinansiranje, a po novom, po Zakonu o izmenama i dopunama Zakona o kulturi, komisije bira Vlada vodeći računa da su njihovi članovi ugledni i afirmisani stručnjaci u kulturi. Ove godine se desilo da je Ministarstvo donelo »

Foto: A. Anđić

pravilnik o načinu, kriterijumima i merilima za izbor projekata u kulturi 16. februara, samo tri dana pre objave novog Zakona u "Službenom glasniku", pa su učesnici konkursa posumnjali da je u pitanju puka slučajnost. Takođe nedoumice koje se odnose na stručnost izabranih članova komisija, primećeno je da uz njihova imena i prezimena nisu navedena zvanja i zanimanja. "Zato, na primer, nije bilo jasno ko su dva člana komisije za oblast Scensko stvaralaštvo i interpretacija (drama, opera, balet i ples), ko su Petar Mihajlović i Radmila Stanković", ukazuje Jovan Bukovala, predsednik Udruženja menadžera u kulturi i medijima. "Da li je reč o piscu i dramaturgu Petru Mihajloviću ili o njegovom imenjaku, mladom glumcu čije je prezime Mihailović moguće napisano pogrešno, kao što je to čest slučaj. Takođe, nije bilo jasno da li je u komisiji Radmila Stanković blogerka, pesnikinja iz Kuševa, modna kreatorka i slikarska iz Smederevske Palanke ili pak novinarka NIN-a. Mislim da je važno naglasiti da protesti udruženja nemaju za cilj rušenje ministra već isključivo ukazivanje na učinjenu nepravilnost, zbog čega je i naš zahtev za poništenje Konkursa osnovan."

Najviše negodovanja povodom izbora članova komisija i njihovih odluka izazvali su primeri u kojima je novčana pomoć dodeljivana projektima ili institucijama na čijem je čelu ili u kojima rade baš oni koji su o tome odlučivali. Reagujući na pisanje "Vremena" o tome, članica jedne komisije koja je želela da ostane anonimna, objasnila je da pravilnik o radu komisija sadrži preventivne mere za situacije sukoba interesa, zato što se često događa da se, kako bi se obezbedili ekspertiza i kredibilitet komisije, u nju pozivaju stručnjaci koji su i autori projekata. Dakle, prema pravilniku, član komisije koji ima sukob interesa u vezi sa nekim projekta, izlazi iz prostorije i nije prisutan tokom odlučivanja o njegovom projektom, pa o tome odlučuju samo druga dva člana komisije, njegove kolege. Nije otkriveno da su bilo koja dva člana bilo koje komisije glasala protiv projekta njihovog trećeg kolege koji je, poštujući pravilnik, napustio glasanje.

Da podsetimo: sukob interesa među članovima Ministarstva je višegodišnja pojava. Na primer, 2014. i 2015. godine od pet članova Komisije za oblast Umetnička igra, samo Konstantin Tešea, baletski umetnik i pedagog nije bio u sukobu interesa sa učesnicima Konkursa, dok su ostali članovi bili angažovani prve godine u 16, odnosno u 15 projekata iz naredne godine. Najnovija vest glasi: članovi udruženja koja se tiču plesne scene Srbije najavili su tužbu protiv Konkursa. Očekuju da će nova Vlada ispraviti greške prethodne.

Prošle nedelje su se protestima umetničkih udruženja protiv Ministarstva kulture pridružili izdavači, reagujući na izbor knjiga koje je Komisija Ministarstva predložila za otkup bibliotekama u Srbiji. Na spisku neočekivanih predloga najuočljivija je knjiga Mirjane Marković *Bilo je to ovako.*

Konkurisala su 232 izdavača, sa 3419 naslova, a odabrane su 1982 knjige od 179 izdavača. Njima je podeljena suma od 87,5 miliona dinara. U Komisiji su bili Miloš Ković (predsednik), istoričar i docent na Filozofskom fakultetu, Veljko Brborić, profesor Filološkog fakulteta, Igor Borozan, istoričar umetnosti i docent na Filozofskom fakultetu, Violeta Milošević, direktorka Biblioteke "Ljubomir Nenadović" u Valjevu, i Ružica Marjanović, profesor u Užičkoj gimnaziji. Od 303 naslova koje je predložila "Laguna" komisija je odabrala 113, "Vulkan" je predložio 218 a odabrano je 83, "Službenom glasniku" je od predloženih 129 naslova odabrano 106, "Pčelici" je od 107 odabran 101 naslov, "Arhipelag" je ponudio 39 i prošli su svi, od 33 ponuđene "Cliove" knjige izabrano je 28, "Geopoetici" i "Akademskoj knjizi" nije izabrana samo po jedna knjiga od predloženih 47 odnosno 34, a "Zavodu za udžbenike" je od 86 prihvaćeno 58.

"Laguna", koja je najnepovoljnije prošla u ovom otkupu, ukazuje da je Komisija izabrala neke naslove koji su objavljeni ranijih, a ne samo prošle godine kako je određeno pravilnikom, a da bibliotekama nije predložila za otkup knjige koje su najčitanije i prve na top-listama Narodne biblioteke i Biblioteke grada Beograda, kao ni najbolja dela prevodne književnosti i dela dobitnika renomiranih svetskih nagrada. Za razliku od kolega koje su odlučivale o prijavljenim delima za Konkurs sufinansiranja savremenog stvaralaštva, članovi Komisije za otkup knjigu nisu izbegavali da objasne svoju odluku. Naravno, ta ljubaznost i kooperativnost ipak neće izmeniti objavljeni spisak. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Dešifrovati pobedu

"Enigma", pobednica Drugog svetskog rata, najpoznatija naprava za šifrovanje u istoriji, bila je gost Muzeja Vojvodine u Novom Sadu

Originalna nemačka šifarska mašina "Enigma", najčvršći oslonac Vermahta u Drugom svetskom ratu, gostovala je 1. juna u Novom Sadu, u Muzeju Vojvodine. Ovaj plen Jugoslovenske armije iz 1945. godine jedini je primerak "Enigme" na našim prostorima. S obzirom na to da je ekskluzivni deo riznice Vojnog muzeja u Beogradu, tek nekoliko sati je bio pred Novosađanima – dovoljno da uveliča otvaranje izložbe *Enigma. Dešifrovati pobedu*, i da podstakne priču o "igri kodovima", presretanju tajnih poruka nacista i razotkrivanju misterija ove najpoznatije naprave za šifrovanje u istoriji.

Izložbu je izvorno priredila samouprava Velikopoljskog vojvodstva. Od 2010. godine predstavljena je u više od 30 gradova u devet zemalja, na dva kontinenta. Podsetila je svet na intelektualni doprinos Poljaka u savezničkoj borbi, zaboravljen u senci uspeha na bojnim poljima. Reč je o ratnim pobedama dobijenim genijalnošću i predanošću, o skrivenoj danonoćnoj borbi van fronta. Reč je o najstrože čuvanoj savezničkoj tajni, špijunaži, promeni ratne sreće i događajima koji su bili sudbonosni za krajnji ishod Drugog svetskog rata. Konačno, reč je i o spasavanju miliona života i zaustavljanju ludila međusobnog uništenja i nuklearne katastrofe.

MISTERIJA ENIGME: Eksponat sa izložbe

REJEVSKI

Brojne knjige i filmovi o njoj nisu bez manjkavosti. Najpopularnijim literarnim i filmskim ostvarenjima, čiji je odlučujući uticaj na kreiranje sećanja i stavova o prošlosti prečesto nesumnjiv, uglavnom nedostaje deo priče koji se odnosi na sam početak događaja. U pitanju je prvi susret jedne od budućih članica Savezničke sile sa uređajem za čije će šifre i šifrograme nacisti u predstojećem ratu lažno verovati da su apsolutno zaštićene. Prema autorima izložbe, glavne uloge u priči o "Enigmi" od 1928. do 1939. godine pripadaju isključivo poljskoj kontraobaveštajnoj službi i njenim matematičkim genijima. U tom periodu Poljska je bila opkoljena velikom latentnom opasnošću. S jedne strane graničila se sa sve snažnijom nacističkom Nemačkom, a sa druge ratobornim staljinističkim SSSR-om, pa je razumljivo zašto njeni špijuni i kontrašpijuni nisu "spavali".

Prema hronologiji događaja, koju za "Vreme" navodi komesar izložbe Ivan Kukurov, 1927. ili 1928. godine jedna nemačka diplomatska pošiljka je presretnuta na granici. Prema nekim izvorima paket je greškom poslat iz Nemačke u Poljsku, prema drugima u pitanju je bila kontraobaveštajna akcija protiv nemačke ambasade u Varšavi čiji je službenik bio vrbovan. Kako bilo da bilo, sumnjičavi carinik je o pošiljci obavestio vlasti. Kada je omot skinut u njemu je pronađena komercijalna verzija "Enigme". Kontraobaveštajci su odmah shvatili važnost ovog uređaja, u kratkom roku ga pomno proučili, fotografisali, ponovo zapakovali i poslali na prvobitnu adresu. Tako je počela jedna od najvećih tajni poljske kontrašpijunaže.

Na Univerzitetu u Poznanju, u Velikopoljskoj, organizovana je tajna specijalistička obuka za mlade matematičare sa namerom da se izaberu najsposobniji kriptolozi. Ovaj region se graničio sa Nemačkom, i njegovi žitelji su uglavnom razumeli jezik svojih zapadnih suseda. Godine 1929. oformljen je poseban tim sa zadatkom da dešifruje poruke i funkcionisanje "Enigme". Odabrani su talentovani Marijan Rejevski, Ježi Ružicki i Henrik Zigalski. Osmog novembra 1931. godine službenik Odeljenja za šifrovanje nemačkog ministarstva odbrane pod pseudonimom Asche, šefu Odeljenja za kriptografiju »

francuske obaveštajne službe Gustavu Bertrandu predao je poverljiva dokumenta o "Enigmi". Gustav ih je u decembru prosledio Poljacima, a godinu dana kasnije Marijan Rejevski uspeo je da rekonstruiše šemu unutrašnjeg povezivanja. Uspeli su da primene nove tehnike razbijanja kodova matematičkim metodama, da razotkriju princip rada "Enigme". Dve godine kasnije poljska firma AVA napravila je prvu replika "Enigme". To je dovelo do potpune revolucije u kriptologiji. "Cilj postavke u Muzeju Vojvodine je pre svega da podseti na te ljude. Veruje se da su Evropu spasili od užasa nuklearne katastrofe", objašnjava Ivan Kukurov.

BOMBA

Spremajući se za rat, 1938. godine Nemci su "Enigmi" dodali dva nova rotora. Rejevski je uspeo da otkrije njihovu šemu povezivanja i odmah je načinio nove algoritme. Počeo je rad na prvoj mašini kojom će odgonetnuti usavršena "Enigma", nazvanoj "Bomba". Za samo dva meseca Poljaci su imali šest takvih "Bombi", pa je svaka poruka mogla da se razbije za samo nešto više od sata. Nažalost, ratne trube su bile sve glasnije i "Enigma" sve komplikovanija. U toj trci poljska služba bezbed-

nosti gubila je sredstva i nadmoć i bila je primorana da zatraži pomoć saveznika. U Kabackoj šumi, 25. jula 1939. sastali su se poljski, britanski i francuski obaveštajci. Tom prilikom gostima je nesebično predata sva dokumentacija o radu na razbijanju "Enigme". Uručena im je čak i dragocena replika.

Poljske metode usavršilo je i uspešno primenilo kriptološko sedište Britanske obaveštajne službe u Blečli Parku, poznatom i kao Postaja X. Tako je početkom rata, na oko 80 km od Londona, oformljena grupa koja je uspevala da razbije šifre. Međutim, radilo se ručno i prespo-ro. Za jednu poruku trebalo je najmanje 48 sati, a često i mnogo više što je u ratnim uslovima značilo da od odgonetanja šifre nema koristi. "Britansku bombu", alat kojim će se konačno probiti "Enigma", patentirao je 1939. godine britanski matematičar Alan Tjuring i možda ga nazvao baš po poljskoj "Bombi". Ideja o mehanizovanom pretraživanju kombinacija preuzeta je od Rejevskog, ali je algoritam prilagođen nizu izmena koje su Nemci u međuvremenu načinili. Mada su radile po različitim principima, obe mašine su elektromehaničkim putem brzo "češljale" ogroman broj kombinacija "Enigme", svrstavajući se u preteče današnjih računara.

Otkrivanje ovih događaja bitno je izmenilo viđenje ključnih bitaka u Africi, Italiji i Normandiji, kao i uništavanje nemačkih i japanskih podmornica i konvoja. Da su šifre nacista u toku celog rata uredno praćene i dešifrovane, saznalo se tek 70-ih godina. Dakle, originalne "Enigme", baš kao i replike, skrivane su gotovo tri decenije od završetka rata. Razlog za tajnost je njihovo korišćene i u mirnodopsko vreme. Oružani sukob je prestao, ali je obaveštajni rad nastavljen. Ljudi koji su radili na razbijanju zaštite "Enigme" imali su sve uslove da budu proglašeni ratnim herojima, ali to nije bila njihova sudbina. Zavet na ćutanje, koji su položili pre stupanja u službu kontrašpijunaže, važio i dalje.

Posle rata Tjuring je radio na konceptu kompjutera i njegov rad na onome što je danas poznato kao Tjuringova mašina doveo je do arhitekture savremenih računara. Kao što je poznato, sve nebrojene zasluge ipak nisu bile dovoljne da ga spasu kažnjavanja zbog navodne homoseksualnosti, koje ga je dovelo do nervnog rastrojstva i samoubistva. Tek 2009. godine je od britanske vlade dobio javno izvinjenje "za užasan način na koji je prema njemu postupano", a četiri godine kasnije kraljica Elizabeta ga je posthumno pomilovala. Rejevski, čija zasluga za pobedu nad nacizmom nije bila ništa manja, posle rata se vratio svojoj porodici u Poljsku i radio kao računovođa pod sovjetskom dominacijom. Zaključio je da mu je u takvim uslovima najbolje da ne govori o svom radu. Tek 1979, godinu dana pred smrt, dobio je javno priznanje. Novembra 2007. godine njemu i njegovim saborcima, Ježiju Ružickom i Henriku Zigalskom, podignut je spomenik ispred zamka u Poznanju. ¶

IVANA STUPAR

Odlično

Pre četiri godine, na Fakultetu muzičkih umetnosti u Beogradu je osnovan prvi Odsek za džez i popularnu muziku. Ujedno, bio je to i prvi akademski odsek takve vrste na Balkanu. Prošlog petka, prva generacija diplomaca i studenata novog Odseka, održala je prvi koncert.

Od prvih pokušaja da džez postane deo fakultetske nastave, proteklo je više od četvrt veka. Rađanje ove ideje za "Vreme" opisuje legenda, trubač, kompozitor, dirigent, aranžer i jedan od najzaslužnijih za osnivanje pomenutog odseka, profesor Stjepko Gut. "Sećam se, na studijama u Švajcarskoj, moj pokojni kum Luka i ja pričali smo 'zamisli, mi se vratimo jednog dana, iškolujemo se, pa pokušamo da se otvori odsek'. To su bili naši studentski snovi '73. ili '74. Negde 1986. godine pokušali smo da napravimo prvi korak. Dekan

se kapiramo

Kad se završi ovaj ispitni rok, Balkan će dobiti prve džez muzičare koji su diplomirali na njegovoj teritoriji

PRVI DIPLOMCI: Sa koncerta

Fakulteta muzičkih umetnosti je bila Darinka Matić Marović, a studenti oni koji su danas među starijima u Big bendu RTS-a: Vlada Krnetić, Ljuba Paunić i drugi. Organizovali smo veliki orkestar pri FMU, to je funkcionisalo dve godine i trebalo je da bude uvod u osnivanje Odseka. Međutim, bilo je dosta otpora, čak i među profesorskim kadrom, pa taj prvi pokušaj nije urodio plodom."

Zainteresovanih potencijalnih studenata planiranog Odseka džeza, kaže Stjepko Gut, nije nedostajalo. "Predavao sam po evropskim akademijama na kojima je uvek studiralo mnogo naše dece. Znao sam da kad bi bio dobar odsek u Beogradu, oni ne bi morali da idu van zemlje i da peru sudove. Mada ni to nije loše, sve su to dobre škole. Tu čovek na neki način iskristališe da li nešto zaista želi. Mnogi, usled raznih sticaja okolnosti, nisu mogli da idu van zemlje da uče, ni da naprave taj prvi korak. Zato sam ja želeo da kod nas osnujemo Odsek, zbog naše talentovane dece."

I nakon dvadeset pet godina i nekoliko pokušaja, Odsek za džez i popularnu muziku na FMU je – osnovan. "Počeli smo da pravimo tim. Poznavao sam puno naših mladih, uglavnom moji studenti i protežei, koji su bili potencijalni asistenti, pa smo tako okupili sedam-osam predavača", seća se Stjepko Gut. "Većina njih je svirala u celoj Evropi, oni nisu bili samo školovani, nego i entuzijasti, a to znači da zaista vole muziku. Kad rade sa decom i ona osećaju tu ljubav, što je nekad mnogo važnije od znanja koje ćeš da preneseš."

U prvoj generaciji se, kaže profesor Gut, pojavilo nekoliko "ekstremnih" talenata, takvih da se pojavljuju jednom u dvadeset godina. "Oni su vodilja za one koji su u tom momentu na nekom nižem nivou. Kad profesor svira dobro, to je normalno, ali kad onaj iz tvoje generacije svira dobro odmah ideš kući, srkneš kafu i vežbaš. Ja sam im u prve tri godine jednom u mesec i po dana držao master klas i neki su pravili takve pomake za vreme dok me nema, da je to neverovatno. Učim ih da su za dobru muziku neophodni obrazovanje i znanje, ali su najvažnija osećanja. Važno je ono zbog čega si počeo da sviraš, ono što je tebe uzbuđivalo, znači ono što ti treba da preneseš na onoga drugog koji te sluša. Ili treba da mu pritisneš, nezavisno od tog osećanja, neko dugme koje njega vrati negde ili ga plasira negde drugde u vreme. To je deo umetnosti koji mi ne možemo tačno da objasnimo kako funkcioniše. Kad vidiš suzu u nečijim očima, ili kad vidiš osmeh, ti znaš da si probudio neku emociju. Celo obrazovanje služi zato da bi taj deo funkcionisao. Ja studentima »

kažem kad sviraš moraš da daš *stejtment*, znači moraš da si ubedljiv. Ako ti je tehnika na vrlo visokom nivou, ali nisi bio ubedljiv, džaba ti posao. Nisi probudio nikakvo osećanje kod mene, niti si me pokrenuo da se muvam, da cupkam, što je sastavni deo muzike."

Dubravka Jovičić, dekan u vreme osnivanja Odseka za džez, priča da su pre pet godina konkurisali za sredstva Evropske Unije iz Tempus fonda. "Dobili smo preko milion evra. Projekat je interdisciplinarnog karaktera i pored otvaranja džez odseka podrazumevao je modernizaciju kurikuluma studija muzikologije i etnomuzikologije kao podršku realizaciji za celoživotno učenje. Mlade kolege, predavače, izabrala je konkursna komisija u kojoj je pored Stjepka Guta bilo i devetoro svetski poznatih džez izvođača i kolega sa fakulteta. Kao gostujuće profesore izabrali smo saksofonistu Simona Rigtera, trombonistu Bert Berena, pevačicu Mišel Hendriks, kontrabasistu i džez ambasadora iz Amerike Patrika O' Lirija, stručnjaka za džez improvizaciju Aleksandra Miloševića, zatim pijaniste Bojana Zulfikarpašića i Aleksandra Madžara, bubnjara Alvina Kvina, gitaristu Helmuta Kagerera. Tu su i Krunoslav Babić (tuba), Stefan Milenković (violina), Majls Grifit (džez pevanje)... Prvu grupu studenata izabrali su Mirko Šouc, Vojislav Bubiša Simić, Jovan Adamov, Slobodan Marković, Mihailo Miša Blam, Miloš Krstić, i naravno Stjepko Gut", nabraja Dubravka Jovičić.

Na već pomenutom prvom koncertu Džez odseka, svirali su *Big bend* Fakulteta muzičkih umetnosti pod dirigentskom palicom Vladimira Nikolova, sastav Vajb i ansambli mlađih studenata Odseka za džez i popularnu muziku. "Od kada se poznajemo, mi neprestano sviramo – na faksu, u kući, na sešnima, nebitno gde, bitno je samo da se svira. Odlično se kapiramo. Repertoar nam je od džez standarda do gruvi fanka, a na koncertu smo svirali pesmu *Bud Powell* Čika Korie i *Tight* Kurta Elinga", kaže Jovan Antić, vokal Vajba u kome su još i Dušan Sarić (klavir), Aleksandar Petrović (gitara), Miloš Čolović (kontrabas) i Miloš Grbatović (bubanj). Kad se završi ovaj ispitni rok, neki od njih će postati prvi diplomci prvog Odseka za džez i popularnu muziku na Balkanu. ¶

IVANA STUPAR

Hektor German Osterheld (1919–1977?)

Pašće crni sneg

Ove godine navršava se 40 godina od kulminacije Prljavog rata u Argentini, sukoba vojne hunte i radikalnih levičara – Montonerosa, koji je razdirao argentinsko društvo od 1974. do 1983. godine. Među 20.000 desaparesidosa, žrtava vojnog režima koje većinom počivaju u utrobi okeana, nalazi se i ime Hektora Germana Osterhelda, scenariste, izdavača, idealiste, sinonima za argentinski strip

Argentina je zemlja izmučena diktaturom i vojnim huntama. Od početka dvehiljaditih prolazi kroz svojevrstan umetnički i kulturni preporod. Jedna od važnih pojava u vizuelnoj umetnosti Buenos Ajresa jeste slikanje velikih uličnih zidnih murala i stensila. Jedan od najčešćih motiva na njima je muška figura u skafanderu sa ronilačkom maskom i puškom preko ramena, koji smireno hodi ka posmatraču. Reč je o junaku stripa *Eternaut* čija se prva pojava 1957. u Argentini od 2010. proslavlja kao Dan stripa, a čiji je tvorac Hektor German Osterheld, simbol otpora diktaturi i žrtva argentinske vojne hunte. Iza maske na stensilima često se nazire lice bivšeg predsednika Nestora Kiršnera, levičara i protivnika neoliberalizma, a figura ponekad drži prste formirajući slovo "V", što je znak pobede, ali asocira i na subverzivnu urbanu gerilu mladih inspirisanih Murovim stripom *V kao Vendeta*.

Eternaut

ARGENTINSKA ŠKOLA

Opus argentinske škole stripa je toliko obiman da je Pol Gravet svojevremeno napisao: "Ukoliko uživate u stripu, možda ni ne shvatate da sa sigurnošću cenite makar jednog argentinskog umetnika, bilo da su to šarolike komične pantomime Mordilja, superherojština Huana Bobilja ili pokojnog Karlosa Melje, ili jeziva elegancija Eduarda Risoa." I zaista, ako pogledamo imena argentinskog stripa, naći ćemo dugačak spisak autora svetske slave, poput Alberta Breće, Solana Lopeza, Huana Himeneza, Huana Karlosa Kolombresa – Landrua, Kvinoa, Karlosa Trilja, Hozea Luisa Salinasa, Karlosa Sampaja, Hozea Antonija Munjoza, Dominga Mandarfine, Horacija Altrune, Eduarda Risoa i brojnih drugih. Ovim imenima moramo da dodamo i pripadnike Venecijanske grupe, grupe italijanskih umetnika koji su nakon Drugog svetskog rata napustili svoju domovinu i odabrali Argentinu za nastavak karijere – Mario Faustineli, Hugo Prat, Ivo Pavone i Dino Batalja. Alberto Breća i Solano Lopez su zbog bliskosti sa ovim umetnicima smatrani počasnim članovima grupe.

Zlatno doba stripa u Argentini, koje obuhvata period od kraja Drugog svetskog rata pa do sredine šezdesetih, obeleženo je velikim brojem strip-revija, u

kojima je ovo more autora stvaralo dela neizmerne originalnosti. Nakon prvog talasa, od početka šezdesetih ekonomska kriza i problemi u izdavaštvu nagrizaju argentinski strip, da bi vojni udar 1966. i cenzura koja sledi udarili poslednji klin u kovčeg velikom broju revija i projekata. Kratak prekid u diktaturi 1973. godine i zatim povratak Perona otkrivaju duboke rane u argentinskom društvu. Posebno nakon Peronove smrti 1974. godine i uzurpacije vlasti od strane njegove žene Izabele, nakon čega sledi krvavi obračun leve i desne struje peronista, početak Prljavog rata, ponovnog vojnog udara i diktature koja će potresati ovu zemlju sve do 1983. godine i odneti nekoliko desetina hiljada života.

U ovom periodu veliki broj autora napušta zemlju i beži prvenstveno u Evropu. U Argentini se sve više autora nalazi na udaru vojnih vlasti, a među njima posebno Hektor German Osterheld, jedan od simbola argentinskog stripa.

OD KIRKA DO ETERNAUTA

Hektor German Osterheld je rođen 23. jula 1919. godine u Buenos Ajresu, u porodici nemačko-baskijskog porekla. Studirao je geologiju i kratko vreme proveo radeći u profesiji. Četrdesetih je objavio prve radove u "La Prensi", da bi potom počeo da piše za izdavačku kuću "Abril". Već tada je ostvario saradnju sa Venecijanskom grupom, posebno Hugom Pratom, s kojim postaje prijatelj. Voleo je da okuplja oko sebe saradnike, i bio je poznat po čestim druženjima i piknicima u svojoj porodičnoj kući.

Ovaj rani period stvaralaštva je obeležen *Narednikom Kirkom*, stripom nastalim u saradnji sa Hugom Pratom, koji je premijerno objavljen 1953. godine. *Kirk* je veoma rano pokazao Osterheldov talenat, jer je reč o stripu koji se bavi za vestern nesvakidašnjim temama i raskrinkavanjem tabua. Narednik Kirk je vojnik iz Američkog građanskog rata koji nastavlja sa službom na Divljem zapadu, ali zgrožen zločinima nad Indijancima prelazi na njihovu stranu. *Narednik Kirk* krije u sebi posebnu privlačnost zbog predstavljanja ranije faze Pratovog crteža, a domaća publika ga je upoznala putem "Strip zabavnika".

Osterheld 1957. kreće u izdavačke vode i pokreće dve mesečne strip revije, "Fronteru" i "Hora Cero", za koje piše veći deo scenarija, često se potpisujući pseudonimima. Uspeh dopušta Osterheldu da ubrzo pokrene i nedeljnu reviju "Hora Cero semanal", čiji prvi broj izlazi 4. septembra 1957, i donosi prve table *Eternauta*. Ovaj datum u Argentini se slavi kao Dan stripa.

Eternaut je inspirisan *Robinzonom Krusoom* Danijela Defoa i *Ratom svetova* H. Dž. Velsa. Međutim, dok je Robinzon usamljen i okružen vodom, glavni junak *Eternauta* je s prijateljima i porodicom okružen smrću. Dok nas *Rat svetova* smešta na svetsku pozornicu skoro beznadežne borbe protiv vanzemaljske invazije, *Eternaut* se kreće u malom hermetički izolovanom svetu. Solano Lopez je obogatio Osterheldov scenario, gradeći teskobnu atmosferu u scenografiji onovremenog Buenos Ajresa. To je ujedno i jedan od najprivlačnijih aspekata *Eternauta* – njegovo prisustvo na autentičnim lokacijama poznatim većini čitalaca, čime se radnja smešta u komšiluk, među obične ljude.

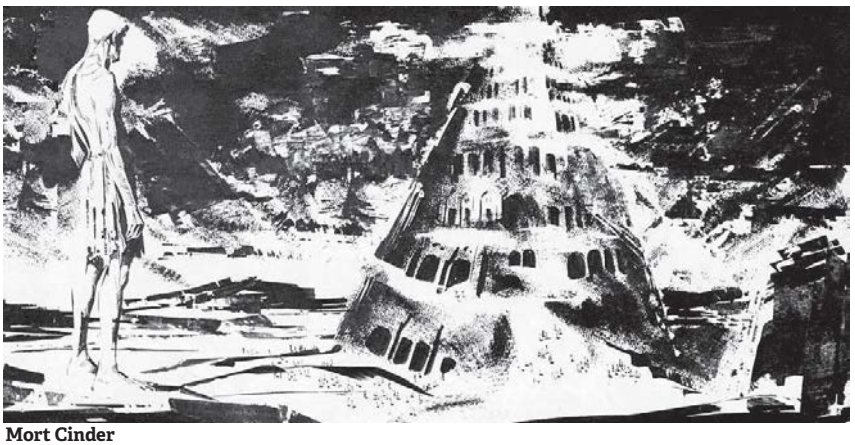
Priča *Eternauta* počinje u radnoj sobi samog Osterhelda. Pred njim se materijalizuje Huan Salvo, Eternaut, putnik kroz vreme, koji počinje da pripoveda događaje za koje tvrdi da će se odigrati u bliskoj budućnosti, a odnose se na početak vanzemaljske invazije na Zemlju. Invazija počinje smrtonosnim snegom koji pada na Buenos Ajres, od koga uspevaju da umaknu samo oni koji se zateknu u hermetičkoj sigurnosti svojih domova, poput Huana Salva, njegove porodice i nekolicine prijatelja. Da bi mogli da izađu napolju, preživeli u kući prave specijalno odelo od delova ronilačke opreme. Huan Salvo, u improvizovanom skafanderu sa puškom preko ramena, dok po njemu padaju smrtonosne pahulje, danas posmatra prolaznike sa brojnih stensila savremenog Buenos Ajresa.

Osterheldov lični pečat *Eternautu* je to što tokom celog stripa, dok se preživeli suočavaju sa talasima vanzemaljskih hordi naoružanih neobičnim oružjima, mi zapravo ni u jednom trenutku ne vidimo misteriozne dirigente ove tragedije. Dok vođe vanzemaljske vojske, koje poznajemo samo kao "Oni", ostaju skrivene, Huan Salvo s vremenom shvata da je rat međugalaktički i daleko dublji nego što se na početku može slutiti.

Osterheld je u *Eternauta* ukomponovao simboliku otpora, zajedništva i borbe pred nesagledivim neprijateljem. Pritom, osnovni lajtmotiv stripa je da svaki čovek može biti heroj i da može da doprinese opštoj borbi, svako na svoj način i shodno sposobnostima i znanju. Uskoro za Osterhelda argentinski diktatori postaju "Oni", protiv kojih svaki pojedinac mora da digne glas, a parole iz *Eternauta* inspirisaće generacije boraca protiv "Njih", koji su samo nekoliko godina kasnije poput smrtonosnog snega zavili celu zemlju u crnilo i tišinu.

MORT CINDER

Na stranicama revija "Frontera" i "Hora Cero", Osterheld je pripovedao priče na kojima su radili Solano Lopez, Hugo Prat, Alberto Breća, Ernesto Garsija Seijas, Dante Haupt i brojni drugi. Pored *Eternauta*, ističu se i *Ernie Pike*, sa crtežima Huga Prata i Solana Lopeza i pričom o ratnom izveštaču iz Drugog svetskog rata, baziranom na stvarnoj ličnosti Ernija Pajla, kao i *Ticonderoga*, *Dr Morgue*, *Sherlock Time*, *Cayena*... Međutim, zbog dugova i ekonomske neisplativosti crtači napuštaju Osterhelda i on je 1962. godine primoran da okonča izdavački poduhvat. Ali daleko od toga da ga je prošla kreativna groznica – iste godine stvara svoj drugi najpoznatiji strip, *Mort* »

Mort Cinder

Cinder, sa crtežom Alberta Breće koji je na ovom projektu pokazao sav svoj talenat.

Mort Cinder je objavljivan od 1962. do 1964. godine u "Misteriksu", i predstavlja ostvarenje u kome se mešaju fantastika, mitologija, istorija i magija, uz režiranu nedorečenost i neponovljivu misterioznu notu. Radnja se raspliće oko antikvara Ezre Vinstona i mističnog Morta Cindera, osuđenog na večna vaskrsenja. U nizu priča Mort provodi Ezru kroz razne situacije i istorijske epohe, od broda trgovaca robljem do Vavilonske kule, na koje ih često navode predmeti iz antikvarnice. Domaća publika je upoznala *Morta Cindera* u "Stripoteci", a zagrebačka Fibra je nedavno objavila druga izdanja integralnih albuma *Morta Cindera* i *Eternauta*.

U godinama koje slede, Osterheld je iznedrio brojna ostvarenja, među njima i stripove *Birdman* ili *Watami*, koji ne zaostaju puno po kvalitetu *Morta Cindera* i *Eternauta*, iako nisu doživeli svetsku slavu.

Krajem šezdesetih Osterheld se vraća *Eternautu*, ovaj put sa crtežom Alberta Breće, koji nije ponovio uspeh originalnog dela, ali je bio mnogo političkiji. Osterheld je, naime, scenario prilagodio svojim narastajućim levičarskim ubeđenjima, pa tako sveopštu vanzemaljsku invaziju zamenjuje ideja da je Zapad prodao Južnu Ameriku vanzemaljcima.

Godine 1968. godine Ostrheld je stvorio još jedan od svojih važnijih stripova, posebno u ideološkom smislu – *Život Čea*, pripovest o životu i smrti Ernesta Čea Gevare, ubijenog u Boliviji nepunih godinu dana ranije. *Če* je odmah po objavljivanju postao bestseler, sa rekordno brzo prodatim tiražom od 60.000 primeraka. Alberto i Enrike Breća, otac i sin, bili su zaduženi za crtež, pri čemu je ovaj potonji preuzeo na sebe da u bolnom ekspresionističkom stilu oslika table koji se bave Čeovom smrću. Nije trebalo da prođe puno vremena da ovaj strip privuče pažnju vojne hunte sedamdesetih. Izloženi ozbiljnim pretnjama, Breće su bili primorani da unište sve originale stripa. Imati *Čea* u kući postala je opasna i subverzivna stvar, pa su ljudi sami uništavali svoje primerke, tako da je strip čiji je tiraž razgrabljen ubrzo nestao u plamenu. Današnja izdanja, poput albuma zagrebačke Fibre, svoje postojanje duguju nekolicini sakrivenih primeraka,

Život Čea

od kojih je jedan godinama bio zakopan u dvorištu kuće Alberta Breće.

NESTALI

Sve dublje političke, ekonomske i društvene muke domovine odvlače Osterhelda od stripa. Bio je peronista po ubeđenju, poput brojnih drugih pripadnika intelektualnih i umetničkih krugova tog doba u Argentini, međutim, ono što je odlikovalo Osterhelda bili su radikalizam ubeđenja i neprezanje od konkretnih akcija.

Peron se vratio u zemlju i preuzeo vlast 1973, da bi umro godinu dana kasnije i ostavio vlast u rukama svoje žene Izabele. Još za Peronovog života odigrava se događaj upamćen kao "Masakr Ezeiza", zbog koga dolazi do razlaza između ekstremno levih i desnih peronista. Leva struja vrši atentat i ubija Hozea Ignjacija Ruićija, bliskog Peronovog saradnika, što pokreće građanski rat između desnice i levice, sada poznate kao Montonerosi. Izabela i kasnije vojna hunta krvavo se obračunavaju sa pripadnicima i simpatizerima Montonerosa, koji im ne ostaju dužni u gerilskim akcijama i atentatima. Prljavi rat, kako je ovaj sukob nazvan, kidao je argentinsko društvo od 1974. do 1983. godine. Vojna hunta ubila je u njemu preko 20.000 civila i Montonerosa, često bez dokaza i suđenja. I najmanja sumnja bila je dovoljna da neko nestane u noći. Gerila je sa svoje strane tvrdila da je odgovorna za ubistvo 5000 pripadnika vojnog režima. Žrtve vojne hunte su danas poznate kao desaparesidos, nestali, jer je glavni metod smaknuća bio bacanje izmučenih ljudi iz aviona nad Atlantikom. Među desaparesidosima bili su Hektor German Osterheld i njegove četiri ćerke sa muževima.

Naime, Osterheld je od samog početka podržavao Montonerose i sa svoje četiri ćerke se pridružio njihovim akcijama. Pisao je propagandne materijale i adaptirao književna dela da odgovaraju njihovoj ideologiji. Poslednje godine je proveo u strahu, krijući se zbog mogućeg hapšenja. Mnogi njegovi saradnici i crtači su delili levičarska ubeđenja, ali su se u strahu za život klonili konkretnih činova. Osterheld je istrajavao uprkos opasnostima. Dana 27. aprila 1977. pripadnici vojne hunte pronašli su i oteli Osterhelda, a potom i sve četiri njegove ćerke sa muževima. Najstarija, Estela, imala je dvadeset i pet godina, a najmlađa nepunih dvadeset. Unuci Martin i Fernando rođeni su u zarobljeništvu i posle nekog vremena predati su Osterheldovoj udovici Elzi Sančez. Osterheld je poslednji put viđen krajem 1977. ili početkom 1978, kako se priseća Eduardo Arias, jedan od zatvorenika tajnog tamničkog kompleksa El Vesubio. Najkasnije početkom 1978. godine Osterheld se pridružio desaparesidosima u plavoj grobnici. O sudbini njegovih ćerki i zetova ništa se ne zna.

Neposredno pre nestanka Osterheld je iz skrovišta objavljivao nastavak *Eternauta*, koji je opet crtao Solano Lopez. *Eternaut II* je ovog put nosio daleko drugačiju atmosferu. Autor je kroz njega kanalisao svoje zrelije radikalno levičarske i revolucionarne stavove, i delo je u velikoj meri politički manifest. Solano nije delio radikalizam svog prijatelja i saradnika, makar ne javno, pa se distancirao od ovakvog stripa. S razlogom, jer je neposredno nakon Osterheldovog nestanka vojska otela i Solanovog sina Gabrijela. Tek nakon što Solano pristane da sa celom porodicom napusti Argentinu, dobija priliku da spase sina. Solano Lopez se vratio u domovinu tek 1985. godine.

Osterheldov nestanak i smrt obavijeni su velom tajne. Brojni autori su pokušavali da proniknu u smrt svog kolege, ali detalji nisu poznati.

Grafiti sa parolama iz *Eternauta* i stensili i murali sa Putnikom kroz večnost, danas su jedno od obeležja Buenos Ajresa. Eternaut sa zidova grada podseća na desetine hiljada desaparesidosa u dubinama okeana, na bolnu prošlost Argentine i na obećanje bolje budućnosti za koju se vredi boriti. ¶

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

DRAGAN ILIĆ

Kontrolisana javnost i tajnost

Foto: Dalibor Danilović / Blic

Dok ste na RTS2 pratili maratonsko nadgornjavanje vlasti i opozicije u Skupštini, uz sav prateći folklor možda su vam promakle emisije iz programa "Trezor". Verovatno se nikada ne biste setili da je ove nedelje prošlo tačno 50 godina od Četvrte plenarne sednice CK SKJ, famoznog Brionskog plenuma, kada je Tito smenio svog najbližeg saradnika i potpredsednika Aleksandra Rankovića – druga Marka. Zahvaljujući urednici Bojani Andrić, koja je u arhivu uspela da iskopa neverovatno vredne snimke samog Plenuma, ali i informativnih emisija iz tih dana.

Iz današnjeg ugla, bio je to samo odlazak zloglasnog partijskog glavoseče i svemoćnog šefa Udbe. Za one bolje obaveštene, bio je to prvi jači zemljotres u zajednici bratskih naroda, kada su nastale pukotine po kojima se kasnije pocepala Jugoslavija. Pokazalo se da KPJ ne samo da nije jedinstvena snaga koja je odigrala istorijsku ulogu u decenijama pre toga, vodeći antifašističku borbu i posleratnu izgradnju zemlje. Partija je vratila nacionalno pitanje u žižu pažnje, dok smo na časovima marksizma sve do osamdesetih učili kako je nacionalno pitanje u svojoj suštini klasno i socijalno.

Osim inserata programa iz 1966, Bojana Andrić je uspela da gotovo hajdučki zaposedne jedan od studija na RTS-u i u njega dovede goste – istoričare dr Ljubodraga Dimića i dr Milu Bjelajca, koji su objasnili značaj ovog događaja i njegove reperkusije na život Jugoslovena u narednim godinama.

Govorilo se o Aleksandru Rankoviću kao najpouzdanijem čoveku Partije i Tita, oprečnim stavovima Kardelja i Tita iz 1962, o proširenoj sednici Izvršnog komiteta CK SKJ iz marta 1962. te raspravi o decentralizaciji i krizi međurepubličkih odnosa, Titovom Pismu i aprilskom govoru u Splitu, zatim o Ustavu iz 1963. i još mnogim detaljima indirektno i direktno vezanim za nastanak i zaključke Brionskog plenuma.

Podnaslov ove emisije simbolično glasi – Kontrolisana javnost i tajnost.

Tu upravo leži aktuelnost ove partijske spletke sa katastrofalnim posledicama.

Bojana je prepoznala gotovo trilerski dramski potencijal priče o Leki, ili Marku, koji je slepo pratio Tita do sopstvene propasti. Država koja funkcioniše u koridorima moći između Partije i Udbe, kao i upotreba novog medija masovne komunikacije, crno-belog TV programa. Do tada se spinovalo samo u Gutenbergovoj galaksiji, a smena Leke/Marka bila je veliki ispit za kontrolu masa putem televizije. Tada su samoupravljače verovatno prvi put da izvinite jebali u zdrav mozak, što se fantastično videlo iz TV priloga u "Trezoru".

Zamislite smenu šefa tajne policije za koju je znao samo najuži krug partijskog i vojnog vrha, o kojoj se nekoliko dana kasnije govori na televiziji. Prvo reporter govori o "nekim snagama" i "nekim pojavama i opasnostima", a zatim ekipe RTB-a snimaju sednice radničkih saveta u fabrikama tekstila u Beogradu gde se govori o tome ko je sve sumnjiv. Emisija se maštovito zove "7 beogradskih dana". Među anketiranima su i kojekakvi aparatčici, spremni da deklamuju i kafanski polemišu o "opsednutosti prisluškivanjem i špijuniranjem". Samo par dana pošto je Leka/Marko zglajzao, pa im se da izvinite po direktivi diglo pače!

Dodatni element dramske erotike ima, iz današnjeg ugla, bizarna priča o tome kako se Tito žalio da je u njegovoj spavaćoj sobi tobože pronađena oprema za prisluškivanje. Tada verovatno niko nije smeo da komentariše seksualnu konotaciju činjenice da je alfa mužjak SFRJ u poznim godinama i da bi snimci iz njegovog budoara mogli da otkriju impotenciju Partije i režima.

Na snimcima i transkriptima se takođe vidi još jedna simbolična praksa – svojevrsni partijski harakiri koji je Tito zahtevao od Rankovića, a on ga je svojevoljno sproveo do sopstvene smrti osamdesetih u Dubrovniku.

Bojana i "Trezor" ovakvim emisijama toliko su u stanju da zagolicaju maštu gledalaca – da kao posledicu osećam popriličan stepen frustracije.

Zamislite smenu šefa tajne policije za koju je znao samo najuži krug partijskog i vojnog vrha, o kojoj se nekoliko dana kasnije govori na televiziji

Prva je hronični problem "Trezora" sa resursima, zbog kojeg emisije nisu realizovane na boljem tehničkom nivou – do te mere da se razgovor završava jer sledeća ekipa RTS-a dolazi na snimanje u zauzeti prostor!?

Emitovanje ovakvih bisera pokazuje svrhu televizijske arhive i televizije kao najboljeg dokumenta vremena. Poslednjih 50 godina je toliko burno da bismo na dnevnom nivou mogli da pronađemo u arhivama tragove i svedočanstva onoga što nam se desilo. Na pomenutoj konstitutivnoj sednici Skupštine Srbije poslanici jedni druge prozivaju za greške iz prošlosti, za politički "minuli rad" kao da ne postoje sati i sati snimaka Dnevnika, sednica Skupštine, političkih emisija, mitinga, kao da kamere nikada nisu snimale gluposti koje su izgovarali. Ipak, umesto objektivnog pogleda na činjenice, umesto snimaka iz arhive iz poslednjih nepunih 30 godina parlamentarizma mi se i dalje držimo usmenih predanja. Televizija je očigledno neprijatan i zeznut svedok.

A što se Briona/Brijuna tiče, istorija tajnog snimanja se tamo još jednom vratila kada je Franjo Tuđman sazvao sastanak vojnog, policijskog i političkog vrha Hrvatske 31. jula 1995, uoči akcije Oluja. Neki od snimaka sa te sednice bili su osnova haških optužnica protiv hrvatskih generala Ante Gotovine, Ivana Čermaka i Mladena Markača i uzimaju se kao dokaz za tezu o zločinačkom poduhvatu zarad progona srpskog stanovništva. Generali su oslobođeni, Srbi su u kolonama napustili Krajinu i simbolično se završilo ono što je pre 50 godina počelo Brionskim plenumom. Političari zaboravljaju, narod najebe, "Trezor" pamti! ¶

OSTANAK ILI O(

Kako je jedno unutarstranačko pitanje dovelo u pitanje sudbinu Velike Britanije i Evropske unije

U četvrtak, 16. juna, oko četrdeset pet miliona britanskih glasača imaće priliku da se izjasni o sudbonosnom pitanju: da li Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske treba da ostane u Evropskoj uniji ili da je napusti. Za razliku od nekih referenduma koji su se sprovodili uoči raspada bivše Jugoslavije, britansko referendumsko pitanje je brutalno jasno formulisano, bez ikakvih "ali" ili "možda", baš kao u onoj besmrtnoj pesmi grupe "Kleš" iz osamdesetih. U trenutku kada ovaj tekst nastaje, najnovije ankete kažu da pobornici napuštanja EU vode sa 51 prema 49 odsto u odnosu na one koji žele da ostanu. Time postaje jasno da će nakon referenduma, ko god da pobedi, Britanija izaći kao duboko podeljena zemlja i da ništa neće biti isto kao pre glasanja. Ukoliko tanka većina gurne zemlju ka izlasku iz EU, čuju se upozorenja da će to imati teške i nesagledive posledice na samo za Britaniju i EU, već i za globalnu ekonomiju, ali ni prevaga glasova za ostanak ne znači da će pitanje biti skinuto sa dnevnog reda. Paradoks je u tome što je, po oceni mnogih, ova kriza potpuno nepotrebna i mogla se lako izbeći da su političari iz vladajuće Konzervativne stranke poveli malo više računa o dugoročnim nacionalnim interesima, a manje o svojim foteljama. Sada je, međutim, kasno, jer je duh odavno izašao iz boce. Kako su Britanci, koji važe za jedan od najrazboritijih naroda na svetu, doveli sebe i ostatak Evrope u ovu situaciju?

GAMBIT MARGARET TAČER

Za početak se treba podsetiti da ovo nije prvi britanski referendum na istu temu. Prvi je održan 1975. godine, u vreme vladavine Margaret Tačer koja je, šta god mislili o njoj, imala daleko jasniju viziju o položaju Britanije u svetu nego njeni naslednici. Tada se odlučivalo da li Britanija treba da ostane u Evropskoj ekonomskoj zajednici, a Tačer se, uprkos žestokim otporima iz sopstvene stranke, jasno založila za opstanak i čak se nije libila da se javno pojavljuje u bluzi sa dezenom od zastava svih zemalja članica. Pre toga je, međutim, uspela da u zamenu za taj stav ispregovara niz povlastica za Britaniju iz pravila koja važe za ostatak EU, pa je ostrvsko kraljevstvo zadržalo punu kontrolu nad svojom valutom i svojim granicama. Tada su Britanci sa ubedljivom većinom od 67 odsto glasali za ostanak, a ono što sada pokušava da uradi Dejvid Kameron, aktuelni premijer i vođa konzervativaca, u stvari je bled i bolno nespretan pokušaj da ponovi Tačerkin gambit. Kako stvari stoje, to će mu se olupati o glavu, jer postoji velika verovatnoća da će bez obzira na ishod referenduma izgubiti vlast i u državi i u stranci.

Stavljajući podanike Njenog veličanstva, koji su do pre neku godinu članstvo u EU doživljavali kao već rešeno pitanje, pred dilemu ili-ili, Kameron nije imao na umu samo "gvozdenu damu" Konzervativne stranke, nego sudbinu Džona Mejdžora, koji ju je nasledio, a zatim pao upravo na evropskom pitanju. Zaboravljajući da se jedan deo konzervativaca nikada nije pomirio sa ishodom referenduma, Mejdžor je 1993. podržao pristupanje Britanije Mastrihtskom sporazumu, nakon čega se tridesetak Torijevaca pobunilo i svrstalo uz opoziciju na glasanju o poverenju u Parlamentu. Mejdžorova vlada je pala, a konzervativcima je posle trebalo više od dve decenije da se vrate na vlast.

IZLAZAK DUHA IZ BOCE

Upravo da bi izbegao da mu se nešto slično desi, Kameron je u svoju izbornu kampanju dobrovoljno ugradio čvrsto obećanje da će pitanje ostanka u EU staviti na referendum na polovini svog drugog mandata i sada je prinuđen da ga održi. U vreme kada je to obećanje dao, EU je bila stabilnija i prosperitetnija nego

(P)STANAK

OBAVEZAN SMER ILI NALEVO KRUG: Kuda ide Velika Britanija
Foto: AP

danas, a solidna većina građana bila je za ostanak. Međutim, umesto da okonča potencijalnu pobunu u stranci, mogućnost referenduma imala je isti efekat kao mahanje krvavom šniclom pred kavezom sa divljim zverima. Strasti su se probudile, ne samo među konzervativcima već i u ostalim strankama, a talas izbeglica i finansijska kriza su poslužile za širenje straha od svega što nije autohtono i želju za povratkom u idilično doba opisano u kostimiranim serijama kao što je "Opatija Daunton". To što taj svet dobrodušnih plemića, poštenih seljaka i vrednih radnika koji u smiraj dana uz ugodno ćaskanje ispijaju zasluženu čašu šerija u zamku, odnosno kriglu piva u pabu, nikada nije postojao u stvarnosti, sada je sasvim irelevantno.

Ispostavilo se, naime, da laburisti nisu ništa manje podeljeni od konzervativaca kada je reč o EU, samo iz drugih razloga. Dok konzervativci vide EU kao pretnju britanskom suverenitetu, tradicijama i načinu života, levo krilo laburista je vidi kao kapitalistički projekat koji ima za cilj da radnicima oduzme teško stečena prava i trajno ih stavi pod jaram nadnacionalnih korporacija. Vođa laburista Džeremi Korbin, kome ovaj stav nije stran, mlako je podržao ostanak u EU, ali mu se tokom nedavnog govora omaklo toliko evroskeptičnih opaski da su ga evroentuzijasti zamolili da im više ne pomaže. Kada je reč o ostalim strankama, Liberalno demokratska partija je takođe podeljena, pa tako oko 60 odsto podržava ostanak, dok je Ukip Najdžela Faraža, predvidljivo, gotovo ceo za odlazak.

Referendumska kampanja bila je duga i prljava i po broju izrečenih laži, preterivanja i tonu sličnija američkim predsedničkim izborima nego uljudnom britanskom stilu. Bivši gradonačelnik Londona Boris Džonson i Kameronov glavni rival u stranci stavio se na čelo pokreta za napuštanje EU i obilazi zemlju "borbenim autobusom", iz koga sa montiranih zvučnika trešte antievropske parole. Osim što je otvoreno lagao o ceni (u funtama po glavi stanovnika) koju Britanci Briselu plaćaju kao članarinu, Džonson je nedavno uporedio EU sa Hitlerovim i Napoleonovim projektima porobljavanja Britanije u okviru nasilno ujedinjene Evrope, što mu je donelo mnogo kritika, ali i dosta potencijalnih glasova. Ni tvrdnje Kamerona i nekih drugih pobornika ostanka da bi izlazak iz EU doveo do totalnog finansijskog sloma Britanije i odmah potom do Trećeg svetskog rata nisu pomogle da se diskusija vrati u razumne okvire.

"VARVARI" PRED LAMANŠOM

Stvari su krenule od zla nagore nakon što su gotovo svi ugledni ekonomski eksperti i institucije glatko odbacili tvrdnje Džonsona i ostalih lidera kampanje za izlazak da bi Britanija privredno procvetala van EU i da bi zadržala sve beneficije koje pruža pristup zajedničkom evropskom tržištu, ali bez briselskih okova. Videvši da gube trku, pobornici izlaska su u poslednjoj fazi kampanje prebacili težište na migrante i opasnost od doseljavanja desetina miliona Turaka, Srba, Albanaca i ostalih "divljih" naroda čim se njihove zemlje učlane u EU.

Iako je blizu pameti da neće baš svi Turci i ostali odmah nagrnuti preko Lamanša i što nijedna od pobrojanih zemalja nema šansu da u bliskoj budućnosti dođe do članstva, pa i to što će i tada za građane novih članica niz godina važiti ograničenja za doseljavanje i rad u Britaniji (za Hrvate ta ograničenja još važe, uprkos članstvu), to se ispostavilo kao nebitan argument. Kampanja širenja straha je uspela preko svake mere, i pobornici izlaska su zahvaljujući njoj za poslednjih nekoliko nedelja najpre poništili značajnu prednost pristalica ostanka, a zatim poveli.

Šta će se stvarno dogoditi ukoliko se većina građana UK odluči za izlazak, teško je sa sigurnošću predvideti. Prema najgorem scenariju, potom će se Škotska čiji građani ogromnom većinom žele da ostanu u EU, vrlo brzo otcepiti od Britanije, a Severna Irska će se ujediniti sa Republikom Irskom. Istovremeno će, po ugledu na Britance, Holandija, Austrija i još nekoliko zemalja raspisati referendume za izlazak, što će u konačnoj varijanti dovesti do raspada EU, a ubrzo potom i NATO-a, ostavljajući Evropu na milost i nemilost nacionalista i Rusije koja već vreba bivše članice Varšavskog pakta. Taj scenario je, otprilike, ono što je Kameron imao na umu kada je pominjao Treći svetski rat.

Manje dramatični ishod bio bi da se EU posle kraćeg perioda nestabilnosti konsoliduje i da se zatim, oslobođena večite britanske opstrukcije, još čvršće ujedini oko nemačko-francuske osovine i zajedničke valute, što nije baš verovatno, ali nije ni nemoguće. A postoji i mogućnost da Britanija odluči da ostane, ali da populisti u kontinentalnom delu Evrope ipak organizuju referendume za izlazak, pa da se EU ionako raspadne. Kao u onoj pesmi Džoa Stramera pomenutoj na početku teksta: "Biće nevolja ako odem/ a biće ih duplo ako ne odem." To što konačni ishod ove zaista sudbonosne dileme trenutno zavisi od svega nekoliko desetina hiljada glasača, samo za sebe govori dokle mogu da dovedu ambicije i kratkovidost političara. ¶

DEJAN ANASTASIJEVIĆ

Genocid, genocid između ostalog

Turska i Nemačka su u privrednom, političkom i geopolitičkom smislu dovoljno upućene jedna na drugu, pa će trenutna napetost zbog Rezolucije o genocidu nad Jermenima izglasane u Bundestagu ipak ostati samo epizoda. Sa ožiljcima, naravno

SENKA NAD NEMAČKO-TURSKIM ODNOSIMA: Protesti Turaka u Istanbulu i zahvalnost Jermena u Bundestagu
Fotografije: AP

Usred nemačko-turske međudržavne narogušenosti trebalo bi podsetiti na činjenice. Sultan Abdul Hamid II obećao je 1878. godine Jermenima zaštitu od napada Kurda i autonomiju. To od Moskve iznuđeno obećanje sultan nikada nije ispunio, ali su Jermeni stvar shvatili ozbiljno. Njihove radikalne grupe su 1890. počele sa ubijanjem turskih državnih činovnika. Oslabljeno Osmansko carstvo u svom samrtnom grču prepustilo je do sada neutvrđeni broj svojih građana Jermena linču rulje podstaknute nadolazećim velikoturskim nacionalizmom. Kada su pripadnici Jermenske revolucionarne federacije, inače zagovornici terorističkih metoda za oslobođenje od turske vlasti, krajem XIX veka uzeli 150 talaca u istanbulskoj Otomanskoj banci tražeći autonomiju za svoj narod, a onda pobegli u Francusku, u istanbulskim pogromima nastradalo je između 6000 i 14.000 Jermena. Slični scenariji su se ponavljali na raznim mestima u carstvu. Procene o broju ubijenih Jermena u poslednjim decenijama pred Prvi svetski rat idu od 80.000 do 300.000. Jermeni su počeli da napuštaju Otomansku imperiju. Pred Prvi svetski rat njihov broj se već smanjio za trećinu.

ISTORIJA KAO RANA

Posle izgubljenih Balkanskih ratova urušavajuća turska imperija se radikalizovala prema manjinama kao prema nelojalnom elementu. Kada je izbio Prvi svetski rat, Osmansko carstvo i carska Nemačka postali su braća po oružju. Samo manji broj Jermena je prešao na stranu neprijatelja, kao u slučaju dobrovoljačkih jermenskih odreda koji su se pridružili Rusima. Međutim, ta većinska lojalnost nije ih izbavila. Mladoturski prvaci, pre svega Mehmed Talat-paša, hteli su da pod okriljem rata jednom za uvek reše "Jermensko pitanje". Definisali su Jermene kao unutrašnje neprijatelje, petu kolonu koju je potrebno deportovati ili čak uništiti. To je i ostvareno 1915. i 1916. godine. Procena broja žrtava varira između 300.000 i 1,5 miliona.

Ostalo je zabeleženo

General Vahib-Paša, zapovednik turske Treće armije, posle Prvog svetskog rata je pred komisijom koja je jedno vreme pokušavala da raspetlja klupko odgovornosti za masakre izjavio: "Deportacije Jermena su sprovedene u potpunoj suprotnosti sa ljudskošću, civilizacijom i časti institucija. Masakri i istrebljenje Jermena, otimačina i pljačka njihove imovine, bili su rezultat odluke koju je doneo Centralni komitet Komiteta za jedinstvo i progres." A to telo je bilo jezgro mladoturske revolucionarne vlasti.

Foto: *wikipedia.org*

U Osmanskom carstvu je uoči rata živelo oko dva miliona Jermena, a 1922. njihov broj je procenjen na 100.000. Sa tog stanovišta reči Talat-paše, izgovorene krajem leta 1915. u nemačkoj ambasadi u Carigradu, dobijaju jezivo tačan prizvuk: "Jermensko pitanje više ne postoji."

Političko vođstvo Nemačkog carstva imalo je podrobne informacije o zločinima počinjenim nad Jermenima. Nemački specijalni ambasador u Istanbulu Paul Graf Volf Meternih je u Berlin slao depeše sa predlozima da se turske savezničke svinjarije objave. Nemački kancelar Teobald fon Betman Holveg je odgovorio jasno da jasnije nije moglo: "Naš jedini cilj je da držimo Tursku na našoj strani sve do kraja rata, svejedno da li će pritom Jermeni propasti ili ne."

Postoje i časni izuzeci. Ostalo je zabeleženo da se nemački general Liman fon Zanders suprotstavio deportacijama i masakrima, zaštitivši Jermene u Carigradu i Smirni, uz pretnju da će upotrebiti oružje protiv napadača. Za većinu Jermena, koja je živela daleko na istoku zemlje, ovo je bila slaba uteha. Fon Zandersov izuzetak govori o ličnoj hrabrosti i časti, ali ne menja ukupnu sliku cinične vojno-političke kalkulacije Berlina, na kojoj je zasnovana nemačka istorijska suodgovornost koja će stotinu godina kasnije igrati važnu ulogu u nemačkom Bundestagu.

TIKVA JE (NA)PUKLA PROŠLE GODINE

Turska danas ponovo nasilno otvara jedno manjinsko pitanje – ovog puta kurdsko, a dvosmislen stav Ankare prema sunitskim fanaticima u Siriji ne prestaje da bude vruća tema poverljivih razgovora turskih i zapadnih diplomata. Rusko-turski odnosi su zbog obaranja ruskog aviona na tursko-sirijskoj granici blizu tačke zamrzavanja. Nemačka je dugo ostajala izvan inače širokog opsega koleričnih ispada turskog predsednika. Milioni nemačkih Turaka, njihova dvostruka državljanstva i njihovo poprilično rasprostranjeno oduševljenje za Erdogana činili su ih vezivnim tkivom između dve države. A tu niko nije želeo da se igra skalpelom.

Osim toga, Angela Merkel je preko Brisela isposlovala sporazum sa Turskom koji redukuje priliv izbeglica u Nemačku, što zaustavlja pad njene popularnosti i daje joj nadu da će u još jednom mandatu biti kancelarka, uprkos svim krizama.

Ta nemačko-turska idila je odavno na staklenim nogama. Naime, prošle godine su Jermeni širom sveta obeležili stotu godišnjicu od početka genocida. Nemački predsednik Joahim Gauk je tada u jednoj berlinskoj crkvi rekao: "Sudbina Jermena je primer za istoriju masovnih uništenja, etničkih čišćenja, proterivanja, pa i genocida kojima je na tako strašan način obeležen XX vek." Žestoka medijska reakcija u Turskoj o "ružnim rečima" nemačkog predsednika nije slutila na dobro. Novine Star su ogorčeno konstatovale da je Gauk Osmanlije prikazao skoro kao teroriste.

U isto vreme, Erdogan je napravio prvi mali korak prema Jermenima. "Ovog dana koji ima posebno značenje za naše jermenske sugrađane, sećamo se s poštovanjem svih osmanskih Jermena koji su izgubili život u okviru Prvog svetskog rata", rekao je turski predsednik. Pošto za Tursku, kao pravnu naslednicu Osmanskog carstva, genocida nad Jermenima nije ni bilo, ovo je ipak bio neki napredak. Erdogan nije imao nameru da, gluho bilo, izgovori tu strašnu reč "izvini". Rekao je da deli jermenski bol i da su kapije turskog srca širom otvorene za sve potomke osmanskih Jermena. Ni manje ni više.

Jednogodišnji intermeco koji je usledio prespavali su svi između Ankare i Berlina, osim možda opozicije u Bundestagu. Ko bi se bavio Jermenima kada su na pragu Sirijici? Ali procedura koja je pokrenuta u jednoj debati u Bundestagu prošle godine više se nije mogla zaustaviti. Rezolucija je na vrhuncu izbegličke krize već jednom odgađana, da bi se smanjila nervoza Ankare. Sada, kada se pokazalo da bi se na pogodan trenutak moglo dugo čekati, nemački parlament je preuzeo sve u svoje ruke.

ZVEZDANI TRENUCI ZELENOG ČERKEZA

Konzervativna kancelarka Angela Merkel, njen socijaldemokratski koalicioni partner, ministar ekonomije i vicekancelar Zigmar Gabrijel (oboje formalno podržavaju rezoluciju), ali i socijaldemokratski ministar spoljnih poslova Frank-Valter Štajnmajer, koji se protivi rezoluciji jer će polupati diplomatski porcelan, nisu prisustvovali glasanju – zbog neodložnih termina! Naravno, levica je to označila kao nedosledno. Gregor Gizi je čak rekao da je "ponižavajuće da se nemačka kancelarka ne oglašava na aktuelna kršenja ljudskih prava u Turskoj".

Šef Zelenih, Džem Ozdemir, koga analitičari kotiraju kao nemačkog ministra spoljnih poslova u mogućoj crno-zelenoj koaliciji nakon sledećih izbora, bio je jedan od inicijatora rezolucije. Tako je 2. jun, kada je dokument izglasan, njegov politički trijumf. Moralni kriterijumi su iznad političke pragme, nemačka odgovornost za nesprečavanje genocida, misao da je samo istina preduslov pomirenja, sve to je suštinski stav Zelenih.

Turski list "Hurijet" (Sloboda) je Džema Ozdemira odavno označio kao nekoga ko više nije Turčin: "Ozdemir je samo još po imenu jedan od naših." Takvu etiketu je Ozdemir zaslužio zalaganjem za prava manjina – u Turskoj. Ovoga puta je ulog veći. Ozdemir je jedan od 11 poslanika Bundestaga koji imaju tursko poreklo. Doduše, njegovi roditelji su turski Čerkezi, ali za te finese u ovoj međudržavnoj buci nema mesta. Ozdemir, kao i njegove kolege, bili su izloženi ogromnom pritisku turskih organizacija u Nemačkoj. Na društvenim mrežama je nazivan "jermenskom svinjom", crtani su mu Hitlerovi brčići. No, njemu nije padalo na pamet da odustane od toga što je sam inicirao. »

On je konstatovao: "Kada izađem iz Bundestaga, neću biti uhapšen. Neće me prebiti ili ubiti. A to ne važi za one koji se u Turskoj zalažu za suočavanje sa prošlošću."

Jedna turska organizacija je upozoravala na posledice koje bi rezolucija mogla imati na nemačko-turski suživot u Nemačkoj, ali i u Turskoj, jer, kako se navodi, samo u području Antalije živi 30.000 Nemaca. A jedan savez nemačkih Turaka je napisao i-mejl u kome se tvrdi da 90 odsto Turaka optužbu za genocid doživljava kao klevetu. I turski predsednik je lično zivkao nemačku kancelarku, pokušavajući da spreči ono što se zbilo 2. juna. Skoro jednoglasno je usvojena rezolucija u kojoj se na četiri mesta spominje genocid. Spominje se i nemačka suodgovornost. I formula "istinom do pomirenja".

PREBROJAVANJE KRVNIH ZRNACA

Mada se nemačka politika trudila da predmet rasprave ostane "genocid nad Jermenima, a ne procena Erdogana", kako je rekao socijaldemokrata Rolf Micenih, turski predsednik iz sopstvenih ideoloških razloga mora doživeti rezoluciju kao zabijanje prsta u oko. Naime, Erdogan je sa svojim novoosmanskim liderskim ambicijama više nego bilo koji kemalistički predsednik pre njega uronjen u otomansko doba, jer tamo traži svoje uzore i inspiraciju za tursku budućnost. A velika prošlost sa sramnom mrljom genocida više nije tako bajkovita. Elementi horora u istoriji skoro svake imperije svakako jesu činjenice, ali novovremeni imperatori više vole sapunice.

Turski predsednik je, govoreći pred studentima, izričito zatražio analizu krvnih zrnaca jedanaestoro nemačkih poslanika turskog porekla, jer, kako je rekao, onaj čijim žilama teče turska krv ne može svoj narod optužiti za genocid. U turskim gradovima su se pojavili leci sa licima ovih poslanika i porukom da ljudi dobro zapamte ta lica, ako se pojave u otadžbini, da im se pokaže kako im ništa nije zaboravljeno.

Jaka retorika, ali na međudržavnom nivou stvari se verovatno neće zatezati do pucanja. Jer postoje oblasti u kojoj obe strane mogu mnogo više da izgube. ¶

DRAGOSLAV DEDOVIĆ

Autor je glavni urednik programa Dojče velea na srpskom jeziku

Ima li socijalizma bez nafte

U senci političkih i ekonomskih previranja u Brazilu, koja su kulminirala parlamentarnim opozivom levičarske predsednice Dilme Rusef, na tlu Južne Amerike istovremeno se odvija još jedna velika geopolitička drama. Ovoga puta u socijalističkoj Venecueli, kojoj preti politički i ekonomski kolaps

Bolivarska republika Venecuela, zemlja koja ima najveće rezerve nafte u svetu, suočava se sa državnom krizom bez presedana. Permanentni sukob levičarske vlasti, koju predvodi predsednik Nikolas Maduro i desničarske opozicije, kao i dramatično posrtanje venecuelanske ekonomije i privrede, najavljuju neizvesna vremena u toj zemlji. Moglo bi se reći da kriza u Venecueli otkucava kao tempirana bomba, čija bi razorna detonacija mogla imati teške posledice po ukupne prilike u Južnoj Americi, možda i šire.

KRATAK ISTORIJAT KRIZE

Venecuela je zapala u političku krizu nakon ubedljive pobede opozicije na parlamentarnim izborima u decembru prošle godine, kada je, prvi put posle 1999, desnica bila većinski podržana od strane građana te zemlje. Punih četrnaest godina Venecuelu je, sve do svoje smrti 2013. godine, vodio harizmatični populistički lider Ugo Čavez, koji je – pre svega zahvaljujući ogromnim prihodima od prodaje nafte – stvarao gotovo oglednu socijalističku državu na tlu Latinske Amerike.

Čavez je nacionalizovao ključna strateška preduzeća, čak i ona sa inostranim kapitalom, a prihodi ostvareni usled istorijski visokih cena sirove nafte na svetskom tržištu u prethodnoj deceniji, omogućili su Venecueli da značajno poveća javnu potrošnju. Državna sredstva trošena su na ambiciozne, mada i opravdane socijalne programe namenjene najugroženijim stanovnicima. Čavezova administracija delila je zemlju siromašnim seljacima, a velika sredstva izdvajana su za sistem univerzalne zdravstvene zaštite i izgradnju socijalnih stanova. Prema zvaničnim podacima Svetske banke, zbog toga su ekonomski rast i preraspodela resursa u Venecueli "doveli do značajnog smanjenja siromaštva, sa čak 50 odsto u 1998. godini, na oko 30 odsto u 2013", a značajno je umanjena i društvena nejednakost.

Međutim, svetska ekonomska kriza, drastičan pad vrednosti sirove nafte na svetskom tržištu, kao i loše sprovođena ekonomska politika, iz korena su izmenili situaciju. Kako navodi američki "Blumberg", ova zemlja, koja je 2005. imala najveći bruto doprinos po glavi stanovnika na čitavom južnoameričkom kontinentu, danas je na petom mestu, iza Čilea, Kube, Urugvaja i Paname.

S obzirom na to da Venecuela nije štedela i akumulirala kapital od nafte stečen tokom ekonomskog buma, kriza je snažno zakucala na njena vrata i preti da zbriše sva socijalna dostignuća iz perioda Čavezove vladavine. Kako bi izbegla bankrot, Venecuela se okrenula Aziji, a posebno Kini, koja je tokom prethodne decenije omogućila zvaničnom Karakasu zajmove i investicije u vrednosti od 50 milijardi dolara.

VANREDNO STANJE

Aktuelni šef države, nekadašnji Čavezov potpredsednik Nikolas Maduro, bio je nedavno primoran da zbog krize proglasi

PRISTALICE MADURA NA ULICAMA KARAKASA: Podrška i strah od budućnosti
Foto: AP

vanredno stanje u zemlji. On je optužio Organizaciju zemalja izvoznica nafte (OPEK) i SAD da planiraju da svrgnu sa vlasti njegovu levičarsku vladu. Po njegovim rečima, Vašington primenjuje "agresivan pritisak" kojim želi da spreči postizanje sporazuma između članica i nečlanica OPEK o stabilizovanju naftnog tržišta.

Međutim, venecuelanska skupština u kojoj većinu čine poslanici stranaka koje su opozicija Madurovoj Socijalističkoj partiji, odbacila je ovu uredbu uz konstataciju da uvođenje vanrednog stanja "produbljuje ozbiljan poremećaj ustavnog i demokratskog poretka Venecuele" i da je Maduro "donošenjem ove odluke ignorisao Ustav". Najviše pravosudno telo, Vrhovni sud, koji je do sada podržavao odluke izvršne vlasti, saopštio je da je odluka predsednika Nikolasa Madura o uvođenju vanrednog stanja "u skladu sa Ustavom".

Nije, međutim, samo OPEK u nesaglasju sa venecuelanskom vladom. I Organizacija američkih država (OAS) pozvala je na hitno održavanje sastanka regionalnih vlada kako bi se procenilo stanje demokratije u Venecueli. Ako dvotrećinska većina odluči da vlasti u Karakasu ozbiljno podrivaju demokratiju,Venecuela bi mogla da bude suspendovana iz ove organizacije. Šef OAS-a, Urugvajac Luis Almargo, u sukobu je sa venecuelanskim predsednikom Madurom, koji ga je optužio da je "izdajnik" i agent CIA, dok je Almargo odbacio optužbe i nazvao Madura "jadnim diktatorom".

KAKO DO REFERENDUMA

Opozicija u Venecueli zatražila je raspisivanje referenduma o opozivu predsednika Venecuele i u tu svrhu prikupila je 1,85 miliona potpisa. Uprkos činjenici da Maduro gubi na popularnosti – istraživanja pokazuju da čak 63 odsto građana te zemlje smatra da bi predsednik trebalo da napusti svoju funkciju ili da bude opozvan ove godine – opozicija mora da prikupi skoro četiri miliona potpisa kako bi uopšte bio sazvan takav referendum. Po Ustavu, opoziv šefa države moguć je na polovini njegovog mandata, što u slučaju Nikolasa Madura važi samo do kraja ove godine. Opoziciji se zato žuri, jer ukoliko bi Maduro izgubio na referendumu i napustio položaj do kraja 2016, bili bi održani novi predsednički izbori, koji bi opoziciji omogućili potpuno preuzimanje vlast u toj zemlji. Međutim, u slučaju da predsednik Venecuele, kome funkcija ističe 2019, položaj izgubi u poslednje dve godine mandata, njegovo mesto će preuzeti sadašnji potpredsednik države Aristobulo Isturiz, koji je Madurov saradnik i takođe pripadnik Socijalističke partije.

Opozicija se nada da bi referendum o opozivu predsednika mogao da bude organizovan već krajem novembra ove godine. Za opoziv, međutim, nije dovoljna prosta većina glasova, već opozicija mora da dobije više glasova nego što je Maduro osvojio na izborima 2013. godine. Tada ga je podržalo sedam i po miliona glasača. Predsednik Venecuele, inače, pozvao je svoje pristalice da započnu "generalni štrajk" i "pobunu", ukoliko opozicija uspe u nameri da ga na referendumu ukloni sa čelne pozicije u državi. On je ukazao i na nedavnu smenu levičarske predsednice Dilme Rusef u susednom Brazilu, smatrajući da je to jasan znak da je on sledeći na redu.

RESTRIKCIJE I NESTAŠICE

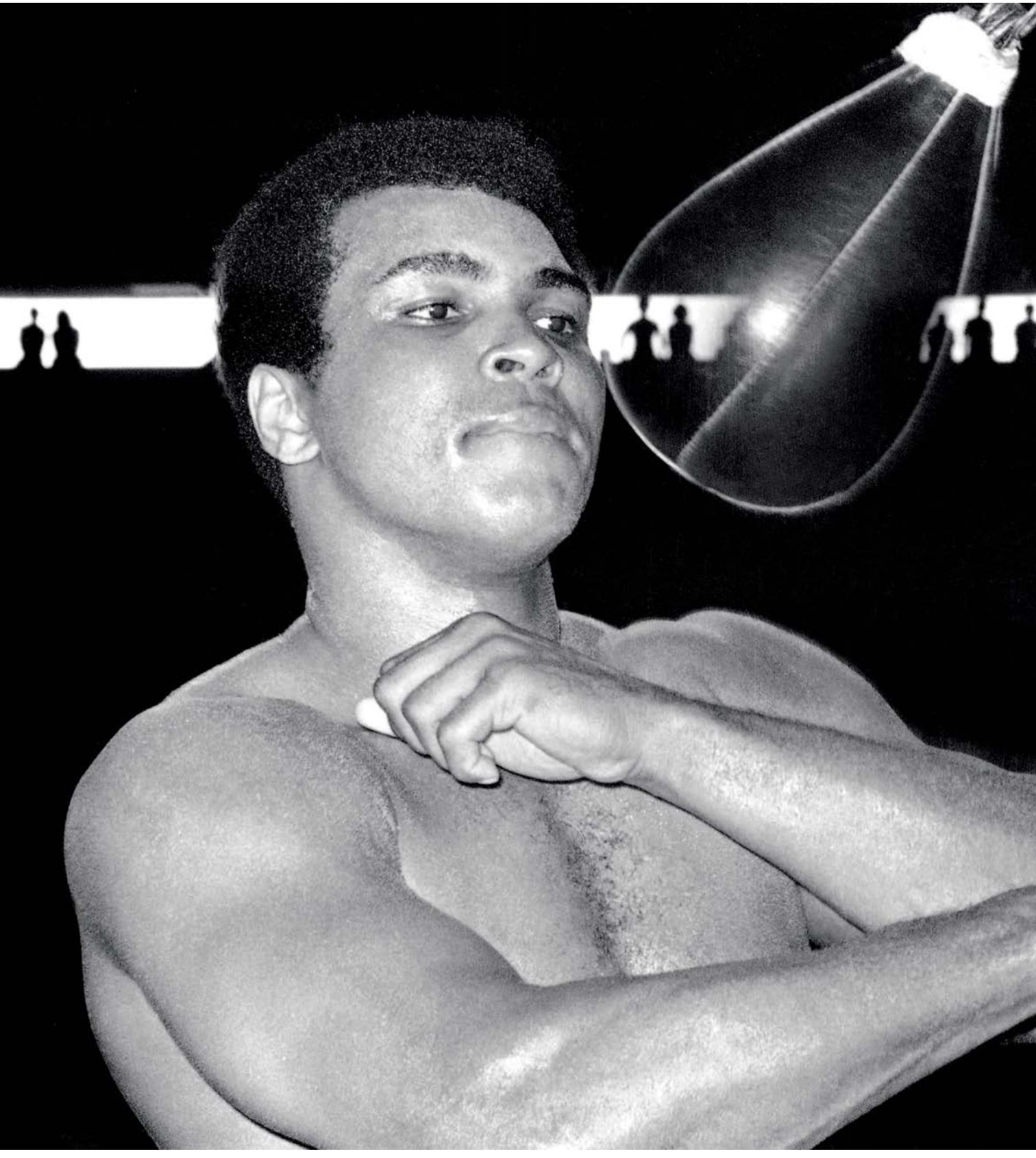
Uprkos ekonomskoj krizi koja je ispraznila državnu kasu, predsednik Maduro naredio je povećanje minimalnih plata za 30 odsto, kako bi se umanjili negativni efekti hiperinflacije i stagnacija privrede. Ova odluka objavljena je svega dva meseca nakon prethodnog povećanja minimalaca od 25 odsto 1. marta ove godine. Prema procenama ekonomista, inflacija u Venecueli ove godine premašiće 700 procenata. Bruto domaći proizvod Venecuele prošle godine je opao za 5,7 odsto, a vlada je bila primorana na drastične mere štednje. Radnici u javnom sektoru odnedavno rade samo dva dana sedmično, dok agencija Rojters navodi i da je katastrofalna suša koja je pogodila ovu zemlju uzrokovala da nivo vode u ključnoj venecuelanskoj hidroelektrani Guri padne na "kritično nizak nivo". Ova elektrana, inače, obezbeđuje čak dve trećine energetskih potreba Venecuele, pa je zemlja primorana na sve češće restrikcije struje. Predsednik Maduro, međutim, smatra da je za krizu u energetskom sektoru odgovoran klimatski fenomen *el ninjo*, koji je prouzrokovao katastrofalnu sušu. Zvanični Karakas morao je delimično i da promeni vremensku zonu, pomerajući sat za 30 minuta unapred, radi dodatne uštede električne energije dodavanjem pola sata dnevne svetlosti.

Suočena sa brojnim izazovima, sva je prilika da će se Venecuela na duži rok oprostiti od snova o političkoj i ekonomskoj samostalnosti i pravednijem društvu. Podjednako ugrožena je i ideja Uga Čaveza o "socijalizmu XXI veka" i njegova borba protiv neoliberalnog kapitalizma, kojom je iskreno osvojio srca birača u Venecueli i brojnih levičara širom sveta. Ne bi, ipak, valjalo da alternativa tome bude nova spirala haosa u Južnoj Americi i era novih državnih udara, pučeva ili militarističkih hunti, potpomognutih od strane uticajnih spoljnih faktora. A na primeru Venecuele ili Brazila videće se u kom pravcu će se kretati i čitav latinoamerički kontinent.¶

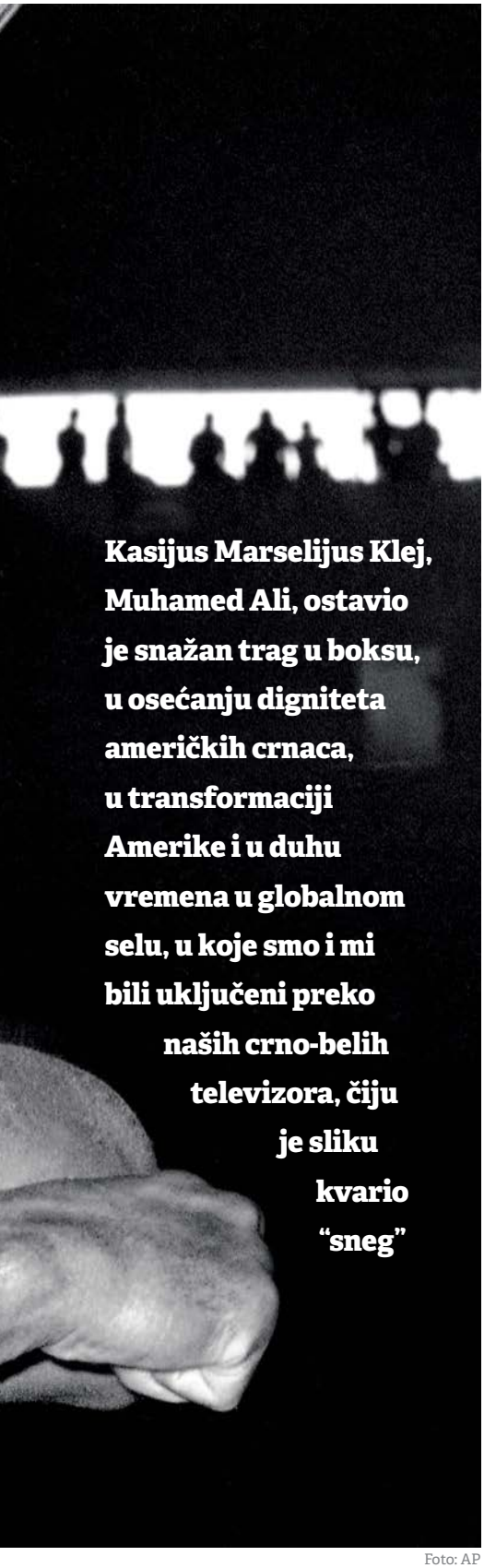
UROŠ MITROVIĆ

 Muhamed Ali (Kasijus Klej) – (1942–2016)

REKVIJEM ZA

TEŠKAŠA

Kasijus Marselijus Klej, Muhamed Ali, ostavio je snažan trag u boksu, u osećanju digniteta američkih crnaca, u transformaciji Amerike i u duhu vremena u globalnom selu, u koje smo i mi bili uključeni preko naših crno-belih televizora, čiju je sliku kvario "sneg"

Foto: AP

U filmu *Rekvijem za teškaša*, boksera Montana Riveru koji završava karijeru pateći od takozvane bokserske demencije (*dementia puglica*, hronična traumatska encefalopatija), igrao je 1962. godine rudimentarno ubedljivi Antoni Kvin. (U domaćoj verziji, u toj ulozi je bio Bata Živojinović i smatrao ju je svojim najboljim ostvarenjem.) Na početku filma, da li pred nosom ruiniranog Montana Rivere da li gledalaca, sevaju pesnice mladog, brzog boksera čije vreme dolazi, a koji jamačno ne naslućuje da priča ima tragičan kraj.

Tu filmsku epizodu je igrao pravi bokser, junak naše priče Kasijus Klej iz Lujvila, Kentaki, SAD. Legenda kaže da su mu, kada je imao 12 godina, ukrali bicikl, pa je on, želeći da prebije kradljivca, zamolio lokalnog policajca da ga poduči bokserskoj veštini, a ovaj ga je uputio na bokserski ring, tu retku rampu sa koje su crnci povremeno lansirani ka zvezdama.

Deset godina kasnije, na Olimpijadi u Rimu 1960. godine, zgodni Kasijus Klej osvaja zlatnu medalju pobedom nad Poljakom Tadeušom Valasekom. U rodnom gradu ga dočekuju svečano, ali su posle toga njega i njegovog prijatelja odbili da usluže kafom u restoranu rezervisanom samo za belce, pa se mladi olimpijac potukao sa nekom belom bandom. Kasnije je pričao da je tada bacio zlatnu olimpijsku medalju u reku Ohajo. Neki njegovi prijatelji su kasnije relativizovali tu priču, koja je prerasla u metaforu, tvrdeći da je Klej medalju izgubio godinu dana nakon što ju je osvojio, ili da su je otkupili neki belci...

Bilo kako bilo, istorija rasnih sukoba u Americi se u priči o junaku naše priče delimično prepliće sa istorijom boksa i istorijom rasne segregacije.

SIMBOL STRAHA BELE AMERIKE

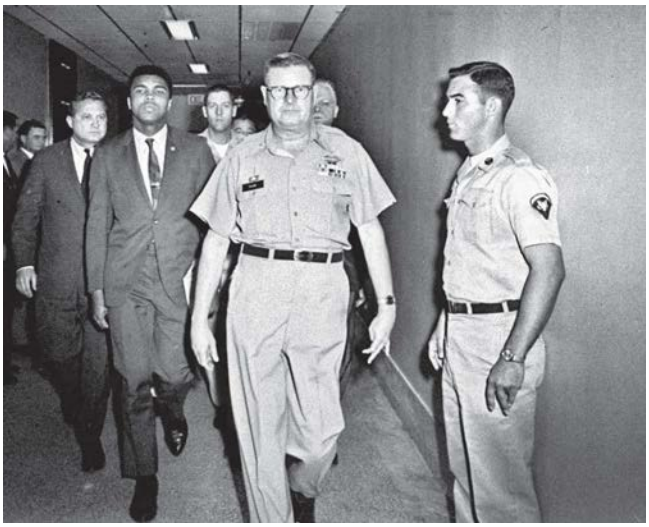
Džek Džonson je uzdrmao svet boksa kada je 1908. postao prvi Afroamerikanac svetski šampion u teškoj kategoriji i postao "simbol straha bele Amerike". Bivši šampion Džim Džefris se vratio iz penzije samo da se bori sa "crnčugom", da pokaže "da je beli čovek bolji od crnca". Kada ga je Džonson srušio, izbili su neredi širom zemlje, kakvi se neće ponoviti sve do ubistva Martina Lutera Kinga 4. aprila 1968.

Bokserski šampioni Jozef Džo Luis i Flojd Paterson su zato pažljivo predstavljani kao američke patriote, naročito Džo Luis, zbog učešća u američkoj vojsci u Drugom svetskom ratu. Ratni veterani susretali su se po povratku sa istom onom segregacijskom zabranom sa kojom se suočio mladi olimpijac Klej, čije penjanje na vrh pada u vreme velikog meteža u Sjedinjenim Američkim Državama. Taj metež se podigao u aprilu 1963. u Birmingemu, Alabama, a rezultirao je pohodom četvrt miliona ljudi iz svih krajeva zemlje na Vašington u avgustu te godine. Tada je prečasni Martin Luter King mlađi izgovorio istorijske reči: "I have a dream!" Taj marš je uticao da predsednik Džon Ficdžerald Kenedi da podršku za donošenje zakona građanskim pravima.

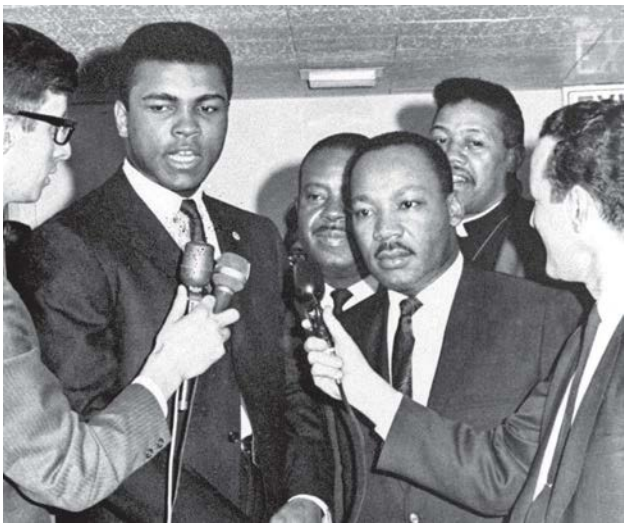
Pre tog vremena Klej je bio pod jakim utiskom koji je na njega ostavilo ubistvo Emeta Tila 1955. godine, jedno od onih rasno motivisanih ubistava koja i danas, kad se tamo mnogo toga promenilo, izazivaju masovni revolt.

Pre odlaska na Olimpijadu u Rim Klej se u Harlemu 1959. sreo s Nacijom islama, a na promenu njegove vere, političku inteligenciju, i na kraju, na promenu njegovog imena, kažu da je presudno uticao Malkolm X, koji je bio neka vrsta njegovog mentora i starijeg brata.

Malkolm X je ostao siroče sa šest godina nakon što je njegov otac ubijen, a kada je njegova majka smeštena u duševnu bolnicu imao je trinaest godina. Nakon toga je živeo u nizu hraniteljskih porodica. Zbog krađe i provale otišao je u zatvor, gde je postao član Nacije islama, a nakon pomilovanja 1952. godine postao je jedan od najuticajnijih lidera te organizacije, koja je promovisala crnu nadmoć, zalagala se za odvajanje crnih i belih Amerikanaca, i odbacivala pokret za građanska prava i politiku integracije koju je taj »

NE VIJETNAMU: 1967.
Foto: AP

SA MARTINOM LUTEROM KINGOM: 1967.
Foto: AP

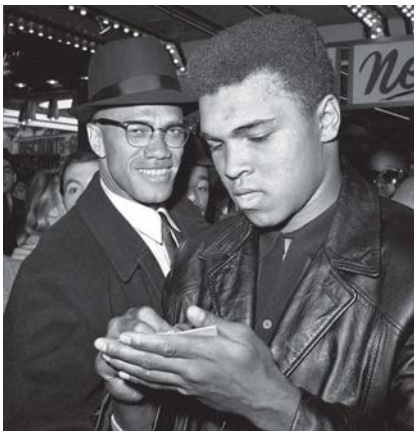
pokret zastupao.

Do marta 1964. Malkolm X je postao razočaran Nacijom islama i njenim liderom Ilajahom Muhamedom, pa je nakon putovanja po Africi, Bliskom istoku i hadža u Meki, odbacio Naciju islama, porekao rasizam, osnovao novu muslimansku džamiju, pa nastavio da proklamuje panafrikanizam, crno samoopredeljenje i crnu samoodbranu.

Nekoliko meseci nakon završetka putovanja po islamskom svetu Malkolm X je ubijen u Harlemu, u februaru 1965, navodno po naredbi Ilajaha Muhameda, mada neki sumnjaju da je prste u tome imao i FBI, pošto su crni muslimani tada nazivani pretnjom za SAD. Osuđena su trojica napadača, tri člana Nacije islama s kriminalnim dosijeima...

Kada je Malkolm X raskinuo sa Nacijom islama, Kasijus Klej ga nije pratio, zbog čega se kasnije kajao. Imitirajući Malkolma X, on se svog prezimena odrekao, pa se najpre nazvao Kasijus X. Pričao je kako simbolički briše prezime, jedno od onih koja su crncima davali beli gospodari, a i da prezime Klej (glina) asocira na nešto prljavo. Njegovi preci su, kako izgleda, dobili prezime, a on puno ime dostojno nekog rimskog senatora, po republikanskom političaru Kasijusu Marselijusu Kleju, abolicionisti, Linkolnovom izaslaniku u Rusiji tokom američkog građanskog rata...

Ali se odriče i hrišćanstva, tumačeći ga kao instrument porobljavanja crnaca uz pitanja: "Zašto je Hrist belac?", "Zašto su svi anđeli beli?", "Gde je crni anđeo?" i "Zašto se za ucenu na engleskom kaže *blackmail*, a predsednik živi u *Beloj* kući?" Hronike kažu da su ga menadžeri

MALKOLM X I MUHAMED ALI: 1964.
Foto: AP

nagovarali da ne priča ništa o svojim vezama s Nacijom islama, da ne bi uvredio "belu Ameriku", ali on je objavio da se zove Muhamed Ali posle druge pobede nad Sonijem Listonom koja mu je donela titulu.

Taj Čarls Liston zvani Soni, čija se tačna godina rođenja ne zna, rođen u porodici s bezbroj dece, polupismen, nezaposlen, vodio je u mladosti bandu pljačkaša. Nije se žalio na zatvor – govorio je da je tamo imao tri obroka dnevno. U zatvoru ga je neki sveštenik naveo da trenira boks i isposlovao mu uslovno puštanje na slobodu. Kada je počeo da boksuje za pare, izgleda da mu je pomagala mafija, koja je u to vreme kontrolisala bokserske ringove i s njima povezane kladionice, a izgleda da se uzgred bavio i reketiranjem. Govorilo se da ima više pobeda nokautom nego meseci u zatvoru.

LETI KAO LEPTIR, UJEDA KAO PČELA

Kada je olimpijski pobednik Kasijus Klej postao profesionalni bokser, sam je počeo da gradi sopstveni mit hvalisavog boksera koji leti kao leptir, a ujeda kao pčela, a takav je bio i kada je ušao kao autsajder u meč protiv Sonija Listona. Govorio je o njemu drsko kao ptica rugalica, razgoneći strah i izazivajući snažnog tromog boksera, koga su u tadašnjoj štampi punoj negativnih stereotipa nazivali "Veliki Medved", "Gorila", "Zver iz džungle", "Hodajuća smrt".

Za njihov meč 25. februara 1964. bila je prodata samo polovina karata. Posle udarca gonga, mladi brzonogi Klej je kružio oko Listona, stekao naklonost publike i pobedio. U drugom meču ga je nokautirao posle samo 48 sekundi borbe, udarcem koji većina posmatrača nije ni videla, pa se širila sumnja da je meč namešten. Neki kažu da je Liston pre meča teško pio. Umro je relativno brzo nakon gubitka titule – u decembru 1971. supruga ga je našla u stanu u Las Vegasu, bio je već nedelju dana mrtav i iz stana se širio miris raspadanja.

Zbog veza sa crnačkim radikalima, Kleja, Muhameda Alija, "bela konzervativna Amerika" je u to doba smatrala nepoželjnim. Noć pre borbe za titulu u teškoj kategoriji u Las Vegasu, 22. novembra 1965. godine, na drugu godišnjicu atentata na predsednika Džona Ficdžeralda Kenedija, Frenk Sinatra je ugostio Flojda Patersona u svom apartmanu, govoreći mu da ljudi u Americi računaju na njega. Sportski novinari, poznate ličnosti i veliki deo javnosti okupili su se iza Patersona, nadajući se da bi on mogao vratiti titulu u ruke "pravog Amerikanca". Paterson je izjavljivao da će poraz "ne-Amerikaca" Kleja (nije priznavao njegovu promenu imena u Ali) biti njegov najveći doprinos građanskim pravima...

Klej je zauzvrat mučio Patersona čitavih dvanaest bolnih rundi dobacujući

Klej i mi

Muhameda Alija ovde kod nas češće pominju kao boksera, a ređe kao jednog od simbola šezdesetih, uz sada pokojne Džona i Roberta Kenedija, Džona Lenona, Martina Lutera Kinga. Kažu da je i borac protiv afričkog aparthejda Nelson Mandela bio inspirisan hrabrošću tog boksera.

BORBA GLADIJATORA, FREJZER I ALI: Manila 1975. Foto: AP

Gledano kroz prizmu masovne kulture, Kasijus Klej, alijas Muhamed Ali, bio je novi heroj globalnog sela. "Trilla in Manila" je bila zahvatila i nas ovde, koji smo se uključivali u to Makluanovo globalno selo preko crnobelih televizora, čija je slika često imala "sneg", pa i nismo najbolje mogli da vidimo udarce koji su obarali ta brda mišića i potkopavali zdravlje tih grdosija, ali smo razumeli "dramsku pozadinu".

Boks je tada bio televizijski sport više nego danas, a kod nas je još bio neka vrsta "narodnog sporta", u medijima opisivanog kao "plemenita veština", a glorifikovanog kroz urbane mitologije. Prepričavale su se anegdote o Pavlu Šovljanskom, koji zauzima gard kad god naiđe tramvaj i zazvoni.

Bokserska navijačka tenzija se kod nas negovala još od 1957, kada je kragujevački bokser Dragoslav Jakovljević Babeja, "zlatna levica jugoslovenskog boksa", koji se posle preselio u Čikago, osvojio bronzanu medalju u Pragu pobedivši šampiona s prethodnog prvenstva Genadija Šetkova, i kada mu je, po ovdašnjem opštem mišljenju, voljom ruskih sudija oduzeta pobeda nad Poljakom Zbignjevom Pjertiškovskim. Jovan Gligorijević u knjizi *Leva strana Lepenice* se priseća kako se radovao kada je tog Pjertiškovskog u Rimu isprašio junak naše priče Kasijus Klej. Neko voli boksere zbog klađenja, a neko zbog iluzije da se biju umesto nas. Sociopsihološki gledano, u tadašnjoj sportskoj politici boks je možda bio i oblik "socijalizacije nasilja".

mu: "Hajde, Amerikanac! Hajde, beli Amerikanac! Čiča Toma! Crnac belog čoveka!" Fizički, psihički, politički i verski ponižavao je bivšeg šampiona. Ipak, Paterson je bio samo sparing partner u dolazećoj Alijevoj borbi s većim protivnikom, sa vladom Sjedinjenih Američkih Država.

U vreme ogromnih socijalnih promena u SAD, kada je u žiži bilo rasno pitanje, Muhamed Ali se držao formule nekadašnjeg šampiona Džonsona o "strašilu za belu Ameriku" i gradio imidž koji ga je pretvarao u simbol crnačkog ponosa.

Pored pokreta za građanska prava, rat u Vijetnamu je u to vreme imao veliki uticaj na crnce u Americi, između ostalog i zbog činjenice da su činili 11 odsto ukupne populacije, a 27 odsto onih koji su stradali u Vijetnamskom ratu.

Muhamed Ali nije hteo takvu sudbinu i 28. aprila 1967. je otišao u vojni regrutni centar u Hjustonu da izjavi da ne želi da položi vojničku zakletvu, pozivajući se na verska uverenja. Na Kleja je u tom kontekstu, pored Malkolma X, možda uticao primer verskog islamskog vođe Ilaja Muhameda, koji je ranije ležao u zatvoru pet godina zbog odbijanja da se 1942. regrutuje za učešće u američkim jedinicama tokom Drugog svetskog rata. Kada je Muhamed Ali izašao iz regrutnog centra, njegovi navijači su uzvikivali: "Ako on ne ide, ne idemo ni mi." Taj gest osvajača olimpijske medalje je ozlojedio "belu Ameriku", a većina mejnstrim medija ga je osuđivala.

Na drugoj strani, taj bokser je postao sve prihvatljiviji među onim Amerikancima koji su se protivili ratu u Vijetnamu. Piše mu i čuveni britanski filozof i pacifista Bertrand Rasel, poručujući mu kako nema sumnje da će ljudi koji vladaju Vašingtonom pokušati da ga slome kao simbol sile koju nisu u stanju da unište – svest jednog naroda da potlačeni ne treba da kleče.

Osveta imperije Alija stiže brzo: 28. aprila 1967, istog dana kada je odbio da položi zakletvu, njujorška bokserska komisija je na neodređeno vreme suspendovala njegovu licencu i oduzela mu naslov svetskog prvaka u teškoj kategoriji. Komisije u svim drugim američkim državama su sledile taj primer. Dva meseca nakon što je izgubio šampionski pojas, bela porota posle samo dvadeset minuta razmatranja osuđuje Alija na kaznu od pet godina zatvora i na globu od deset hiljada dolara.

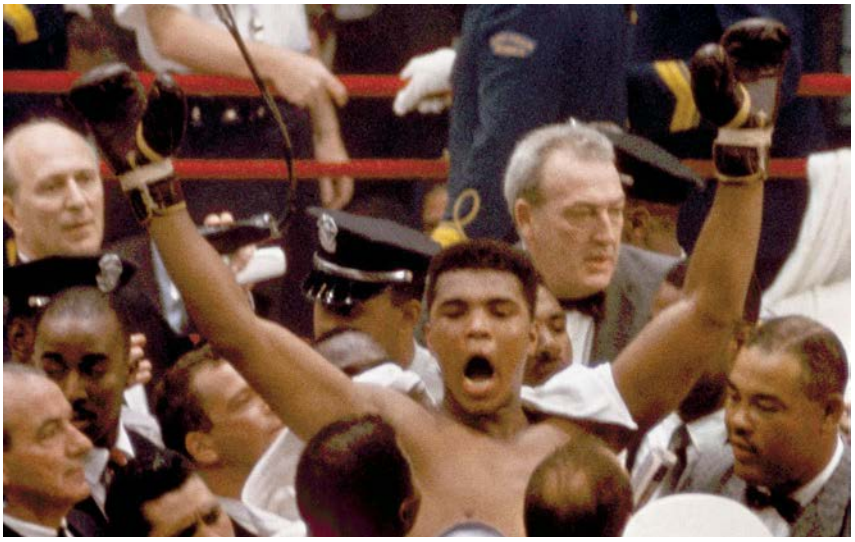
Sledi serija javnih osuda: senat u njegovoj rodnoj državi Kentaki u svojoj rezoluciji kaže kako je Ali uvredio sve verne građane Kentakija i hiljade ljudi koji su dali svoje živote za zemlju. Protiv njega okreću i crne sportiste: legendarni igrač bejzbola Džeki Robinson i bivši bokserski šampion Džo Luis takođe ga javno osuđuju zbog odbijanja da se bori u Vijetnamskom ratu. Godine 1968. Ali ne uspeva da se odbrani pred Apelacionim sudom i ne može da napusti zemlju jer mu je oduzet pasoš.

On nastavlja da iskazuje svoje radikalne stavove, mada su u početku oratorske veštine tog boksera daleko od rafiniranih, a po nekim hroničarima, u početku je to bilo samo proislamsko brbljanje. U jednom intervjuu govori kako oni koji sklope međurasni brak zaslužuju smrt, na šta mu sagovornik prigovara da se njegov rečnik ne razlikuje od jezika Kju Kluks klana.

Međutim, govorničke sposobnosti ovog boksera se tokom vremena poboljšavaju. Mnogi studenti su sa simpatijama slušali njegove stavove o vladi, a liberalni krugovi koji gaje "revolucionarni šik" govore kako Ali igra pozitivnu ulogu u "američkom narativu". Neki će čak reći da je Ali, uprkos suprotstavljenim ideologijama kojima su pripadali, postao deo istog pokreta koji oličava Martin Luter King. Neki veruju i da je Ali svojim primerom podstakao velečasnog Martina Lutera Kinga da govori ne samo o položaju crnaca, već i protiv rata u Vijetnamu. U svakom slučaju, on je pohvalio Alija zbog njegove hrabrosti i podržao njegovu odluku da odbije da ide u rat.

MOLITVA ZA NOKAUT

Atmosfera u Americi s vremenom se promenila i Muhamed Ali, posle mnogo peripetija, dobija spor pred Vrhovnim sudom, koji ga 1970. godine sa 8:0 glasova u njegovu korist oslobađa kazne. »

"JA SAM NAJVEĆI": Posle pobede nad Sonijem Listonom, 1964.
Foto: AP

Bokserska komisija države Džordžije dala je potom Aliju dozvolu da boksuje, pa je on nakon skoro tri godine odsustva iz ringa govorio da se konačno oseća kao čovek koji je bio u lancima celog života i kome su iznenada lanci skinuti.

Eho prošlih napada, međutim, nije bio prošao. Guverner Džordžije Lester Medok je čak pozvao na molitvu da Ali doživi poraz nokautom od izazivača Džerija Kerija. Molitva nije uslišena, Ali je 26. oktobra 1970. godine pobedio Džerija Kerija u trećoj rundi tehničkim nokautom.

Muhamed Ali se potom u mečevima protiv Džoa Frejzera vraća na vrh. Prvi meč u Medison skver gardenu u Njujorku, na kome se okupila velika masa ljudi, među njima i mnogo slavnih, od Normana Majlera do Vudija Alena i Frenka Sinatre, pokazuje da je tri godine pauze ostavilo traga i da Muhamed Ali nije više onaj bokser koji obleće kao leptir i ujeda kao pčela. Pobedio je Frejzer.

Drugi meč u Filipinima Ferdinanda Markosa, poznat u hronikama kao "Trilla in Manilla" (Triler u Manili), nazivali su mečom stoleća – ili prosto "Borba" (The Fight). Ali je taj meč, koji otkriva svu brutalnost boksa, opisivao kao borbu koja se kretala sasvim blizu smrti. A pre meča je samo uobičajeno provocirao recitujući u stihu: "Killa and a thrilla and a chilla, when I get that gorilla in Manila."

Svet se zaustavio da gleda to što je bilo više nego kvalifikacioni meč za izazivača svetskog šampiona – bila je to gladijatorska borba. Pobedio je Ali.

Titulu svetskog prvaka je vratio u meču u Mobutuovom Zairu, kao "crnački narodni šampion". Dok je trčao ulicama Kinšase, masa dečurlije je vikala: "Ali, boma je... Ali boma je..." ("Ubij ga, Ali!") Neki reporteri su zaključivali da dečurlija iz mase misli da je crni nosilac titule Džordž Forman belac, a drugi da su ga smatrali belcem zato što nosi titulu koju su belci oduzeli Aliju...

OPROŠTAJ OD ŠAMPIONA: Muhamed Ali 2006.
Foto: AP

Ali je posle tog povratka na vrh produžavao boksersku karijeru više nego što je to bilo razumno, završivši je porazima od Holmsa i Trevora. Posle meča u Kinšasi Muhamed Ali i Džordž Forman su postali prijatelji, i kada su posle mnogo godina u Holivudu primali Oskara za dokumentarni film *We where the kings* Forman je pomagao Aliju, već vidljivo obolelom od Parkinsonove bolesti, da se popne na pozornicu.

Sa svojom bolešću Muhamed Ali se nosio s dignitetom do kraja života, burnog i na javnom i na privatnom planu. Mimo ringa njegov život je bio tabloidno koloritan – imao je mnogo ljubavnica i ženio se pet puta – sa Sonjom Rua (1964–1966), sa Belindom Bojd (1967–1976), sa Veronikom Porše (1977–1986) i sa Jolandom Vilijams (1986), sa kojima je odgajio devetoro dece i dobio mnogo unučadi.

MIT I ŽIVOT

Ali je upamćen po svojim sportskim dostignućima, njegovu amatersku boksersku karijeru je činilo 100 pobeda i samo četiri poraza, profesionalnu 56 pobeda i pet poraza. Upamćen je po velikom uticaju na crne sportiste u celini, na osećanje digniteta crnačkog stanovništva, pa i na transformaciju američkog društva. Nizom filmova, knjiga i prisećanja, mit o njemu je cementiran i holivudski uglačan, da prikrije ili bar ublaži i zabašuri kontroverze koje je personifikovao.

Godine 1996. Ali je zapalio olimpijsku baklju u Atlanti, u gradu čiji ga je guverner 25 godina ranije proglasio za izdajnika svoje zemlje. Svečano su mu uručili kopiju olimpijske medalje iz Rima. Republikanski predsednik Džordž Buš mlađi dodeljujući mu Medalju slobode rekao je da kada se kaže "Najveći" zna se na koga se misli. Demokratski predsednik Obama izjavljuje kako je Muhamed Ali uzdrmao Ameriku i učinio je boljom.

Taj bokser, koga je ovdašnja većina po inerciji nazivala Kasijus Klej i dugo nakon što je on promenio ime, osvajao je naše besplatne simpatije svojim brzinom, brbljivom samohvalisavošću, drskošću kojom provocira opasnog protivnika, sposobnošću da se izbegne razorni udarac. "Triler u Manili" je na kraju pokazao da je i ovdašnjem mentalitetu bilo jako blisko i to njegovo gladijatorsko srljanje u opasnost do same granice samouništenja. ¶

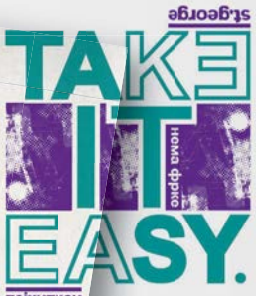
MILAN MILOŠEVIĆ

U SARADNJI SA MODNOM KUĆOM ST.GEORGE:

UZ SVAKU KNJIGU “DESNA DECA LEVIH RODITELJA” KUPLJENU U REDAKCIJI POKLON MAJICA!

„Ova zbirka tekstova dragocena je i kao udžbenik za sve one koji bi ozbiljno da se bave novinarstvom, ako takvih još uopšte ima. Knjiga brani čast profesije i svedoči kako se u životnom opredeljenju može biti dosledan i čestit i kad je sve, pa i taj život, protiv tebe.“
—iz predgovora Dragoljuba Žarkovića
856 strana, format B5, tvrdi povez

U PRODAJI!

Knjige **“Desna deca levih roditelja”** Milana Miloševića i **“Moj muški život”** Miloša Vasića, u izdanju nedeljnika “Vreme”, mogu se kupiti u knjižarama navedenim u oglasu na str. 17, kao i **u redakciji Vremena** (radnim danom od 9.30 do 14.30h) i preko sajta **www.vreme.com.**

„Muškarci mogu da budu feministi i Miloš Vasić je sigurno jedan od njih. Svestan patrijarhalne kulture u kojoj je kao muškarac povlašćen, svoju poziciju koristi da razne dripce i mufljuze koji jesu seksisti – dozove pameti.“
—iz predgovora Jovane Gligorijević
280 strana, format A5, meki povez

Brod za bolju budućnost

Četiri istoričara udružili su se na projektu izučavanja života mladih Srba koji su 1916. iz zbegova od Soluna do Korzike odvedeni na školovanje u Veliku Britaniju

IZBEGLICE I DOBROTVORI: Srpski đaci na školovanju u Velikoj Britaniji

Foto: Arhiv SANU, zaostavština Romana Zondermajera

“Pre tačno sto godina jedan brod prešao je kratku razdaljinu između Avra u Francuskoj i Sautemptona u Engleskoj, prevozeći grupu srpske dece uzburkanom vodom kanala Lamanš u Veliku Britaniju, gde ih je čekala, kako su se svi nadali, bolja sudbina od one koju su, nažalost, iskusili u prethodnim godinama.” Ovo je prva rečenica predgovora knjige “Izbeglištvo u učionici”, koja je nedavno objavljena u izdanju Centra za sportsko nasleđe Jugoistočne Evrope, uz podršku britanske ambasade u Beogradu. Podnaslov knjige glasi “Srpski studenti i đaci u Velikoj Britaniji za vreme Prvog svetskog rata”, a autori su četiri mlada istoričara: Miloš Paunović, Milan Igrutinović, Dejan Zec i Filip Baljkas.

Kako sami autori kažu u predgovoru, na istraživanje sudbine 350 srpske dece koja su se u aprilu 1916. iskrcala na tlo Velike Britanije, podstakao ih je raniji istraživački projekat o sportskim kontaktima Srbije i Velike Britanije. Tada su naišli na ogromnu istorijsku građu koja se bavi sudbinama ove dece, a niko joj se do sada nije ozbiljno posvetio. Iako su se odnosima Srbije i Britanije bavili brojni ozbiljni istoričari (Andrej Mitrović, Čedomir Antić), grupa koja je 1916. stigla na Ostrvo svuda je pominjana tek ovlaš. “Izbeglištvo u učionici” je knjiga koja se temeljno bavi životnim putevima ove dece, poslate u nepoznatu zemlju, da se obrazuju na jeziku koji do tada nisu znali, a sve sa idejom da se u Velikoj Britaniji podučava buduća intelektualna elita Srbije. Poseban kvalitet ove knjige je što daje potpunu sliku putešestvija dece: od međunarodnih sporazuma koji su doveli do njihovog puta u Britaniju, preko načina pribavljanja pomoći i finansiranja njihovog boravka tamo, do, širokoj javnosti možda najzanimljivijeg dela – svakodnevnog života srpskih đaka u Britaniji.

Autori bezrazložno skromno kažu kako se ovaj poduhvat čini “nevažnim u kovitlacu političkih, vojnih i diplomatskih procesa koji su obeležili Prvi svetski rat”. U kontekstu tako velikog istorijskog događaja kakav je Veliki rat, sudbina nekoliko stotina dece možda jeste nevažna. Ali, ako ovu priču izmestimo iz konteksta rata i postavimo pitanje zašto su jugoslovensku i srpsku elitu između dva rata činili anglofili i frankofili, ova knjiga je jedno od mesta gde se nalazi iscrpan odgovor. Ogroman broj obrazovanih i angažovanih Srba tog vremena školovan je baš u Britaniji i Francuskoj, što se odrazilo i na kasnije odnose Srbije i ove dve zemlje, a to nipošto nije nevažno.

Iako je “Izbeglištvo u učionici” nesumnjivo ozbiljna i temeljna istorijska knjiga, autorima je uspelo nešto što je u ovakvoj literaturi retkost: silna faktografija, imena, toponimi i datumi nisu zatrpali ljudsku, jednako toplu i gorku stranu priče.

Sve je počelo od lične tragedije: Miodrag Davidović, sin Ljubomira Davidovića, ministra prosvete u vladi Nikole Pašića, poginuo je na Kajmakčalanu. Zato se Davidović snažno zalagao za to da mlade ljude koji su još u životu treba što pre povući sa fronta i poslati na školovanje u savezničke zemlje. Osim toga, veliki broj dece školskog uzrasta bio je razasut u izbeglištvu. Na brodu koji je stigao do Britanije bila su deca iz zbegova rasutih po čitavom Mediteranu, od Soluna do Korzike. Nakon uspešnih pregovora srpske vlade i Srpskog potpornog fonda iz Londona, od kraja 1915. do proleća 1916. sakupljana su deca iz izbeglištva. U političkim krugovima bilo je sumnji da će roditelji pristati da se odvoje od dece. No te su se sumnje pokazale neosnovanim.

Dečaci odabrani za školovanje u Britaniji okupljeni su na Krfu odakle su počeli putovanje. Još na brodu počelo je njihovo približavanje britanskom načinu života. Naravno, najviše ih je fascinirala britanska ljubav prema sportu. Prva grupa srpskih dečaka, njih 45, stigla je u Britaniju 25. aprila 1916. Iskrcali su se u Sautemptonu. Kasnije su pristizali i ostali, te su

uz pomoć Srpskog potpornog fonda raspoređivani po koledžima širom Britanije.

Iako se ova knjiga ne osvrće na 1300 kaplara, važno je podsetiti: samo dve godine ranije, Srbija, suočena sa daleko moćnijim neprijateljem, Austrougarskom, kao i sa padom borbenog morala u svojim redovima, poslala je na front 1300 studenata i đaka koji su se dobrovoljno prijavili za front. Isprva je trebalo da prođu vojnu obuku u Skoplju, ali zbog poraza na Drini i austrougarske okupacije Beograda, nedovoljno obučeni, dobili su činove kaplara i upućeni su na front. Kao kaplari, bili su nadređeni vojnicima mnogo starijim i u borbi iskusnijim od sebe. Pred rat su poslati na školovanje da budu buduća elita male, seljačke zemlje. U ratu su postali jedna od najtragičnijih žrtava koje je Srbija podnela, šaljući na front ono najbolje što je imala.

Priča o 1300 kaplara dodatno pojašnjava zašto je školovanje mladih u Prvom ratu i posle njega bilo od sudbinskog značaja za Srbiju. A koliko su mladi bili oni koji su sakupljeni iz zbegova i poslati na školovanje u Veliku Britaniju govori podatak da su najmlađi među njima imali šest godina, a samo ih je 20 bilo starije od 17. Jedan od starijih među njima, Branko Kocić, u časopisu "Čovečanstvo" iz 1940. objavio je članak "Od Brača do Londona", u kom je opisao svoje iskustvo dečaka izbeglice u Britaniji. U Sautemptonu, dečake koji su se tek iskrcali dočekao je gradonačelnik, dok su ih britanska deca pozdravljala tradicionalnim engleskim "hip-hip-hura". Dečaci iz Srbije nisu znali za ovaj pozdrav ni kako se na njega odgovara, pa su zapevali "Marseljezu" i popularnu englesku pesmu "It's a long way to Tipperary", koju su naučili na putu do Velike Britanije.

Đaci iz Srbije isprva su se čudili engleskoj kuhinji, naročito običaju da se čaj pije s mlekom. Izvesni učenik Milorad pisao je roditeljima kako Englezi za doručak jedu "poreč" (poridž, tj. ovsena kaša), ali je generalno bio zadovoljan jer je uz svaki obrok služeno dosta hleba i putera. Branko Kocić kao svoj najveći kulturološki šok zabeležio je prvi doručak u Britaniji: pržena slanina, kuvana jaja, kajgana, grilovani paradajz, pržene pečurke, kobasice, pasulj... "Ti Britanci ručaju ujutro", zabeležio je Kocić.

Idila sa obilnom ishranom nije dugo potrajala. Rat je doveo do iscrpljivanja i same Velike Britanije, nedostatak radne snage oslabio je poljoprivredu, a dopremanje hrane iz prekookeanskih kolonija brodovima ometali su napadi nemačkih podmornica. Kako bi u tim uslovima srpskim đacima bila omogućena kvalitetnija ishrana, Srpski potporni fond prihvatio je predlog Komiteta za ratne izbeglice da hranu nabavlja preko Nacionalnog fonda za hranu, državne organizacije zadužene za distribuciju i racionalizaciju hrane, po povlašćenim cenama. Rešenje nije bilo idealno, jer je u ratnim uslovima kvalitet te hrane bio loš, ali autori knjige beleže da je iz ovih izvora nabavljan samo deo namirnica, a da su veći deo vlasnici pansiona i hostela u kojima su đaci bili smešteni, nabavljali – regularnim putem. Na koncu, autori zaključuju da je ishrana srpskih đaka u najvećoj meri bila zadovoljavajuća, te da su se mladi Srbi u Britaniji mnogo lakše prilagodili tamošnjem načinu ishrane nego njihove kolege u Francuskoj.

Prema zvaničnim podacima Srpskog potpornog fonda, od 1916. do 1924. u Britaniji se školovalo 370 srpskih đaka i studenata (238 dečaka u školama, 13 u tehničkim školama, 44 na koledžima, 50 na univerzitetima, četiri na kursevima za oficire i 21 dečak koji je radio u privredi. Britanija je prihvatila i oko 100 srpske siročadi, a Komitet za ratne izbeglice pomagao je sedamdesetak mladića i devojaka koji su se od rata sklonili u Britaniju.

U zaključku, autori ističu suštinu čitavog poduhvata, citirajući Milana Ćurčina, sekretara srpskog poslanstva u Londonu, koji je pribeležio da je cilj dovođenja srpskih đaka u Britaniju bio "da ih spasimo što više za budućnost naše zemlje". Autori kažu da to nije puka fraza, nego izraz užasne istine da su generacije i hiljade mladih Srba košene ratom, bolestima, glađu i drugim nedaćama, te da su ovaj i slični poduhvati zapravo bili prvoklasno društveno i političko pitanje od kog su zavisili opstanak i budućnost Srbije. ¶

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

Serbian Herioters

Od 370 srpskih đaka u Velikoj Britaniji, njih 27 poslato je u Edinburg u Škotskoj, u školu "Džordž Heriot". Dvanaestogodišnjaci su u ovoj školi otkrili čari ragbija i oformili svoj tim, "Serbian Herioters". Neki od njih su pokazali izuzetan talenat, a po povratku u Srbiju osnovali su prvu srpsku ragbi reprezentaciju. Ironijom sudbine, ovaj sport tek vek kasnije postaje zanimljiv mladima u Srbiji. U ponedeljak, 6. juna, u Edinburgu je obeležen vek od njihovog dolaska, a njihovi potomci došli su u Škotsku na obeležavanje ovog jubileja. U Nacionalnoj biblioteci Škotske održan je javni razgovor istoričarke Luiz Miler sa potomcima "Heriotersa".

Srpski potporni fond

Srpski potporni fond (*Serbian Relief Fund*) osnovan je 23. septembra 1914. godine kao privatno i nezavisno humanitarno društvo, koje je pružalo materijalnu i medicinsku pomoć stanovništvu Srbije u Prvom svetskom ratu i u posleratnom periodu. Fond je radio pod pokroviteljstvom kraljice Ujedinjenog Kraljevstva, na čelu sa počasnim predsednikom episkopom Londona. Finansiran je od dobrovoljnih priloga i donacija građana Britanije i zemalja Komonvelta, ali i kamatom na sredstva oročena u Banci Londonskog okruga i Vestminstera.

AKCIJA

NEDELJNIKA **VREME** I IZDAVAČKE KUĆE Laguna

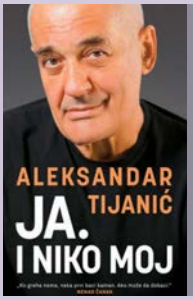
Knjige za 299 dinara!

U SVIM KNJIŽARAMA „DELFI" U SRBIJI
Ponesite ovaj primerak „Vremena" u neku od knjižara „Delfi" i kupite jedan od deset naslova sa ovog spiska po specijalnoj ceni od 299 dinara.
Akcija traje od 21. maja do 17. juna 2016.

Dalton Trambo:
DŽONI JE KRENUO U RAT

Jedna od najboljih i najsnažnijih antiratnih knjiga svih vremena, remek-delo o strahotama Prvog svetskog rata u kome je junak romana ostao bez obe ruke, obe noge, bez lica, sluha, vida i moći govora. Obavezna lektira

Aleksandar Tijanić:
JA. I NIKO MOJ

Testamentarna knjiga Aleksandra Tijanića, zbirka izabranih kolumni, novinskih tekstova, polemika i članaka u kojima poznati srpski novinar kritikuje i tumači srpsku političku i javnu scenu i njene protagoniste za vreme raspada Jugoslavije i nakon njega

Pol Fišer:
PRODUKCIJA: KIM DŽONG IL

Priča o severnokorejskom diktatoru Kim Džong Ilu iz vremena kada je vodio Ministarstvo propagande i smišljao priče za sve snimljene filmove, a onda 1978. naredio otmicu najpoznatije južnokorejske glumice i njenog bivšeg muža, slavnog reditelja

Vuk Drašković:
ISUSOVI MEMOARI

Nastavak i epilog romana „Nož" iz 1982, koji govori o vremenu raspada Jugoslavije, Beogradu devedesetih i novim zločinima i zločincima u ratu u Bosni i Hercegovini

Dušan Savić:
PORAJMOS

Reč „porajmos" označava genocid nad evropskim Romima u Drugom svetskom ratu. Kroz sudbine trojice junaka koje se ukrštaju u Aušvicu 1941, ovaj roman priča o strašnom zločinu koji se prečesto prećutkuje

Nelson de Mil:
LAV

Ponajbolji triler iz serijala o Džonu Koriju, detektivu iz njujorškog odeljenja za ubistva. Njegov suparnik sada je opasni libijski terorista s nadimkom Lav koji dolazi u SAD sa paklenim planom

Grupa autora:
PUTNIK SA DALEKOG NEBA

Tematska zbirka u kojoj su trideset domaćih autora napisali po priču čiji je glavni junak Miloš Crnjanski, pesnik, vojnik, fudbaler, pisac, novinar, diplomata, emigrant i svedok epohe

Metju Gudman:
OSAMDESET DANA

Godine 1889. dve ambiciozne mlade novinarke iz dva konkurentska američka lista kreću na put oko sveta s namerom da sruše rekord Fileasa Foga, junaka romana Žila Verna. Knjiga zasnovana na istinitom događaju, odlično istorijsko-pustolovno štivo

Ranulf Fajns:
ELITA UBICA

Krimić o dve tajne organizacije: jednu čine plaćene ubice, a druga brine o zaštiti bivših i sadašnjih pripadnika SAS-a i njihovih porodica. I o jednom omanskom šeiku koji sprema osvetu za svoja četiri ubijena sina

Nebojša Jovanović
DVOR KNEZA ALEKSANDRA KARAĐORĐEVIĆA 1842-1858

Izvrsna istorijska studija o dvoru kneza Aleksandra Karađorđevića, prvom srpskom dvoru u stilu evropskih dvorova iz sredine XIX veka. Verna rekonstrukcija društvenog, kulturnog i političkog života Beograda iz vremena kada je on imao jedva 15.000 stanovnika

Spisak knjižara u kojima ovaj popust važi:

Delfi knjižara "Momo Kapor", Stanoja Glavaša br. 1, Beograd
Delfi knjižara, Immo Outlet centar, Gandijeva br. 21, Beograd
Delfi knjižara "SKC", Kralja Milana br. 48 (ulaz iz Resavske), Beograd
Delfi knjižara, Knez Mihailova br. 40, Beograd
Delfi knjižara, Makedonska br. 12, Beograd
Delfi knjižara, Bulevar kralja Aleksandra br. 146, Beograd
Delfi knjižara, Bulevar kralja Aleksandra br. 92, Beograd
Delfi knjižara, Vareška br. 4, Beograd
Delfi knjižara, Požeška br. 118a, Beograd
Delfi knjižara, TC Zira, Ruzveltova br. 33, Beograd
Delfi knjižara, Terazije br. 38, Beograd
Delfi knjižara, Glavna br. 20, Beograd
Delfi knjižara, Mirka Tomića br. 88, Kruševac
Delfi knjižara, Korzo br. 8, Subotica
Delfi knjižara, Zmaj Jovina br. 12, Novi Sad
Delfi knjižara, TC Rodić, Sremska Mitrovica
Delfi knjižara, Voždova br. 4, Niš
Delfi knjižara, TC Kalča, lam. E, lok. 11, Niš
Delfi knjižara, Kralja Petra I br. 12, Kragujevac
Delfi knjižara, Kneza Miloša br. 33, Valjevo
Delfi knjižara, Omladinska br. 16/1, Kraljevo
Delfi knjižara, Gradsko šetalište bb, Čačak
Delfi knjižara, TC Aviv Park, Miloša Obrenovića br. 12, Pančevo
Delfi knjižara, Stari korzo br. 2, Požarevac
Delfi knjižara, TC Big Shopping Center, Sentandrejski trg br.11, Novi Sad
Delfi knjižara, Trg Svetog Save br. 46, Užice
Delfi knjižara, TC VIVO shopping PARK, lokal A10, Stevana Ivanovića bb, Jagodina
Delfi knjižara, TC Zemun park, autoput za Novi Sad br. 124-126, Beograd
Delfi knjižara, Vojvode Milana br. 4, Gornji Milanovac
Delfi knjižara, TC Aviv park Zrenjanin Ul. Bagljaš Zapad br. 5, Zrenjanin
Delfi knjižara, Trg Sv.Teodora Vršačkog br. 5, Vršac
Delfi knjižara, TC Aviv Park, Živka Davidovića br. 86, Beograd
Delfi knjižara "Miloš Crnjanski", Vase Čarapića br. 2-4, Beograd
Delfi knjižara, TC Shoppi, Segedinski put br. 88, Subotica
Delfi knjižara, Bulevar Mihajla Pupina br. 181, Beograd
Laguna Klub čitalaca, Resavska br. 33, Beograd

Kralj rejtinga

U moru aplikacija za pronalaženje partnera Tinder je jedna od najpopularnijih. Da biste se prijavili, potrebno je da imate Fejsbuk nalog, android ili epl mobilni telefon i želju za avanturom. Tinder je takozvana svajp aplikacija, radi po principu "brisanja" prstom nalevo ili nadesno po ekranu. Zapravo, nudi vam binarni izbor, sviđa mi se ili mi se ne sviđa, mada su sada uveli i opciju mnogo mi se sviđa. Dakle, prijavite se, Tinder prepozna vašu lokaciju, izaberete šta vas zanima (žene, muškarci, kosa, oči...) i pojavi se čitav niz mogućnosti, a na vama je da pokretom prsta izaberete šta vam se dopada. Sve dok neka od priželjkivanih osoba ne izabere vas. Onda možete da stupite u kontakt, pa dokle stignete.

Za dve godine postojanja, dakle već 2014, Tinder je nabacio milijardu "brisanja" dnevno i 12 miliona kontakata. Što je bio znak da bi svoj odnos sa korisnicima mogao da digne na viši nivo. Politički.

Negde pre godinu dana Tinder je počeo da nudi i ankete druge vrste, koje uglavnom zahtevaju zauzimanje političkih stavova, nadajući se da će otkriti šta misle mladi birači (85 odsto korisnika ima između 18 i 34 godine). Politički izbori nude se po istom principu kao i partneri, samo treba pokretom prsta odabrati jeste li ili niste za nešto. Posebno se zahuktalo sa Bregzitom u Britaniji, a sigurno će tako biti i na predsedničkim izborima u SAD.

To što Tinder sriče, Pi glas (Pi VOTE) uveliko je pročitao. To je aplikacija namenjena korisnicima epl telefona koja vam nudi da se pozicionirate u društvu. Svakodnevno možete da iznesete svoje stavove na aktuelne teme koje Pi vout nudi. Izbor je takođe binaran, za ili protiv, s tim da Pi vout vaš izbor upisuje u bazu sa stavovima ostalih korisnika tako da smesta vidite kakvi su trendovi. Koliko mladih je za nešto ili nije, koliko ukupne populacije, anketa je neprekidna, rezultati trenutni.

Pomenuti Bregzit značajno je podigao popularnost ovim aplikacijama, a mogle bi da postanu najvažnije sredstvo za politički marketing. Potrebno je privoleti određeni broj ljudi da redovno odgovara, dakle svakodnevno, stratifikovati ih prema zanimanjima, navikama, mestu življenja (što će automatski da obavi Fejsbuk) i u svakom trenutku znamo kako nacija diše, bez potrebe da šaljemo anketare na ulicu i čekamo da se unesu podaci. I još su ankete preciznije i verodostojnije.

Nije teško rešiti ni pitanje motiva. Dovoljno je da korisnik aplikacije ima neku privilegiju u društvu, kao popust koji dobijate u samoposluzi ako imate BusPlus karticu. Ako redovno popunjavate ankete, popust se drži ili povećava, sve zavisi od vaše ažurnosti i iskrenosti. A to utvrđuje algoritam.

Uvek možete da promenite mišljenje, ohrabruju vas aplikacije poručujući da vas iznošenje trenutnog stava ništa ne košta. Dugoročne posledice su već drugo pitanje. ¶

PRODAJA&PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	4650 RSD	4400 RSD	90 EUR	135 EUR
12 meseci / 52 broja	9300 RSD	8800 RSD	170 EUR	260 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz Srbije **u redakciji**	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—		1,49 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—		5,49 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	2600 RSD	**1500 RSD**	23,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	3600 RSD	**2000 RSD**	30,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	4300 RSD	**2900 RSD**	37,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	5800 RSD	**3800 RSD**	50,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h. Tokom promotivnog perioda za ovu vrstu uplate važi poseban popust (vidi tabelu levo).

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Trg Republike 5, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj 160-302538-91.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

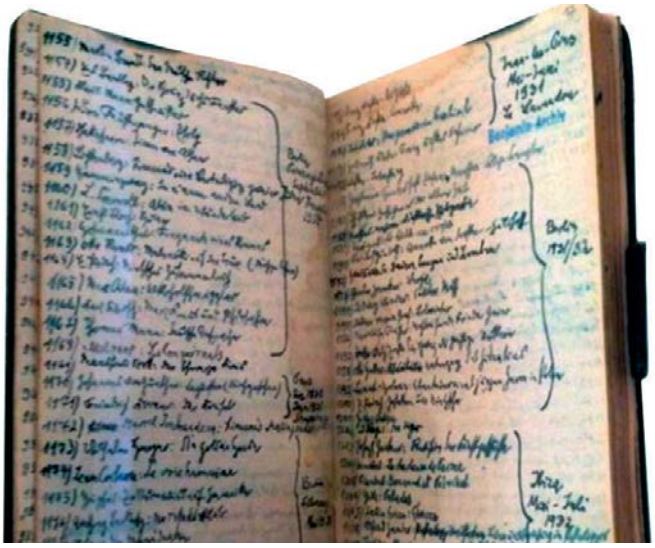
DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 9 do 15h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

Dnevnik

"Zato čovek, kad mu je svet dojadio, poziva svoju decu da ga pojedu kad so i limun pojeftine." Ovaj citat je iz dnevnika Ernsta Jingera *U znaku Halejeve komete*. Jinger je ovo napisao tokom svog kratkog boravka na Sumatri opisujući davni lokalnih običaj porodičnog kanibalizma. Imao je tada devedeset godina. Ovu kratku knjižicu, objavljenu 2009. u Službenom glasniku, upravo čitam. I uživam.

Uživanje u dnevnicima gajim već skoro pedeset godina. Uvek me je zanimalo kako je izgledala prošlost iz ugla svakodnevnog života. Pogotovo što nije u pitanju svakodnevni život već život pisca. Da se piše u prvom licu jednine prilično je star izum. U svoje su se ime odvajkada opisivali dramatični događaji i preokreti, u svojstvu svedoka, ali i onoga ko prenosi tuđe kazivanje. Često su se opisivale i sasvim sitne, lične stvari, kao što su siromaštvo, glad, strah, progonstvo, usamljenost. Ako je autor bio deo velikih istorijskih događaja, onda je taj "iver na vetru" govorio mnogo toga ne samo o sopstvenoj sudbini.

Sećam se prvog izdanja Gombrovičevih *Dnevnika* u Prosveti i kako sam putovao kroz književnost i Argentinu. Pisali su dnevnike i Krleža, Tišma, Brandis, Bulgakov, čiji su dnevnici spaseni zahvaljujući tome što ih je policija prepisala... A da, tu je i prekrasni, ludački *Moskovski dnevnik* Valtera Benjamina. O njemu sam često pričao sa Brankom Vučićevićem kao o primeru spisateljskog eskapizma. Prvi dnevnik koji sam pročitao bio je svakako onaj Dedijerov. Partizani su bili svuda oko mene. I očeva i majčina familija bila je na toj strani istorije. U osnovnoj sam pročitao i *Dnevnik Ane Frank*. (Tada su se deca čeličila od malih nogu.) Onda se pojavio Franc Kafka i njegovi dnevnici koji su me prilično potresli. Nasuprot njemu, Henri Miler nije pisao klasične dnevnike, a ipak je vodio neku vrstu dnevnika, pogotovo tokom svog pariskog života. Krajem osamdesetih, uoči kataklizme, pojavio se jedan veoma neobičan dnevnik – *Drvarski dnevnik* Ervina Šinka. U ovom dnevniku sretoh se sa popom Đujićem koji je pomogao Šinku i njegovog ženi da se sklone od ustaša i dokopaju spasa na italijanskoj okupacionoj teritoriji.

Dnevnik se, u stvarnosti, ne piše baš svakog dana, padne onako kako "drugi hoće", odnosno kako se autoru čini da je potrebno. (Neki i nisu predviđeni za objavljivanje.) Između pisanja i objavljivanja dnevnika obično prođe prilično parče vremena. Potrebna je izvesna distanca, određeno osluškivanje onoga što se dešava napolju i unutra. Dnevnici se modeliraju prema vremenu koje dolazi. Oni su neka vrsta znamenja ne samo o tome kako je nekada bilo nego i kako bi trebalo da bude. Nepravde bi morale da se isprave. Krivci da budu kažnjeni. A mučenici da budu nagrađeni.

Dnevnici se mogu baviti i nekom sasvim uskom oblašću. Na primer, Benjaminova sveska pročitanih knjiga. Nema potrebe da opišete svako jutro, svaki doručak, svaki susret. Dnevnik je izbor a ne automatsko pisanje. Na Istoku su se više bavili glađu i hladnoćom, golim preživljavanjem, a na Zapadu emocijama, usamljenošću i nerazumevanjem.

Ja sam, otkad znam za sebe, uvek želeo da počnem da pišem dnevnik. Stalno sam tražio neki povod, ali da to ne bude nešto lično, pa ni previše istorijski dramatično. (Ne, nisam razmišljao da počnem da pišem dnevnik kad je umro Tito!) Na kraju sam krenuo bez ikakvog konkretnog povoda. Možda je taj Moj dnevnik "pogurala" platforma koja mi je omogućila da potpuno samostalno mogu da uređujem i objavljujem ono što napišem, naslikam ili fotografišem. Reč je o *on-line* publikaciji "Građa za muzej melanholije i sećanja" koja postoji blizu dve godine na adresi www.kazimir.rs. Pisati dnevnik i odmah ga objavljivati predstavlja posebnu vrstu obaveze i rizika. Kao prvo, svi oko vas mogu neposredno da prate ne samo šta pišete nego i šta osećate, i šta radite. Bez obzira na to što ne želite da cenzurišete samog sebe, vi to ipak morate, jer ne želite da povredite nečija osećanja. A opet, ne želite ni da se pretvarate. Ponekad morate da pišete o nečemu drugom da biste rekli ono što mislite da morate.

Drugi deo problema vezan je za dnevnu politiku. Često osetite snažnu potrebu da nešto prokomentarišete, ali ne želite da ispadnete brzopleti, morali biste da stvari bolje istražite. Autocenzura kao deo poetike. Postoji ironija koja održava ravnotežu. Pisanje dnevnika nije, uostalom, pisanje izveštaja. Kao što uživam u čitanju tuđih dnevnika, ja uživam i u pisanju sopstvenog. Moje radno vreme i forma su potpuno slobodni. Ponekad pogledam gde me ljudi čitaju i sa izvesnim čuđenjem otkrijem da imam četiri stalna čitaoca u Sudanu i dva u Japanu.

Nemam pojma koliko će ovo sve da traje. Do kraja? Gde je uopšte kraj u svemu ovome? Na nekom digitalnom oblaku gde sede oni koji veruju da je priča deo crne materije? Nema potrebe da čekam da so i limun pojeftine. ¶

VELIMIR ĆURGUS KAZIMIR

BUDNI UZ KNJIGU

Noć koju ste čekali!

Noć knjige!

17.6.2016. 17–24h

Popusti na **Lagunina** izdanja:

1 knjiga **25%**

3 knjige **35%**

2 knjige **30%**

4 i više knjiga **40%**

Gift program **10%**

Strana izdanja **20%**

Naslovi domaćih izdavača **20%**

Uz kupovinu mnogo iznenađenja!

NAVEDENI POPUSTI SE NE MOGU KOMBINOVATI SA DRUGIM POPUSTIMA I AKCIJAMA.

Laguna

Laguna RADIO 93.7 DELFI KNJIŽARE DELFI SKVER

Kompletan spisak knjižara u kojima se održava Noć knjige potražite na sajtovima **www.laguna.rs** i **www.delfi.rs**. Popusti važe i na sajtu **www.delfi.rs**.

Ja sam Marko Mitrić.
Jedan sam od hiljadu ljudi koji čekaju
na najvažniji poziv u životu.
Svaki put kad telefon zazvoni
pomislim da je to taj poziv.
Nova šansa za život.
Zato što već godinu dana čekam
transplantaciju srca.
Ako se u Srbiji usvoji novi zakon
o transplantaciji organa,
povećava se krug donora
i šansa za život svih nas.
PODRŽI NOVI ZAKON
O TRANSPLANTACIJI ORGANA
Hemofarm
Fondacija
Република Србија
МИНИСТАРСТВО ЗДРАВЉА

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec